

วารสารประจำปี

สารบัญ

ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑

ปี ๒๕๖๑ กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๖๑

จำนวนพิมพ์ ๓๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย

งานศิลปวัฒนธรรม กองพัฒนานักศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์

คณะที่ปรึกษา

อ.ดร.พจน์ ทรายแก้ว
รศ.ศศินันท์ เศรษฐวัฒนบุติ
ผศ.ดร.นิสา พักตร์วิไล
นางสาววรรณ ไชยสุริยานันท์

ผู้ทรงคุณวุฒิ

นางนาฏยา สุวรรณทรัพย์
รศ.ดร.เบญจลักษณ์ เมืองมีศรี
ผศ.เศกพร ตันศรีประภาศิริ
ผศ.พรศิริ นาควัชร

ประสานงาน

นางนันทิกานต์ บุตรบาล
นางเบญจกัศ์ ธนแพรวพันธ์

บรรณาธิการ

ผศ.ดร.นิสา พักตร์วิไล

ออกแบบปก

นายกานต์ บุญญนันต์

พิมพ์ที่

ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์

บทบรรณาธิการ

คำนำ

สารบัญ

ในหลวงรัชกาลที่ ๙ กับศปธราชธรรม ๑

ภาพวาดฝีพระหัตถ์ ในหลวง ร.๙ กับ

พระปรีชาสามารถด้านจิตรกรรม ๑๕

เหลียวหลังแลข้าง : เมื่อสังคมไทยถูก

พยายามทำให้ทันสมัยและกลายเป็นเมือง ๒๐

คุณค่าทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรม

เกี่ยวกับศพ อันเนื่องมาจากปราชญ์

นักหัตถ์ศิลป์ : กรณีศึกษากลุ่มวัฒนธรรม

ถิ่นเหนือ, กลุ่มวัฒนธรรมถิ่นอีสาน ๒๙

เจ้าหน้าที่ของรัฐ: ภาพจำบนอำนาจ

สัญญา และการประทับตราภายใต้

กรอบวัฒนธรรมความคาดหวัง

ของสังคม

๕๑

บทบรรณาธิการ

การเปลี่ยนแปลงของศิลปะและวัฒนธรรมมีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป และมีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่องแต่ยังคงไว้ซึ่งวิถีแห่งชีวิตของชนชาตินั้น โลกาภิวัตน์และการไร้พรมแดนของโลกทำให้ศิลปะและวัฒนธรรมมีการผสมผสานเกิดความคิดสร้างสรรค์ จนเป็นความงามในรูปแบบใหม่และถูกเผยแพร่ไปสู่สาธารณชนได้อย่างกว้างขวางผ่านโลกอินเทอร์เน็ต หากในอนาคต AI : Artificial Intelligence หรือปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนเรา ศิลปะและวัฒนธรรมซึ่งส่วนมากเป็นสิ่งที่เปี่ยมนามธรรมที่มีนัยแฝงไว้มากคงเป็นสิ่งที่เดียวที่ยังคงความเป็นตัวตนของมนุษยชาติได้

วารสารวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่มีการจัดพิมพ์มาอย่างยาวนาน เพื่อสื่อสารทำความเข้าใจ บ่งบอกเรื่องราวที่บ่งบอกเอกลักษณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อให้สาธารณชนได้รับรู้รับทราบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น วารสารฉบับที่ ๑๑ (กรกฎาคม ถึง สิงหาคม ๒๕๖๑) จะเป็นฉบับสุดท้าย ก่อนที่จะขึ้นปฐมบทใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเพิ่มคุณค่า คุณภาพ ให้มีความสมบูรณ์ของวารสารมากขึ้น

คำนำ

กาลเวลาและประสบการณ์ นอกจากจะพิสูจน์ให้เห็นถึงอารยธรรมร่วมร้อยเรียงเล่าขานอันแสดงถึงความผูกพันระหว่างชีวิตหนึ่งกับอีกหลายชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสายใยเรียงร้อยช่วยผสานระหว่างสรรพชีวิตมากมาย การดำรงอยู่ของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีจะก้าวหน้าสักเพียงไรสิ่งสำคัญที่ก็ยังคงสืบสานมาจากวัฒนธรรมที่มีมาช้านาน จากความเชื่อ ความศรัทธา ความรู้ ขนบธรรมเนียมและประเพณี การค้นคว้าจากหนังสือและตำราเรียงร้อยเป็นถ้อยคำบรรจงเขียนเป็นบทความวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

งานศิลปวัฒนธรรม กองพัฒนานักศึกษา ได้เห็นความสำคัญของการเผยแพร่แนวคิดต่างๆ ด้านวัฒนธรรม จึงได้จัดทำวารสารขึ้น ขอขอบคุณนักวิจัย คณาจารย์ และนักวิชาการที่ได้สนับสนุนบทความอันทรงคุณค่ามานำเสนอในครั้งนี้ หวังว่าวารสารวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ คงจะเป็นประโยชน์แก่เยาวชนและสังคมสืบต่อไป

(อาจารย์ ดร.สุพจน์ ทรายแก้ว)

รักษาราชการแทน

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

ในหลวงรัชกาลที่ ๙ กับทศพิธราชธรรม

ผศ.ประกาศิต ประกอบผล
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีปฐมบรมราชโองการเนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันศุกร์ที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระราชดำรัสของพระองค์เป็นเครื่องบ่งบอกว่าทรงใช้หลักธรรมในการปกครองและหลักธรรมที่ทรงนำมาใช้นั้นทรงนำมาจากพระพุทธศาสนา

ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม

จากข้อความแห่งปฐมบรมราชโองการท่อนต้นความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม...” ด้วยหลักความหมายทางภาษาศาสตร์ พระเจ้าแผ่นดินต้องปกครองแผ่นดิน แต่พระองค์ทรงใช้คำว่า “ครอง” แทนคำว่า “ปกครอง” ทั้งที่ทรงอยู่ในฐานะพระประมุขของประเทศ คำว่าปกครอง เป็นเรื่องของอำนาจด้วยตัวบทกฎหมาย แต่พระองค์ทรงใช้คำว่า “ครอง” ดังเช่นที่เราใช้คำว่า “ครองเรือน” เวลาที่หญิงสาวแต่งงานออกเรือน หรือเวลาชายหญิงแต่งงานกันก็ใช้คำว่า “ครองชีวิตสมรส หรือครองรัก” เวลาบวชก็ใช้คำว่า “ครองสมณเพศ” ดังนั้น คำนี้จึงไม่มีแนวความคิดเรื่องของอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง หากแต่มีส่วนของจิตใจเป็นความเคารพ ความนับถือ และเหนือสิ่งอื่นใดคือ

ความรัก ซึ่งเหนือกว่าการปกครอง เพราะการปกครองไม่ต้องใช้ความรักก็ได้ แค่ใช้อำนาจเพียงอย่างเดียว กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงดูแลแผ่นดินโดยธรรม ด้วยความรัก ความเมตตา และ ความรับผิดชอบ

ที่มา : พลาติศัย สิทธิธัญกิจ, 2554: 51

คำว่า “แผ่นดิน” ปัจจัยส่วนประกอบของแผ่นดินก็คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายโดยเฉพาะมนุษย์ พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ทดมเทพระปรีชาสามารถ และความเหนื่อยยากทั้งหลายทั้งปวงเนื่องจากพระองค์ทรงต้องการรักษาผืนแผ่นดินไว้ให้ประชาชนได้อยู่อาศัย พร้อมกับทรงรักษาดิน น้ำ ไฟ ลม พันธุ์พืช ป่าไม้ และสัตว์อันเป็น “ธรรมชาติ” ซึ่งมีความสัมพันธ์กับแผ่นดินให้คงอยู่ และทรงอนุรักษ์ แก่ไข พันธุ์ และบำรุงรักษาทรัพยากรที่เสื่อมโทรม ให้กลับคืนมาเพื่อชีวิตของประชาชนดำรง อยู่ได้ และรักษาสืบทอดไปยังลูกหลานอนุชนรุ่นหลัง ด้วย พระองค์ทรงมีความ

รอบรู้เชี่ยวชาญทางการเกษตร เพราะประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ทรงสนพระราชหฤทัย โดยเฉพาะในเรื่องดิน น้ำ และป่าไม้อันเป็นปัจจัยสำคัญของเกษตรกรรม ทรงศึกษาด้วยพระองค์เองจนทรงมีความรู้แตกฉาน และทรงนำมาสอนแก่ประชาชนทุกอย่าง ให้รู้จักดิน น้ำ ไฟ ลม พันธุ์พืช ป่าไม้ รู้จักธรรมชาติ และรู้จักคน ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลแห่งพระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัติมานั้น เพื่อเป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตของประชาชนอนุชน รุ่นต่อไปได้อยู่อาศัยอย่างมีความสุข ตามพระราชปณิธานที่พระองค์ทรงรับสั่งไว้ว่า “...เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ธรรมในการปกครอง

พระพุทธศาสนามีได้แสดงระบบหรือระบอบการปกครองทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นการเฉพาะ แสดงแต่ทางการศาสนา คือ “ธรรม” แต่ธรรมนี้สามารถนำไปปฏิบัติในทุก ๆ กาลได้อย่างเหมาะสม เช่น ในการปกครอง ทางการศึกษา ทางสังคม เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ วิธีการแสดงธรรม ของพระพุทธเจ้า คือ ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟัง รู้ยิ่งเห็นจริงตามเหตุผลตามความเหมาะสม แก่สภาพการณ์ ภาวะการณ์เป็นต้น โดยวิธีให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล เพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญ เป็นหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติได้ตลอดไปทุกกาลสมัย ธรรมที่ตรัสสอนไว้ในครั้งพุทธกาล ยังคงเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุขกับผู้ปฏิบัติจนถึงทุกวันนี้ เมื่อทรงแสดงธรรมแก่ผู้ปกครองก็ทรงแสดงทศพิธราชธรรม คือ ธรรมสำหรับพระราช ๑๐ ประการ เพราะศูนย์รวมของ

การปกครอง หรือกลไกสำคัญอันจะนำไปสู่ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวในการปกครอง อยู่ที่ผู้ปกครอง ตั้งตั้งแต่พระราชผู้เป็นประมุขของรัฐ

ดังนั้น ทศพิธราชธรรม จึงเน้นความสำคัญของผู้นำ หรือเน้นที่ตัวผู้นำ ว่าจะต้องมีคุณสมบัติหรือมีคุณธรรมอะไรบ้าง จึงจะนำประเทศชาติ ไปสู่ความสงบร่มเย็นเป็นสุข และได้ทรงแสดง อปริหานิยธรรม คือ ธรรมอันจะไม่ก่อให้เกิดความเสื่อม แต่ก่อให้เกิดความเจริญอย่างเดียว มี ๗ ประการ คือ ๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมพร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงร่วมกันทำ ๓) เคารพบัญญัติหรือกฎเกณฑ์ของชาววัชชี ไม่เหยียบย่ำลบล้างของเก่าตั้งของใหม่ขึ้นมาตามอำเภอใจ ๔) ให้ความเคารพนับถือวัชชีผู้ใหญ่ด้วยการไต่ถามรับฟังความคิดเห็นของท่าน ๕) ให้เกียรติและคุ้มครองสตรีไม่ให้ถูกข่มเหง ๖) เคารพบูชาสิ่งอันเป็นที่เคารพนับถือของปวงชน ๗) บำรุงและปกป้องผู้ประพฤติธรรม (นักบวช) เพื่อจักได้อยู่เป็นหลักในทางศีลธรรมแก่ประชาชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๕๓: ๒๑๑) แก่คณะเจ้าลิจฉวีผู้ปกครองแคว้นวัชชี ซึ่งมีจุดสำคัญของการปกครองอยู่ที่การร่วมมือร่วมใจกันของคณะผู้ร่วมดำเนินการปกครอง หรือเรียกว่า คณะปกครอง ฉะนั้น หลักอปริหานิยธรรมจึงเน้น ที่ความสามัคคีพร้อมเพรียงและความเป็นธรรมของคณะผู้ปกครอง นอกจากนี้ ก็ยังได้ทรงแสดงหลักธรรมปลีกย่อยอันเนื่องในการปกครอง และเกี่ยวกับผู้ปกครองไว้อีกมาก

หลักธรรมสำหรับการปกครอง ที่พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้นั้นมีลักษณะเป็น กลางๆ สามารถนำมาปรับใช้ได้กับการ ปกครองทุกรูปแบบ ในทางทฤษฎีนั้นดู เหมือนว่าคำสอนหรือหลักธรรมที่ทรงแสดงไว้ แต่ละหมวด หรือแต่ละเรื่องเหล่านี้ต่างกันหรือ แยกจากกัน แต่ในทางปฏิบัติหลักธรรมต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันเสมอ ดังเช่น เรื่องทศพิธราชธรรมและอปริ-หานิยธรรมที่ กล่าวมาผู้ปกครองควรปฏิบัติตนตามหลัก ทศพิธราชธรรมและอปริหานิยธรรม รวมทั้ง ตามหลักปกครองประการอื่นเพื่อให้เกิดความ เป็นธรรมในการปกครองอันอาจจะสรุปเข้าใน คำเดียวคือ โดยธรรม เพื่อธรรม ได้แก่โดย ความเป็นธรรม เพื่อความเป็นธรรม ที่จะให้ เกิดประโยชน์เกื้อกูล และความสุखความเจริญ งามองงามไพบูลย์ต่าง ๆ แก่รัฐหรือประเทศชาติ

สำหรับประเทศไทยนั้น แต่โบราณ กาลมา พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ประมุขมี รูปแบบมาจากคตินิยมดั้งเดิมของไทยเองเป็น ที่ตั้ง ประกอบกับหลักธรรมในพุทธศาสนา และวิวัฒนาการมาโดยลำดับตามคตินิยม ลักษณะที่พระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณมา ทรงปฏิบัติเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ทรงปฏิบัติ ธรรมอยู่เป็นประจำ มีปรากฏในประวัติการณ์ ของชาติไทย เช่น ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์เสด็จลงทรงบาตร ถวาย ภัตตาหาร ทรงสดับพระธรรมเทศนาและทรง เวียนเทียน เป็นต้น เหตุที่พระมหากษัตริย์ต้อง ปฏิบัติทศพิธราชธรรม ตามคติทางพุทธศาสนา นั้นถือว่า การปฏิบัติทศพิธราชธรรม คือการ บำเพ็ญบารมีของพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับ

การปฏิบัติบารมีธรรม ๑๐ ประการ อันเป็น การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ต่างกันแต่ ว่า การบำเพ็ญบารมีของพระมหากษัตริย์ มุ่ง ผลคือ ความสุขของประชาชนในปกครอง ส่วน การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น มุ่งผล คือความเป็นพระพุทธเจ้าหรือความหลุดพ้น ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า บารมี ๑๐ เป็นบารมีธรรม ของพระโพธิสัตว์ เช่นเดียวกับทศพิธราชธรรม เป็นบารมีธรรม ของพระมหากษัตริย์ เพราะ ความผาสุกของประชาชนนั้นขึ้นอยู่กับบารมีของ พระมหากษัตริย์ (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒน), ๒๕๔๑: ๓-๕)

จะเห็นได้ว่าการปกครองราชอาณาจักร ไทยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ- พลอดุลยเดช ทรงยึดหลักธรรมะ คือความดี ความถูกต้อง หรือความยุติธรรม เป็นแนวทาง แห่งการปกครอง ตลอดเวลาแห่งการครองสิริ ราชสมบัติ ทรงดำรงพระองค์อยู่ใน “ทศพิธราชธรรม” โดยเคร่งครัด พระองค์ทรง สอนประชาชนทุกอย่างทั้งการดำเนินชีวิต จริยธรรม คุณธรรม ให้มีความรับผิดชอบ รักษา แผ่นดิน อิงหลักปรัชญา ธรรมะ เศรษฐกิจ พอเพียง พระองค์ทรงทำทุกอย่างด้วยความ เหนื่อยยาก เพื่อประโยชน์และความสุขของ ประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖: ๔๑)

ทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม หมายถึงธรรมของ พระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควร ประพฤติ, ธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรม

ของนักปกครอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๓: ๒๔๐)

ทศพิธราชธรรม หมายถึง จริยวัตร ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรม ประจำพระองค์ หรือคุณธรรมของผู้ปกครอง บ้านเมือง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๕๐๗) ให้มีความเป็นไปโดยธรรม และยังประโยชน์สุข ให้เกิดแก่ประชาชน เกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกระดับ ก็ควรใช้หลักธรรมเหล่านี้ หรือแม้เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปก็สามารถนำมาปรับปฏิบัติในชีวิตของตนเองได้ มี ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. ทาน : การให้

ทาน หมายถึง การให้ คือ การสละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือ ประชาชน และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๓: ๒๔๐) เป็นการเฉลี่ยความสุขแก่ผู้อื่นตามควรแก่ฐานะ และผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก การให้แบ่งได้เป็น ๒ ประการ ได้แก่

๑.๑ อามิสทาน การให้สิ่งของ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัตถุทาน คือ การให้สิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุจับต้องได้ พระองค์ทรงมีพระเมตตาคุณในพระราชหฤทัยเป็นล้นพ้น ได้พระราชทานพระราชทรัพย์และวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เช่น พระราชทานพันธุ์ปลาให้พระราชทานที่ดิน แก่เกษตรกรผู้ยากจน เป็นต้น เพื่อแก้ความทุกข์ยากขาดแคลนให้แก่ประชาชน

พระองค์ทรงบำเพ็ญทานตามหลักแห่งพุทธศาสนาทุกประการ คือ ทรงบำเพ็ญครบถ้วนตามคุณสมบัติของท่าน ๓ ประการ ได้แก่ ๑) บุคคล ทรงพระราชทานให้แก่บุคคลที่สมควรได้รับการอนุเคราะห์โดยมิได้ทรงแบ่งแยกชนชั้นเชื้อชาติหรือศาสนา ๒) เจตนา ทรงถึงพร้อมด้วยเจตนาโดยทรงมีพระเมตตาคุณเปี่ยมล้นในพระราชหฤทัยทั้งก่อนการพระราชทาน ขณะพระราชทาน และหลังการพระราชทานแล้ว และ ๓) วัตถุ สิ่งของที่พระราชทานนั้น ล้วนเป็นประโยชน์แก่ราษฎรผู้รับพระราชทานให้พ้นจากการขาดแคลนได้อย่างไม่มีข้อสงสัย

๑.๒ ธรรมทาน การให้ธรรม คือ ให้ความรู้ (วิทยาทาน) ความคิด ข้อเสนอแนะ ที่ดีงามถูกต้องเหมาะสม ซึ่งไม่ใช่วัตถุที่จับต้องได้ แต่สัมผัสรับรู้ได้ด้วยใจ เป็นเครื่องนำพาความเจริญมาสู่ชีวิต เช่น พระราชทานข้อเสนอแนะในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ พระราชทานพระบรมราโชวาทที่แฝงด้วยคติธรรมเป็นเครื่องเตือนใจ ในเรื่องต่าง ๆ แก่ประชาชนตามสถานะ และวาระโอกาสต่าง ๆ เช่น พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันศุกร์ ที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๒๐ ความตอนหนึ่งว่า “...การที่จะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา คือ ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วยนั้น จะอาศัยความรู้ แต่เพียงอย่างเดียวมิได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และความถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้นั้น เป็นเหมือนเครื่องยนต์ที่ทำ

ให้วดยานเคลื่อนไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรม เป็นเหมือนหนึ่งพวงมาลัย หรือหางเสือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำพาให้วดยานดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือ ปลอดภัย จนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์ ดังนั้นในการที่จะประกอบภาระงานเพื่อตนเพื่อส่วนรวมต่อไป ขอให้ทุกคนสำนึกไว้เป็นนิตย์ โดยตระหนักว่า การงาน สังคม และบ้านเมืองนั้น ถ้าขาดผู้มีความรู้เป็นผู้บริหารดำเนินการย่อมเจริญก้าวหน้าไปได้โดยยาก แต่ถ้างานใดสังคมใดและบ้านเมืองใดขาดบุคคลผู้มีความรู้ คุณธรรมความสุจริตแล้ว จะดำรงอยู่ไม่ได้เลย...” (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559: 38)

พระบรมราชาบาท พระราชทานแก่คณะอาจารย์ ครู และ นักเรียนโรงเรียนไกลกังวล ณ ศาลาเรียง วังไกลกังวล วันศุกร์ ที่ 8 มิถุนายน 2522 “...ขอให้ทุกคนเข้าใจและจำไว้ว่า วิชาการต่าง ๆ ที่เรียนที่สอบไล่กันได้ นั้นโดยลำพัง ไม่ใช่สิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนเอาตัวรอดได้ และไม่ใช่สิ่งที่จะช่วยสร้างสรรค์สิ่งใดให้เป็นประโยชน์แก่ตัว แก่ผู้อื่น แก่บ้านเมืองได้ ผู้มีวิชาการแล้วจำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติในตัวเองนอกจากวิชาความรู้ด้วย จึงจะนำตนนำชาติให้รอดและเจริญได้ คุณสมบัติ ที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้น ได้แก่ ความละเอียด ชั่วกลัวบาป ความซื่อสัตย์สุจริตทั้งในความคิด และการกระทำ ความกตัญญูรู้คุณชาติบ้านเมือง และผู้ที่อุปการะตัวมา ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น หากแต่มีความจริงใจ มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อกันตามฐานะ และหน้าที่ และที่สำคัญอย่างมากก็คือ ความขยันหมั่นเพียร พยายามฝึกหัดประกอบการ

งานทั้งเล็ก ใหญ่ ง่ายยาก ด้วยตนเอง ด้วยความตั้งใจ ไม่ทอดธุระ เพื่อหาความสะดวกสบายจากการเกียจคร้าน ไม่มั่งง่าย หยาดคาย สะเพร่า...” (กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙: ๓๙)

การจำแนกทานอีกลักษณะหนึ่ง มี ๒ ประการ คือ ๑) ปาฏิบุคลิกทาน การให้เจาะจงเฉพาะบุคคล คนใดคนหนึ่ง พระราชทานเป็นรายบุคคลไป ๒) สังฆทาน การให้ส่วนรวมให้เป็นของกลางแก่คนหมู่มาก พระองค์ทรงเน้นรูปแบบสังฆทาน พระราชทานแก่ประชาชนหมู่มาก ในทุกพื้นที่ของประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากโครงการในพระราชดำริที่มีมากมายกว่าสี่พันโครงการ

ทานอีกประการหนึ่ง คือ **อภัยทาน** พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยโทษแก่บุคคลผู้ต้องโทษที่คดีถึงที่สุด พร้อมกับได้รับโทษมาพอสมควร จากโทษหนักเป็นเบา จากระยะเวลายาวนานเป็นระยะเวลาที่สั้นลง ผู้ต้องโทษที่มีความประพฤติดีและระยะเวลาเหลือน้อยได้รับพระราชทานอภัยโทษให้เป็นผู้พ้นโทษ ประเภทของการพระราชทานอภัยโทษ ๒ ประการ ๑) การพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป ๒) การพระราชทานอภัยโทษเฉพาะราย (การพระราชทานอภัยโทษ, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๐) ทั้งสองประการ กรมราชทัณฑ์จะทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวาย ให้มีพระราชวินิจฉัยพระราชทานอภัยโทษ

จะเห็นได้ว่า การให้นี้พระองค์ทรงปฏิบัติบำเพ็ญอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ยังทรงบำเพ็ญทานให้เป็นการบำเพ็ญบุญตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ คือ บำเพ็ญ

ทาน ให้เป็นเครื่องชำระกิเลสภายในใจอันมีความโลภ ความโกรธ เป็นต้น และไม่มีความยึดติดในจิตใจ อยู่ว่า พระองค์เป็นเจ้าของสิ่งของที่พระราชทานหรือทรงสร้างให้เหล่าประชาชน ซึ่งเป็นการให้ แบบสละออกและหลุดพ้น

๒. ศิล : พระจริยาวัตรดงามเป็นปกติ

ศิลป หมายถึง ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวาจา ประกอบด้วยการสุจริต รักษาภักดีคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๓: ๒๔๐) การทรงศีลหรือการที่ทรงตั้งสัจจะรักษาพระอาการ กาย วาจา ให้สะอาดปราศจากโทษอันควรครหา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงปฏิบัติพระองค์ให้เป็นที่ประจักษ์ตลอดมาว่า ทรงเคร่งครัดในการรักษาศีล และทรงมีน้ำพระราชหฤทัยนับถือพุทธศาสนา โดยบริสุทธิ์ ดังจะเห็นได้จากการเสด็จออกทรงผนวชรักษาศีล ๒๒๗ ข้อ ของพระภิกษุในบวรพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และเมื่อทรงผนวชแล้วได้เสด็จมาประทับรักษาศีลตามพุทธบัญญัติ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร โดยประทับ ณ "พระตำหนักปั้นหย่า" แล้วจึงเสด็จมาประทับ ณ "พระตำหนักทรงพรต" ตามขัตติยราชประเพณี ตลอดระยะเวลาแห่งการทรงผนวช ทรงดำรงพระองค์ไต่ดงามบริสุทธิ์ สมควรแก่

การเป็นพุทธสาวก เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

ที่มา: พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ, ๒๕๕๔: ๕๗

เมื่อทรงลาผนวชมาอยู่ในพระราชฐานแห่งพระมหากษัตริยาธิราชแล้วพระองค์ ยังทรงประพฤติอยู่ในศีลโดยบริสุทธิ์ กล่าวคือ ทรงประพฤติพระราชจริยาทางพระวรกายและทางพระวาจาให้สะอาดดงามถูกต้องอยู่เป็นนิจ ไม่เคยบกพร่อง ไม่ว่าจะเป็นศีลในการปกครอง คือ การประพฤติตามกฎหมายและจารีตประเพณีอันดีงาม ไม่เคยปรากฏเลยว่า พระองค์ทรงใช้ พระราชอำนาจของพระองค์เหนือกฎหมาย และไม่เคยมีแม้แต่สักครั้งเดียวที่จะทรงละทิ้งจารีตประเพณีอันดีงามของชาติและของพระราชวงศ์ พระเกียรติคุณในข้อนี้เป็นที่ทราบในใจของชาวไทยเป็นอย่างดี นับจากกาลที่เสด็จขึ้นครองราชย์ตรราชจนถึงกาลเสด็จสวรรคต

ส่วนศีลในทางศาสนา อย่างน้อยคือศีลห้าอันเป็นศีล หรือกฎหมายที่ใช้ในการ

ปกครองแผ่นดินมาตั้งแต่อดีตก่อนพุทธกาล พระองค์ทรงสมათานรักษาย่างเคร่งครัด และทรงสนับสนุน ให้ประชาชนสมათาน รักษาดีอย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกัน

สำหรับผู้ที่มีได้นับถือพุทธศาสนา พระองค์ทรงสนับสนุนให้ยึดมั่นตามหลักคำสอนแห่งศาสนาอันตนศรัทธา ด้วยทรงตระหนักว่า ทุกศาสนามีหลักคำสอนที่นำไปสู่การประพฤติดี ศาสนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันของชนหมู่มาแต่บัดนี้ในการปกครองจะมีกฎหมายอยู่แล้วยังต้องอาศัยศาสนาเป็นเครื่องอุปการะ ด้วยกฎหมายบังคับได้เพียงกายและวาจา ส่วนศาสนาสามารถเข้าถึงจิตใจ น้อมนำไปปฏิบัติตามโดยไม่ต้องบังคับ (วันเพ็ญ เช้นตระกูล, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐)

๓. บริจาค : การบริจาค

บริจาค หมายถึง การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๓: ๒๔๑) พระองค์ทรงบริจาคไทยธรรม หรือสิ่งของที่พระราชทานให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่พระราชวงศานุวงศ์ และทูลข้าละอองธุลีพระบาท ตามฐานะที่ราชการฉลองพระเดชพระคุณ รวมทั้งพระราชทานแก่ประชาชนผู้ยากไร้ได้อาศัยเลี้ยงชีวิต ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงยึดถือประโยชน์และความเจริญของชาติศาสนา รวมทั้งประโยชน์สุขของประชาชนสำคัญยิ่งกว่าพระองค์เอง พระราชกรณียกิจ

นานับการจึงเป็นไปเพื่อความวัฒนา และประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทย

ด้านการสงเคราะห์ ได้ทรงเสียสละพระราชทรัพย์และสิ่งของจำนวนมากมาจนสุด ที่จะประมาณได้ เพื่อดับความทุกข์ยากของพสกนิกรในยามประสบภัยพิบัติและในถิ่นทุรกันดาร ทรงสละพระราชทรัพย์เพื่อพัฒนาการศึกษา ให้แก่เยาวชนไทย โดยโปรดให้มีโครงการจัดตั้งโรงเรียนในถิ่นยากจนต่าง ๆ โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน และทุนอานันทมหิดลเพื่อส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่างประเทศ เป็นต้น

ทรงสละพระราชทรัพย์นับจำนวนไม่น้อย ในการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ แก่มูลนิธิและสาธารณสถานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทย ทรงสละพระราชทานที่นาของทรัพย์สินส่วนพระมहा - กษัตริย์ในจังหวัดต่าง ๆ กว่า ๕๐,๐๐๐ ไร่ ให้ประชาชนผู้เป็นเกษตรกร ที่ขาดแคลนที่อยู่อาศัยและที่ทำกินได้เข้าอยู่ในโครงการปฏิรูปที่ดิน เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๘

การที่ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ วัตถุสิ่งของและที่ดินจำนวนมหาศาล รวมทั้งการที่ทรงเสียสละปฏิบัติพระราชภารกิจทั้งนอกและในประเทศ พระราชภารกิจในโครงการพระราชดำรินับพัน ๆ โครงการทั่วประเทศนี้ ย่อมเป็นที่ประจักษ์ชัดในความเสียสละอันใหญ่หลวงของพระองค์ ด้วยทรงเสียสละเวลา พระปรีชาสามารถ และความสำราญพระราชฤทัยทั้งมวล ทรงยอมรับความเหน็ดเหนื่อยพระวรกายทุกประการเพื่อประชาชนอย่างไม่มีประมาณประเทศใดในขณะนี้ จะ

เสียสละได้เทียบเท่าที่พระองค์ทรงเสียสละให้ประชาชนชาวไทย มาเนิ่นนานจวบจนสิ้นปรารถนาเสด็จสวรรคต (วันเพ็ญ เดือนธันวาคม, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐)

๔. อาชวะ : ความซื่อตรง

อาชวะ หมายถึง ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๓ ๒๔๑) ความซื่อตรง ทรงมีพระราชอัธยาศัย อันประกอบด้วยความซื่อตรง ดำรงในสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธมิตรและพระราชวงศ์ ข้าพพลละองอุลิตพระบาททั้งปวง ไม่ทรงคิดลวง ประทุษร้ายโดยอุบายผิยยุติธรรม ความซื่อตรงนี้พระองค์ทรงปฏิบัติอยู่เป็นนิจ สำหรับผู้ที่มิอายุ คงจะจำกันได้ดีว่าหลังจากที่ได้ทรงครองสิริราชสมบัติแล้ว ในวันที่ ๑๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๘๙ อันเป็นวันกำหนดเสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อในต่างประเทศ ระหว่างประทับรถพระที่นั่ง เพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปขึ้นเครื่องบินนั้น ได้มีเสียงร้องมาจากกลุ่มพลสกนิกที่เฝ้าส่งเสด็จว่า "อย่าทิ้งประชาชน" และได้มีพระราชดำรัสตอบในพระราชหฤทัยว่า “เราจะไม่ทิ้งประชาชน ถ้าประชาชนไม่ทิ้งเรา” การตั้งพระราชหฤทัยดังนี้เสมือนเป็นการพระราชทานสัญญาว่าจะทรงเป็นร่มบรมโพธิสมภารของประชาชนตลอดไป

ครั้นต่อมาในวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ซึ่งเป็นวันที่ทรงกระทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ได้มีพระปฐมบรมราชโองการแก่พลสกนิกทั่วประเทศว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” วันเวลาที่ล่วงผ่านไปเนิ่นนานจากวันนั้นถึงวันที่เสด็จสวรรคต ๗๐ ปีแล้ว ที่พระองค์ทรงรักษาสัจจะที่ได้พระราชทานให้แก่ประชาชนทั้งสองประการมาอย่างสมบูรณ์สม่ำเสมอ พระองค์ไม่เคยทรงทอดทิ้งประชาชน ด้วยทรงถือเอาความทุกข์เดือดร้อนของประชาชนเป็นเสมือนความทุกข์เดือดร้อนของพระองค์เอง ด้วยเหตุนี้ เมื่อเกิดความเดือดร้อนหรือภัยพิบัติในส่วนใดของประเทศ พระองค์จะเสด็จฝ่าไป ไม่ว่าระยะทางจะใกล้ไกล ทุกรันดารเพียงใด แต่ดจะแผดกล้าร้อนแรง หนทางจะคดเคี้ยว ข้ามขุนเขา พงไพร จะรกร้างและขึ้นเต็มไปด้วยตัวทาก ผ่นจะตกกระหน้าจนเห็นบหนาว น้ำจะท่วมเจ็ญนอง พระองค์ก็ได้ทรงย่อท้อที่จะเสด็จไปประทับเป็นมิ่งขวัญของประชาชนผู้ทุกข์ยาก เพื่อทรงดับความเดือดร้อนให้กลับกลายเป็นความร่มเย็น

นอกจากนี้ยังทรงครองแผ่นดินด้วยธรรมานุภาพ ไม่ว่าการสิ่งใดอันจะยังความทุกข์สงมาสู่ประชาชน พระองค์จะทรงปฏิบัติและการสิ่งใดที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ จะพระราชทานกระแสพระราชดำรัสชี้แจงถึงเหตุและผลให้เข้าใจ พลสกนิกผู้ปฏิบัติจึงปฏิบัติด้วยเห็นประโยชน์แห่งผลของการปฏิบัตินั้น ปฏิบัติด้วยความเต็มใจ และด้วยความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ มิใช่ด้วยความกลัวเกรงพระบรมเดชานุภาพการครองแผ่นดินโดยธรรมของพระองค์ จึงยังประโยชน์สุขมาสู่มหาชนชาวสยาม สมดังพระราชปณิธานของพระองค์

พระผู้ทรงมีพระราชอัชฌาศัยเปี่ยมไปด้วย
อาชวชะ คือ ความซื่อตรงต่อประชาชนและ
ประเทศชาติ (วันเพ็ญ เช่นตรະဂຸລ, ๒๕
สิงหาคม ๒๕๖๐)

๕. มัททวะ : ความอ่อนโยน

มัททวะ หมายถึง ความ
อ่อนโยน คือ มีอัชฌาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคาย
กระด้างถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงที
กิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรัก
ภักดี แต่มีขาดยาเกรง (พระพรหม คุณาภรณ์
(ป.อ. ปยุตโต)๒๕๕๓: ๒๔๑) ความอ่อนโยน
ทรงมีพระราชอัชฌาศัยอ่อนโยน ไม่ตื้อดิ่งถือ
พระองค์ แม้มีผู้ตักเตือนในบางอย่าง ด้วย
ความมีเหตุผล ก็จะทรงพิจารณาโดยถี่ถ้วน ถ้า
ถูกต้องดีชอบ ก็ทรงอนุโมทนา และปฏิบัติตาม
ทรงสัมมาคารวะอ่อนน้อมแก่ท่านผู้เจริญโดย
วัยและโดยคุณ

ราชธรรมในข้อมัททวะหรือความ
อ่อนโยนนี้ เป็นที่ประจักษ์แก่ประชาชนมาช้านานแล้วว่า พระองค์ทรงมีพระราชอัชฌาศัย
อ่อนโยนเพียบพร้อมทุกประการ ไม่ว่าจะเป็น
ความอ่อนโยนในความหมายทางโลกหรือ
ความหมายทางธรรม ความอ่อนโยนใน
ความหมายทางโลก คือความอ่อนโยนต่อ
บุคคลอื่นในสังคม อันเป็นมารยาทที่บุคคลใน
สังคมจะพึงปฏิบัติต่อกันเพื่อผลดีในทางสังคม
ความอ่อนโยนในความหมายนี้ย่อมชี้ให้เห็นชัด
ได้ด้วยพระราชจริยาวัตรต่าง ๆ ในที่ทุกสถาน
ส่วน ความอ่อนโยนใน ทางธรรม นั้นมี
ความหมายกว้างขวางมาก คือ หมายถึง
ความสามารถโอนอ่อนผ่อนตาม น้อมไป หรือ

เปลี่ยนไปในทางแห่งความดี ทำให้เกิดการ
ผสมผสานกันอย่างดีในทางการทำงานและบุคคล
แก่บุคคลทุกระดับชีวิต พระองค์ ทรง
เข้าถึงธรรมะในข้อนี้เป็นอย่างดี และอย่างถ่อง
ถ้วนทุกระดับชั้น

ขั้นแรก คือ ความอ่อนโยนทาง
พระวรกาย ทุกพระอิริยาบถที่ปรากฏไม่มีที่จะ
แสดงถึงความรังเกียจเด็ดฉันท หรือถือ
พระองค์เลย จะมีก็แต่ความอ่อนโยน นุ่มนวล
งดงาม เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์พระราชหฤทัย
อันยังความชื่นชมโสมนัส และอบอุ่นใจให้เกิด
แก่ประชาชนโดยทั่วกัน

ขั้นที่สอง คือ ความอ่อนโยน
ทางพระวาจาอันพึงเห็นได้จากการที่ทรงมีพระราช
ปฏิสันถารกับประชาชนซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดา
ที่มารับเสด็จอย่างใกล้ชิดสนิทสนม ไม่เคย
มีพระวาจาที่กระด้าง มีแต่อ่อนโยนสุภาพ
ละมุนละไม แม้จะทรงอยู่ในพระราชฐานะอัน
สูงสุด กลับทรงแสดงพระองค์เป็นธรรมดา
อย่างที่สุด มิได้ทรงวางพระองค์ให้แตกต่าง
ห่างไกลจากประชาชนที่ประกอบด้วยฐานะ
ต่าง ๆ กัน ทางปฏิบัติพระองค์เป็นกันเอง
เสมือนบิดาปฏิบัติต่อบุตรอันเป็นที่รัก ตรัสพระ
วาจาอ่อนหวาน อันควรดื่มด่ำไว้ในหัวใจเป็น
อย่างยิ่ง

ขั้นที่สาม คือ ความอ่อนโยนนุ่ม
นวลทางจิตใจและสติปัญญา พระองค์ทรง
บรรลุถึงมัททวะในขั้นนี้อย่างแท้จริง และทรง
เข้าพระราชหฤทัยในธรรมะของชีวิตอย่าง
ลึกซึ้งว่า แต่ละชีวิตย่อมมีหน้าที่หลายอย่าง
พระองค์จึงทรงวางพระราชหฤทัยให้อ่อนโยน
และทรงวางพระสติปัญญา ให้โอนอ่อนไปตาม

สถานภาพได้อย่างเหมาะสม เช่น ในพระราชฐานต่าง ๆ ในพระบรมราชวงศ์ (ทั้งพระราชฐานที่เป็นพระราชโอรส เป็นพระอนุชา เป็นพระบิดา เป็นอัยกา ฯลฯ)

ในพระราชฐานแห่งพระมหากษัตริยาธิราช ทรงมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมแต่ผู้เจริญโดยวัยและเจริญโดยคุณ และมีพระราชอัชฌาศัยอ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอพระองค์และต่ำกว่าไม่เคยทรงดูหมิ่น การที่ทรงวางพระองค์เช่นนี้ จึงก่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่บ้านเมืองและความปิติยินดีแก่ชาวไทยอย่างไม่มีอะไรจะเปรียบ (วันเพ็ญ เดือนระกฎ, ๒๕ สิงหาคม)

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖: ๑๘

๖. ตบะ : ความทรงเดช

ตบะ หมายถึง ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยิ จิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่น แต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๓: ๑๔๑) ความเพียร ทรงสมาทานกุศลวัตร ด้วยการเอาพระราชหฤทัยใส่ในการปกครองพระราชอาณาเขต และประชาชนให้มีความสุข ปราศจากภัยอันตราย ตลอดถึงการที่ทรงมีพระอุตสาหะอันแรงกล้าในกุศลสมาทาน ด้วยระวังบาปที่ยังไม่เกิดขึ้น ไม่ให้เกิดขึ้น และเพื่อจะกำจัดบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมสูญสิ้นไป

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงประกอบด้วยพระราชอุตสาหะวิริยภาพเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ไม่โปรดที่จะประทับอยู่เฉย ทรงพอพระราชหฤทัยในการเสด็จพระราชดำเนินออกทรงเยี่ยมเยียนประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ แม้ในถิ่นทุรกันดาร และห่างไกล ขวางกั้นด้วยผืนน้ำกว้างใหญ่ ป่าทึบ หรือเขาสูงสุด สายตาเพียงเพื่อให้ทรงทราบถึงความทุกข์สุขของราษฎร ด้วยพระเนตรพระกรรณของพระองค์เอง เมื่อทรงทราบแล้วก็มิได้ทรงนิ่งนอนพระราชหฤทัย แต่ได้ทรงมีพระราชดำริริเริ่มสิ่งต่าง ๆ เพื่อขจัดความทุกข์เดือดร้อนของประชาชนทั้งในด้านการอาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพอนามัย การศึกษา และอื่น ๆ ด้วยพระราชอุตสาหะ วิริยภาพเช่นนี้ พระองค์จึงทรงขจัดความขัดข้องความยากจนขัดสนทั้งหลายให้แก่ประชาชนได้โดยทั่วกัน

ตบะ ในอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ความตั้งใจกำจัดความเกียจคร้านและการกระทำผิดหน้าที่ มุ่งทำกิจอันเป็นหน้าที่ที่พึงกระทำ ซึ่งเป็นกิจที่ดีที่ชอบ ทรงบำเพ็ญตบะในความหมายนี้ได้อย่างครบถ้วน

เช่นเดียวกัน ในพระราชฐานะแห่งพระมหากษัตริยาธิราช ทรงมีหน้าที่ปกครองอาณาประชาราษฎร์ให้ได้รับความร่มเย็น พระองค์ได้ทรงตั้งพระราชอุตสาหะวิริยภาพ ประกอบด้วยปัญญาภาส ปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้เป็นไปด้วยดีไม่มีข้อผิดพลาด ทรงมีพระราชดำริริเริ่มโครงการต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยไม่หยุดยั้ง โครงการพระราชดำริของพระองค์จึงมีนับพันๆ โครงการไม่เพียงเท่านั้น พระองค์ยังทรงติดตามกิจการที่ได้ทรงปฏิบัติหรือโปรดให้ปฏิบัติโดยใกล้ชิด โดยเสด็จพระราชดำเนินไปทรงทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง ไม่ว่าจะทรงลำบากยากพระวรกายเพียงไร แต่ด้วยพระราชหฤทัย ที่เปี่ยมไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณ จึงทรงพอพระราชหฤทัยที่จะทรงปฏิบัติพระราชภารกิจ ด้วยพระราชอุตสาหะวิริยภาพโดยไม่มีวันว่างเว้น และในวันหนึ่ง ๆ ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจได้มากมาย จนไม่น่าที่จะเป็นไปได้ โดยเฉพาะสำหรับบุคคลโดยทั่วไปหากจะเป็นไปได้เช่นนั้น ก็คงต้องใช้เวลาหลายวันมิใช่วันเดียว ดังเช่นที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติ

ตะบะ ในความหมายอีกอย่างหนึ่งคือ ความเพียรในการละอกุศลกรรม เพียรอบรมกุศลกรรมต่างๆ ให้บังเกิดขึ้น โดยความหมายนี้ พระองค์ทรงเพียบพร้อมด้วยพระราชวิริยภาพที่จะทรงเอาชนะความชั่วต่างๆ ด้วยความดี ทรงมีพระตะบะตะขะ เป็นที่เทิดทูนยำเกรงการสมาทานกุศลวัตรของพระองค์ จึงสามารถเผาผลาญกำจัดอกุศลกรรมให้เสื่อมสูญได้โดยสิ้นเชิง อาณาประชาราษฎร์ผู้อยู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร

จึงมีแต่ความสุขสวัสดิ์วัฒนาพ้นจากความเดือดร้อน นานาประการด้วยตะบะตะขะบารมีแห่งพระองค์ (วันเพ็ญ เช่นตรະกຸລ, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐)

๗. อักโกระ : ความไม่โกรธ

อักโกระ หมายถึง ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธจนเป็นเหตุ ให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจักษ์ไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๓: ๒๔๑) ความไม่โกรธ ทรงมีพระกริยาที่ไม่โกรธโดยวิสัย มิใช่เหตุที่ควรโกรธ แม้มีเหตุที่ทำให้ทรงพระพิโรธ แต่ทรงข่มเสีย ให้อันตรธานสงบระงับไป ด้วยทรงมีพระเมตตา อยู่เสมอ ไม่ทรงปรารถนาจะก่อภัย ก่อเวรแก่ผู้ใด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงบำเพ็ญอักโกระบารมี หรือความไม่โกรธให้เป็นທີ່ประจักษ์ใจทั้งในหมู่ประชาชนชาวไทย และในนานาประเทศมาเป็นเวลาช้านาน แม้มีเหตุอันควรให้ทรงพระพิโรธยังทรงข่มพระราชหฤทัยให้สงบได้โดยสิ้นเชิง อย่างที่ปุถุชนน้อยคนนักจะทำได้ ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๕๐๕ และ ๒๕๑๐ เป็นต้น ยังตราตรึงอยู่ในความทรงจำของผู้ตามเสด็จทุกคน

วันนั้น... วันที่ ๒๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕ เป็นวันแรกที่ทรงบำเพ็ญพระบาทสู่ดินแดนออสเตรเลีย พร้อมด้วยความเหน็ดเหนื่อยจากการเสด็จเยือนมาสามประเทศแล้วจากภพระที่นั่ง...ขณะเสด็จไปยัง

ที่ประทับพระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรเห็น ชายคนหนึ่งชูป้าย เป็นภาษาไทย ขับไล่พระองค์ แต่พระองค์ก็ได้ทรงหันไหว ด้วยทรงพิจารณาว่าเป็นการกระทำของคนเพียงคนเดียว มิใช่ประชาชนทั้งประเทศ จึงทรงแยมพระสรวลและโบกพระหัตถ์ให้แก่ประชาชนอื่นๆ ที่โห่ร้องรับเสด็จไปตลอดทาง

ต่อมาที่นครซิดนีย์เหตุการณ์อย่างเดียวกันได้เกิดขึ้นอีก โดยกลุ่มคนที่ได้รับการสนับสนุนจากลัทธิการเมืองที่ต้องการล้มล้างรัฐบาลไทย เริ่มจากการชูป้ายข้อความขับไล่ผู้เผด็จการเมืองไทย ในทันทีที่รถพระที่นั่งแล่นเข้าสู่ศาลากลางเทศบาล ซึ่งจัดไว้เพื่อรับเสด็จ ติดตามด้วยใบปลิวข้อความขับไล่ผู้เผด็จการเมืองไทย และกล่าวหาว่ารัฐบาลไทยว่าเป็นชาติทรราชผู้บริสุทธ์ ใบปลิวนี้ไปรยลงมารอบพระองค์ขณะที่ตรัสตอบขอบใจนายกเทศมนตรี และประชาชนกลางเวที แต่พระองค์ยังคงตรัสต่อไป เสมือนมิได้มีสิ่งใดเกิดขึ้น

เพียงเท่านั้นยังไม่พอ เมื่อเสด็จต่อไปยังเมืองเมลเบิร์นเพื่อทรงรับการถวายปริญญา นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พระองค์ยังทรงถูกโห่ฮาป่าจากกลุ่มนักศึกษาซึ่งไม่สุภาพ ทั้งท่าทางและการแต่งกาย และเมื่ออธิการบดีกล่าวสดุดีพระเกียรติคุณของพระองค์ นักศึกษากลุ่มเดิมได้โห่ฮาป่ากลบเสียงสดุดีเสีย แม้เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปเพื่อตรัสตอบ คนกลุ่มนี้ยังโห่ฮาป่าขึ้นอีก แต่พระองค์คงมีสีพระพักตร์เรียบเฉย ชำยยังทรงหันมาเปิดพระมालาที่ทรงคู่กับฉลองพระองค์ ครุยโค้งค่านับคนกลุ่มนั้นอย่างสุภาพ พร้อมกับ

ตรัสด้วยพระสุรเสียงที่ราบเรียบมีใจความว่า “ขอบใจท่านทั้งหลายเป็นอันมากในการต้อนรับอันอบอุ่นและสุภาพเรียบร้อย ที่ท่านแสดงต่อแขกเมืองของท่าน” เสียงฮาป่าเงียบลงทันที นักศึกษากลุ่มนี้ได้พ่ายแพ้แก่อັกโกธะหรือความไม่โกรธของพระองค์โดยสิ้นเชิง... ครั้นถึงเวลาเสด็จกลับ ทุกคนในกลุ่มพร้อมใจกันยืนคอยส่งเสด็จด้วยสีหน้าเจื่อน ๆ บ้าง ยิ้มบ้าง โบกมือและปรบมือให้บ้างจนรถพระที่นั่งแล่นไปจนลับตา

ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ อันเป็นปีที่ชาวอเมริกันเดินขบวนและหนังสือพิมพ์ลงข่าวโจมตีรัฐบาล เรื่องการส่งทหารมาช่วยรบและเสียชีวิตมากมายในเวียดนามใต้ ในภาวะอันวิกฤตนี้ทรงเกรงรัฐบาลอเมริกันจะล้มเลิกนโยบายช่วยเหลือเอเชียอาคเนย์ ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของไทย จึงเสด็จไปทรงเจริญสัมพันธไมตรี

ในการนี้จะทรงได้รับปริญญา กิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยวิลเลียมส์ ก่อนวันแจกปริญญา ทรงทราบว่าเป็นบทความที่ได้รับรางวัล ซึ่งจะอ่านในวันแจกปริญญา เป็นบทความคัดค้านนโยบายของรัฐบาล ในการส่งทหารมาช่วยรบในเวียดนาม นอกจากนี้กลุ่มนักศึกษายังเตรียมแจกใบปลิว และเตรียมเดินขบวนออกจากพิธีถวายปริญญาแก่พระองค์ด้วย...และแล้ววันที่ ๑๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๐ วันอันน่าระทึกใจ ก็มาถึง เมื่อนักศึกษาอ่านบทความที่ได้รับรางวัลจบลง พระองค์ได้ทรงปรบพระหัตถ์ให้การใช้ภาษาที่ถูกต้องและไพเราะ แม้จะไม่ทรงเห็นด้วยกับเนื้อหาก็ตาม จากนั้นพระองค์จึง

ตรัสชอบใจมหาวิทยาลัย และทรงเตือนสติ นักศึกษา “ให้ใช้ปัญญาไตร่ตรองดูเหตุผลให้ ถ่องแท้เสียก่อนที่จะมั่นใจเชื่ออะไรลงไป มิใช่ สักแต่ว่าเชื่อเพราะมีผู้บัญญัติไว้” พระราช ดำรัสนี้ เป็นที่ชื่นชอบมากถึงกับทุกคนลุกขึ้น ยืน และปรบมือถวายเป็นเวลานาน และ เหตุการณ์ร้ายที่เกรงกลัวก็มีได้เกิดขึ้นอีก (วัน เพ็ญ เช่นตรึงกุล, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐)

๘. อวิหิงสา : ความไม่เบียดเบียน

อวิหิงสา หมายถึง ความไม่ เบียดเบียน คือ ไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีชูด รีด หรือ เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริง อำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียน ลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะ อาศัยความอาฆาตเกลียดชัง (พระพรหมคุณา ภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ๒๕๕๓: ๒๔๑) ความไม่ เบียดเบียน ด้วยทรงมีพระราชอัชฌาสัยกอปร ด้วยพระราชกรุณา ไม่ทรงปรารภนาจะก่อทุกข์ แก่ผู้ใดแม้กระทั่งสัตว์ ไม่ทรงเบียดเบียนพระ ราชวงศ์ ข้าพบุลลของธูลีพระบาท และอาณา ประชาราษฎร ให้ลำบากด้วยเหตุอันไม่ควร กระทำ

จากอดีตเรื่อยมาจนกระทั่งถึง ปัจจุบัน นับเป็นเวลาเนิ่นนานถึง ๗๐ ปี ที่ทุก ชีวิตบนผืนแผ่นดินไทยได้รับความร่มเย็นมี ความเป็นอยู่อย่างสุขสงบ ภายใต้เบื้องพระ ยุคลบาทแห่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระผู้ทรงบำเพ็ญอ วิหิงสาบารมี คือ ไม่เบียดเบียนให้ผู้อื่นลำบาก ไม่ก่อทุกข์ยากให้แก่ผู้ใดแม้จนถึงสรรพสัตว์ ด้วยเห็นเป็นของสนุกเพราะอำนาจ แห่ง

โมหะหรือความหลง ไม่ทำร้ายรังแกมนุษย์ และสัตว์เล่นเพื่อความบันเทิงใจแห่งตน

ในการบำเพ็ญอวิหิงสาบารมีนี้ พระองค์ทรงบำเพ็ญได้โดยบริสุทธิ์ทุกสถาน ไม่ว่าจะเป็นพระวรกาย พระวาจา พระราช ฤทธิ์ และไม่ว่าจะเป็นการอันทรงปฏิบัติต่อ มวลมนุษย์หรือสรรพสัตว์ใด ๆ แม้การนั้นจะ ยังความสะทกสลายมาสู่พระองค์ หากเป็น ความยากลำบากแก่ทวยราษฎร์แล้ว พระองค์ จะทรงงดเว้นเสีย โดยทรงยอมลำบาก ตรากตรำพระวรกายของพระองค์เองแทน ดัง เหตุการณ์อันเป็นที่เปิดเผยจากวงการตำรวจ จราจรเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมี พระราชดำริว่าตามปกติ เวลาที่พระองค์เสด็จ พระราชดำเนินไป ณ ที่ใดเจ้าหน้าที่จราจรจะ ปิดถนนตลอดเส้นทางนั้นทุกครั้ง จึงทรงมี กระแสพระราชดำรัสว่า ไม่ต้อง ให้เจ้าหน้าที่ ปิดการจราจรเวลาเสด็จพระราชดำเนินไม่ว่าที่ ไດ หากการจราจรเกิดติดขัดก็มีพระมหา กรุณาธิคุณที่จะทรงร่วมอยู่ในสภาวะแห่งการ ติดขัดนั้น เฉกเช่นเดียวกับประชาชนของ พระองค์

การบำเพ็ญอวิหิงสาอย่างยิ่งยวด ของพระองค์นี้ แม้จะหยิบยกมาให้เห็นอย่าง เด่นชัดเพียงประการเดียวจากพระราชกรณีย กิจอันมากมาย คงเพียงพอที่จะกล่าวได้ว่าไม่มี พระมหากษัตริยาธิราช หรือประมุขประเทศใด ในโลกขณะนี้ที่จะเสมอเหมือนพระองค์

ในส่วนที่เกี่ยวกับสรรพสัตว์ พระองค์ไม่เคยทรงกระทำการใดให้เป็นทุกข์ ยากเจ็บปวด ไม่เคยมีแม้แต่ครั้งเดียวที่จะเสด็จ

ออกประพาสป่าล่าสัตว์ตัดชีวิต จะมีก็แต่การพระราชทานชีวิตให้เท่านั้น ในรูปของโครงการพระราชดำริต่างๆ ที่เป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์แหล่งน้ำ และอนุรักษ์สัตว์ เช่น โครงการอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่า เป็นต้น

การบำเพ็ญอุบาสกามีของพระองค์ ซึ่งแผ่ไพศาลไปทั่วทุกหนแห่ง จึงปกป้องคุ้มครองชีวิตไม่ว่ามนุษย์หรือสรรพสัตว์ทุกชีวิตบนผืนแผ่นดินไทย จึงดำรงอยู่ได้ด้วยความสุขสงบและร่มเย็น (วันเพ็ญ เดือนธันวาคม, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐)

๙. ชั้นดี : ความอดทน

หมายถึง ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกย่ำถูกหยันด้วยคำเลียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมดกำลังใจไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๓: ๒๔๑) ความอดทน ทรงมีพระราชหฤทัยดำรงมั่นในชั้นดี มีความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทน เช่น อดทนต่อทุกข์ อดทนต่อเวทนาอันเกิดขึ้นในพระวรกาย และทรงมีพระขันติเมตตากรุณาธิคุณ จดโทษผู้มีความประมาท กระทำผิดล่วงพระอาญา และควรจะลงราชทัณฑ์ แต่ก็ทรงระงับไว้ด้วยความอดทน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระมหากษัตริยาธิราช ผู้ทรงมีพระขันติธรรมเป็นยอดเยี่ยมอย่างหาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้ จากเหตุการณ์ที่ผ่านมาทั้งในเมืองไทยและต่างประเทศ บางครั้งเป็นเรื่องยากยิ่งสำหรับพระองค์ที่จะ

ทรงอดทนได้ แต่พระองค์ยังทรงอดทนรักษาพระราชหฤทัย พระวาจา พระวรกาย และพระอาการให้สงบเรียบร้อยงดงามได้ในทุกสถานการณ์ ทรงอดทนต่อโทสะ จากการเบียดเบียนหยามหมิ่น ดังเช่น การถูกขับไล่โดยกลุ่มชนที่ไม่หวังดีต่อเมืองไทย ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๕ เป็นต้น ทรงอดทนต่อโลภะ คือความอยากได้ทุกประการโดยสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้ว่าพระองค์มิได้เคยมีพระราชประสงค์สิ่งใดจากผู้ใด แม้สิ่งของที่นำมาถวายหากมากเกินไปก็มิได้ทรงรับ เช่น รัฐบาลสมัยหนึ่งจะถวายรถพระที่นั่งคันใหญ่เป็นพิเศษเพื่อให้สมพระเกียรติยศ แต่พระองค์กลับมีพระราชดำริว่ารถพระที่นั่งน่าจะเป็นรถคันใหญ่พอประมาณและราคาไม่แพงนัก เพื่อจะได้สงวนเงินไว้พัฒนาประเทศได้อีกส่วนหนึ่ง เป็นต้น และทรงอดทนต่อโมหะ คือความหลง โดยพระองค์มิได้ทรงติดข้องอยู่ในความสุขสำราญและความสะดวกสบายต่าง ๆ อันพึงหาได้ในพระราชฐานแห่งพระมหากษัตริยาธิราช ทรงอดทนต่อความทุกข์เวทนา ความลำบากตรากตรำพระวรกายต่าง ๆ เพื่อทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนทุกแห่งหน

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงอดทนต่อความหวาดหวั่นภัยอันตรายต่าง ๆ ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ เป็นต้น ซึ่งเป็นระยะที่ผู้ก่อการร้ายกำลังฮึกเหิมพระองค์ก็ได้ทรงทอดทิ้งทหารตำรวจผู้ทำหน้าที่ปกป้องผืนแผ่นดินไทย โดยทรงมีวิญญูติตพระองค์เพื่อทรงรับฟังเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาทรงสอบถามเหตุการณ์ทางวิทยุ

อยู่เสมอ และหากทรงว่าง จากพระราชภารกิจจะรีบเสด็จไปยังที่เกิดเหตุทันทีเพื่อทรงสอบถามเหตุการณ์ด้วยพระองค์เอง หากทรงทราบว่ามีการตำรวจได้รับบาดเจ็บ จะทรงให้เฮลิคอปเตอร์รับผู้บาดเจ็บไปรักษาพยาบาลทันที ส่วนในที่บางแห่ง เช่นที่กุยบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งขาดแคลนพาหนะในการตรวจท้องที่ ทำให้ทหารตำรวจถูกลอบทำร้ายล้มตายกันเนื่อง ๆ หลังจากเสด็จไปทรงเยี่ยมทหารตำรวจแล้วทรงเห็นความจำเป็นจึงพระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์จำนวน ๕๐๐,๐๐๐ บาท ซื้อรถจี๊ปพระราชทานแก่ทหาร ตำรวจ ๖ คัน เพื่อสงวนชีวิตเจ้าหน้าที่เหล่านี้ไว้

ในคราวเกิดเหตุปะทะที่ทุ่งช้าง จังหวัดน่าน อันขึ้นชื่อว่าเป็นสมรภูมิเลือดนั้น พระองค์มิได้ทรงกลัวเกรงภัยอันตรายใด ๆ ได้เสด็จขึ้นเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งไปบินสำรวจเหนือ จุดช่องสูมของผู้ก่อการร้าย ซึ่งเป็นจุดที่เฮลิคอปเตอร์ของทางราชการเคยถูกยิงตกมาแล้ว ไม่เพียงเท่านั้น ยังทรงให้เฮลิคอปเตอร์รับทหารผู้บาดเจ็บออกมารับการรักษาพยาบาลได้ทันทั่วทั้งที่ด้วย พระองค์มิได้ทรงหวาดหวั่นภัยอันตรายใด ๆ แม้ในแหล่งที่ผู้ก่อการร้ายปฏิบัติการอย่างรุนแรง เช่น ลอบฆ่าข้าราชการและประชาชน (บ้านนาหวง อ.เมือง จ.พัทลุง) และแม้ในขณะที่พายุฝนกระหน่ำอย่างหนัก พระองค์ยังคงเสด็จฝ่าสายฝนไปเพื่อทรงเยี่ยมทหารตำรวจ ในสภาวะอันวิกฤตนั้นด้วยขันติบารมีของพระองค์เช่นนี้ ทำให้ประชาชนไม่ว่าจะอยู่ในสภาวะทุกข์ยากทุรกันดารหรือตกอยู่ในภัยอันตรายเพียงใด ยังเกิดความรู้สึกอยู่เสมอ

ว่าเรามีได้ ถูกทอดทิ้งให้ว่าเหวผจญชะตากรรมอยู่เพียงลำพัง หากยังมีองค์พระประมุขที่จะเสด็จมาประทับเคียงข้าง และแผ่พระบารมีคุ้มครองให้เขารอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งมวล (วันเพ็ญ ขึ้นตรະกຸລ, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐)

ที่มา: พลادتัย สิทธิธัญกิจ, ๒๕๕๔: ๑๘๗

๑๐. อวิโรธนะ : ความเที่ยงธรรม

อวิโรธนะ หมายถึง ความเที่ยงธรรม หรือความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ดีร้าย ลามสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สติมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม และส่วนนิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผน หลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงาม ไม่ประพฤติ ให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๓: ๒๔๑) ทรงรักษาความยุติธรรมไม่ให้แปรผันจากสิ่งที่ตรง และดำรงพระอาการไมยินดี ยินร้าย ต่ออำนาจอคติทั้งปวง หรืออีกนัยหนึ่ง คือความไม่ประพฤติผิดในชาติติยราช

ประเพณี ทรงดำรงอยู่ในพระราชริยาวัตรของ
พระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง

นับเป็นบุญของชาวไทยเป็นอย่าง
ยิ่งที่ได้อยู่ภายใต้เบื้องพระยุคลบาท แห่ง
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลย
เดช พระมหากษัตริยาธิราช ผู้ทรงบำเพ็ญอวิ
โรธนะ คือ ความเที่ยงธรรมได้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง
ซึ่งความเที่ยงธรรมในที่นี้ หมายถึงความตรง
ตามความถูกต้องหรือความไม่ผิดนั่นเอง ทรง
ปฏิบัติพระองค์ถูกต้องตามขัตติยราชประเพณี
ทุกประการ ไม่เคยทรงประพฤติดิจจากราช
จรรยาวัตรนิติศาสตร์และราชศาสตร์ ทรง
ปฏิบัติพระองค์ได้อย่างงดงามไม่มีความ
บกพร่องให้เป็นທີ່เสื่อมเสียพระเกียรติยศได้เลย

พระองค์ทรงรักษาพระราช
หฤทัยได้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส จึงมิได้ทรง
หวั่นไหวต่ออำนาจแห่งอคติใด ๆ อันมีความรัก
ความชัง ความโกรธ ความกลัว และความหลง
เป็นต้น จึงไม่มีอำนาจใดที่อาจโน้มพระองค์ให้
ทรงประพฤติทรงปฏิบัติไปในทางที่มิหวังมองไม่
สมควร หรือคลาดเคลื่อนไปจากความยุติธรรม
ทรงอุปถัมภ์ยกย่องผู้ควรอุปถัมภ์ยกย่อง ทรง
บำราบคนมีความผิดควรบำราบโดยธรรม และ
ในพระราชฐานะแห่งองค์พระประมุขของชาติ
ไทยในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องมีพรรค
การเมืองทั้งรัฐบาลและฝ่ายค้าน พระองค์ได้
ทรงดำรงอยู่ในความยุติธรรม ทรงเป็นหลักชัย
ของพรรคการเมืองทุกพรรค

ในด้านพระราชกรณียกิจต่าง ๆ
ทรงปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ไม่มีผิดด้วยทรงสดับ
รับฟัง ทรงศึกษา ทรงแสวงหาความรู้ความ
ถูกต้องทั้งจากบุคคล ตำรา จากการที่ทรง

สืบค้นด้วยพระองค์เอง และทรงนำมาประมวล
ใคร่ครวญด้วยพระปัญญา ความรู้ที่ทรงได้จึง
เป็นความรู้ที่ชัดแจ้งและถูกต้อง ด้วยเหตุนี้พระ
ราชกรณียกิจใด ๆ ที่ทรงมุ่งผลให้บังเกิดเป็น
ความผาสุกความเจริญแก่ประชาชนอย่างใด ก็
ย่อมสำเร็จเป็นความผาสุกและความเจริญ
อย่างนั้น แม้ว่าจะมีบางสิ่งบางอย่างที่จะต้อง
แก้ไขอันเป็นธรรมดาของการทำงานทั้งปวง ก็
ทรงปฏิบัติแก้ไขอย่างรอบคอบให้บังเกิดผลดี
และสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปด้วยลำดับ พระราชกรณีย
กิจของพระองค์จึงมีแต่ความไม่ผิด ดังเช่น ใน
การพัฒนาประเทศทรงพัฒนาอย่างถูกต้อง คือ
ทรงพัฒนาประเทศไปพร้อม ๆ กับการพัฒนา
ประชาชน โดยทรงแนะนำตำรวจสอนด้วย
พระองค์เองและผ่านทรงโครงการพระราชดำริ
ต่าง ๆ

นอกจากนี้ในการพัฒนาแต่ละ
ท้องถิ่นพระองค์ยังได้ทรงศึกษาถึงภูมิประเทศ
ลมฟ้าอากาศ ตลอดจนขนบธรรมเนียม
ประเพณีความเป็นอยู่และความต้องการที่
แท้จริงของประชาชน ซึ่งในแต่ละท้องถิ่น
ย่อมไม่เหมือนกัน การพัฒนาของพระองค์
จึงเป็นการพัฒนาด้วยความเข้าใจ เหมาะสม
และเหมาะสมแก่ความจำเป็นของท้องถิ่นนั้น ๆ
การพัฒนาโดยวิธีทางที่ถูกต้องนี้เอง ทำให้การ
พัฒนาประเทศได้ผลไม่สูญเปล่า สามารถช่วย
ให้ไพร่ฟ้าหน้าใสได้โดยทั่วหน้ากันสมดังพระ
ราชประสงค์ ทั้งนี้ก็ด้วยการบำเพ็ญอวิโรธนะ
ของพระองค์นี้เอง (วันเพ็ญ เช่นตรุษสงกรานต์, ๒๕
สิงหาคม ๒๕๕๐)

สรุป

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล-อดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงดำรงพระองค์มั่นอยู่ในพระจริยาวัตรตามหลักทศพิธราชธรรม อย่างไม่บกพร่อง ทรงพระราชทานความช่วยเหลือแก่พสกนิกรในราชอาณาจักรไทยโดยไม่มีเชื้อชาติศาสนา มาเป็นเครื่องแบ่งแยก ไม่แบ่งสี ไม่มีสองมาตรฐาน ทรงพระกรุณาจัดตั้งสายฝนที่หล่นลงสู่พื้นปฐพีโดยไม่เลือกพื้นที่ พันธุ์ไม้ และเหล่าธัญพืชทั้งหลาย ทรงพระราชทานทรัพย์คำแนะนำการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตที่พอเพียง มีพระจริยาวัตรที่งดงามเป็นปกติ มีท่วงท่าที่สง่างามทั้งอิริยาบถนั่งและพระราชดำเนิน พระสุระเสียงการด่ารัสต่าง ๆ ทรงเสียสละเวลาความสุขสำราญส่วนพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประชาชนในทุกภูมิภาค ทุกจังหวัด ทุกพื้นที่ของประเทศไทย ทรงมีความซื่อตรง ในฐานะและหน้าที่ของพระองค์ที่ทรงมีต่ออาณาประชาราษฎร์ ทรงมีความอ่อนน้อมทางพระวรกาย พระวาจา และน้ำพระทัยที่เมตตาอ่อนโยนต่อชนทุกเพศทุกวัยเสมอ กัน ทรงมีตบะอันแรงกล้าในการทำลายความเห็นแก่ตัวของพระองค์ โดยไม่มีปรากฏความกริ้วให้ได้เห็น ไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ด้วยทรงมีพระราชอัชฌาสัย กอปรด้วยพระราชกรุณา ไม่ทรงปรารถนาจะก่อทุกข์แก่ผู้ใดแม้กระทั่งสัตว์ แต่มีโครงการแห่งการช่วยเหลือเช่นโครงการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า และพันธุ์พืช เป็นต้น ทรงมีความอดทนต่อแดด ลม ฝน และสภาพธรรมชาติต่าง ๆ ใน

การเสด็จเยือนประชาชนตามท้องถิ่นทุรกันดาร ทรงมีความอดกลั้นต่อสภาวะการณ์ที่บีบคั้นทางพระราชหฤทัย ทรงดำรงพระองค์อยู่ในธรรมอย่างมั่นคงไม่เอนเอียง ไม่เคลื่อนคลาตไปจากธรรมเลย ทั้งมวลนั้นเป็นการดำรงพระองค์อยู่ในทศพิธราชธรรม และปฐมบรมราชโองการที่ทรงสัตย์ปฏิญาณในวันเสด็จขึ้นครองราชย์ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๖๐). ๙๙ พระบรมราโชวาทน้อมนำราษฎรร่วมเย็นเป็นสุขสานต์.

กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

การพระราชทานอภัยโทษ. (2560). [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก:

<http://www.correct.go.th/odchoyp/apaitod.htm>. (2560, 25 สิงหาคม).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** (พิมพ์ครั้งที่ 19), นนทบุรี. เอส อาร์ ฟรินติง แมสโปรดักส์.

พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. (2554). **ได้ร่วมพระบารมีปกเกล้าฯ พระราชดำริเพื่อแผ่นดิน.** กรุงเทพฯ: สยามความรู้.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วันเพ็ญ เซ็นตระกูล. (2560). **ทศพิธราชธรรม** [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก:

<http://www.dhammajak.net/ratchathum/>. (2560, 25 สิงหาคม).

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒน), (2541). **ทศพิธราชธรรม.** กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). **สังขรณ์แห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์ฟรินติงแอนด์พับลิชชิง.

ภาพวาดฝีพระหัตถ์ ในหลวง ร.๙ กับพระ ปรีชาสามารถด้านจิตรกรรม

อ.วิฑูรย์ ใจใส

ภาพที่ ๑ scontent.fbkk5-

เป็นที่ทราบกันดีว่าในหลวงรัชกาลที่ ๙ หรือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระปรีชาสามารถเชี่ยวชาญศาสตร์หลายแขนง ไม่เว้นแม้แต่ด้านศิลปะ ภาพวาดจิตรกรรม ซึ่งพระองค์สนพระราชหฤทัยมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์

งานจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ นับเป็นการสร้างสรรค์ ที่สะท้อนถึงพระอัจฉริยภาพแห่งพระองค์เป็นอย่างดี เนื่องจากทรงสนพระราชหฤทัยงานศิลปะแขนงนี้นับแต่ครั้งทรงพระเยาว์ ขณะประทับ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ (ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๘) ทรงศึกษาและฝึกฝนด้วยพระองค์เองจากสรรพตำราที่ทรงซื้อและที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวาย ตลอดจนการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมศิลปินที่ทรงสนพระราชหฤทัย ทรงมีพระราชปฏิสันถาร และ

ทอดพระเนตรวิธีการสร้างสรรค์งานของศิลปิน อาทิ การใช้สี กรรมวิธีการเขียนภาพต่าง ๆ เป็นต้น

เมื่อทรงเข้าพระราชหฤทัยในการทำงานของศิลปินนั้นแล้วจะทรงฝึกฝนด้วยพระวิริยะอุตสาหะ จนกระทั่งทรงพระปรีชาสามารถในการสร้างงานศิลปะตามที่ทรงศึกษาและฝึกฝนจากศิลปินแต่ละท่าน จิตรกรรมฝีพระหัตถ์ ที่ทรงสร้างสรรค์ขึ้นจึงเกิดจากที่ทรงนำวิธีการสร้างงานนั้น มาเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์ งานจิตรกรรมที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์

ภายหลังจากที่เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ราวพุทธศักราช ๒๕๐๒ เป็นช่วงเวลาที่ทรงงานจิตรกรรมอย่างต่อเนื่อง พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เชิญจิตรกรไทยหลายรายเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเพื่อร่วมปฏิสันถาร ถวายคำปรึกษาด้านศิลปกรรม อาทิ นายเหม เวชกร นายเขียน ยิ้มศิริ นายจำรัส เกียรติก้อง นายเพ็ญ หรือพิทักษ์ นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ นายเฉลิม นาคริรักษ์ นายอวบ สาณะเสน และนายพิริยะ ไกรฤกษ์ เป็นต้น อันเป็นพระราชนิยมที่ทรงปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเมื่อทรงว่างเว้นจากพระราชกรณียกิจ

พระองค์ทรงใช้ช่วงเวลาที่ทรงงานจิตรกรรมในเวลาค่ำ โดยทรงใช้แสงเพื่อบรรยากาศการ ทรงงานทั้งแสงธรรมชาติและแสงไฟฟ้า ทำให้ผลงานจิตรกรรมฝีพระหัตถ์มีความหลากหลายในสี สัน ของบรรยากาศ ภาพจิตรกรรมที่ทรงเขียนส่วนใหญ่ เป็นจิตรกรรมสีน้ำมันบนผ้าใบพระ

สาทิสลักษณ์ ครึ่งพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระราชโอรสและพระราชธิดาทุกพระองค์

ผลงานจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ในระยะแรก ๆ ช่วงปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเขียน ภาพ พระบรมสาทิสลักษณ์ของสมเด็จพระราชบิดา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกเธอทุกพระองค์ และภาพเหมือนบุคคลต่าง ๆ ซึ่งมักจะเป็นภาพเขียนครึ่งพระองค์ เป็นส่วนใหญ่ แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะคือ

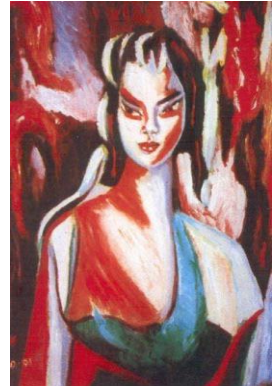
ภาพที่ ๒ scontent.fbkk5-

ภาพที่ ๓ today.line.me/th/pc/article

ภาพเหมือนจริง (Realistic) เป็นงานจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ในระยะช่วงแรก รวบรวมมาจนพุทธศักราช ๒๕๐๒ - ๒๕๐๓ ภาพส่วนใหญ่ เป็นพระสาทิสลักษณ์ของ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทุกพระองค์พระบรมวงศานุวงศ์ ภาพ

หุ่นนิ่ง ภาพทิวทัศน์ ภาพเหล่านี้ มีความงดงาม กลมกลืนด้วยแสงเงาที่นุ่มนวล ให้บรรยากาศลึกซึ้งชวนฝัน แต่บางภาพทรงใช้ฝีแปรงอย่างกล้าหาญและแม่นยำ

ภาพที่ ๔ scontent.fbkk5-

ภาพแบบเอ็กซ์เพรสชันนิสม์ (Expressionism) เป็นภาพจิตรกรรมฝีพระหัตถ์ แบบ คตินิยม ที่ทรงวาดในช่วง พุทธศักราช ๒๕๐๕ - ๒๕๐๙ ด้วยลักษณะของการสะท้อนอารมณ์จากส่วนลึกของพระราชหฤทัยโดยตรงที่เป็นอิสระ มิได้ทรงกลั่นกรองให้เกิดความสวยงามหรือความถูกต้องใด ๆ มีลักษณะเป็นการแสดงออกอย่างจริงใจ เป็นการแผ่ความจริงสะท้อนผ่านฝีแปรงที่มีความเคลื่อนไหวฉับพลันมากขึ้น ทรงใช้สีอย่างกล้าหาญ สดใสและรุนแรง

ภาพที่ ๖ siamrath.co.th/n/4574

ภาพที่ ๗ spiceee.net/th/articles/28199

ภาพแบบนามธรรม(Abstractionism) เป็นภาพที่ทรงวาดในระยะหลังด้วยการผสมผสานระหว่างข้อมูลที่ทรงเห็นจากธรรมชาติกับจินตนาการพระราชดำริส่วนพระองค์เองให้เป็นลักษณะของรูปทรงที่ทรงเห็น ทรงดัดทอน หรือเพิ่มเติมจนเกิดเป็นรูปทรงใหม่ สามารถสื่อถึงที่มาของเรื่องราวได้โดยทรงพัฒนาแนวทางการสร้างสรรค์มาจากงานแบบคตินิยม Expressionism ทรงแสดงถึงอารมณ์ที่เป็นอิสระปราศจากรูปทรงและเรื่องราวมาเป็นเฉพาะแบบอย่างของพระองค์เอง

ภาพที่ ๘ daily.rabbitstatic.com

การสร้างสรรค์จิตรกรรมช่วงหลัง แสดงแนวคิดส่วนพระองค์มากขึ้น ทำให้พระองค์ทรง จัดภาพตามจินตนาการที่ได้รับความบันดาลพระทัย จะทรงใช้วิธีการร่างภาพด้วยดินสอถ่าน ชาโคลก่อนการวาดภาพพระบายสีละเมือทรงเขียนภาพก็เหมือนจริงถึงนามธรรมและภาพนามธรรมในระยะ ต่อมา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงใช้สีค่อนข้างหนา ทับซ้อนกันหลายชั้น องค์ประกอบของเส้นรูปทรงและสีจะสัมพันธ์กันไปตามแนวคิดของภาพแต่ละภาพ อารมณ์ที่เกิดจากภาพเหมือนกับได้เห็นการประสานของสีขณะฟังดนตรีไปพร้อมกัน ความอิสระในการแสดงออกของเทคนิคในงานจิตรกรรม

ภาพที่ ๙ daily.rabbitstatic.com

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงงานจิตรกรรมตั้งแต่ขึ้นครองราชย์จนถึงพุทธศักราช ๒๕๑๐ จากนั้นก็ได้ทรงเขียนภาพอีกเลย เพราะมีพระราชภารกิจด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเทศชาติและประชาชน พระองค์ทรงอุทิศเวลาส่วนใหญ่ในการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งด้านการเกษตร การชลประทาน ฯลฯ เพื่อให้พสกนิกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม จึงทำให้ไม่ทรงมีเวลาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมเพิ่มขึ้นอีก ส่วนผลงานจิตรกรรมฝีพระหัตถ์จำนวนมากที่ทรงสร้างสรรค์ไว้นั้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้นำมาจัดแสดงให้ประชาชนได้ชื่นชมพระอัจฉริยภาพด้านจิตรกรรมอยู่เสมอ

ศิลปินและประชาชนทั่วไปมีโอกาสชมภาพฝีพระหัตถ์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

พระราชทานภาพ เข้าร่วมแสดงในงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๑๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ จนถึงงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๑๗ พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยครั้งที่ ๑๔ พระราชทานภาพฝีพระหัตถ์จำนวน ๖ รูป ครั้งที่ ๑๕ พระราชทานจำนวน ๗ รูป ครั้งที่ ๑๖ จำนวน ๔ รูป และครั้งที่ ๑๗ จำนวน ๓ รูป ไปจัดแสดง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นต้นมา และทุกครั้งได้พระราชทานพระราชดำรัสสอนแสดงให้เห็นว่าทรงสนพระราชหฤทัยในศิลปะอย่างลึกซึ้งและทรงเห็นว่าศิลปะเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของชาติและยกระดับจิตใจของประชาชน ดังความตอนหนึ่งในพระราชทานดำรัสพระราชทานในพิธีเปิดงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๑๓ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ว่า

“งานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ นอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมอัจฉริยภาพของศิลปินแล้วยังสร้างเกียรติให้แก่ชาติ และอำนวยประโยชน์แก่ประชาชนโดยส่วนรวมให้มีโอกาสใส่ใจในสิ่งที่สวยงามเจริญตาและเจริญใจ เป็นผลให้เกิดนิสัยรักความประณีตวิจิตรบรรจงมีความรู้สึกละเอียดอ่อน เกิด ความคิดในทางดีงามเป็นการยกระดับทางจิตใจของประชาชนในชาติให้สูงขึ้น...”

พระราชทานดำรัสพระราชทานในพิธีเปิดงานแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ ๑๓

จากผลงานฝีพระหัตถ์ พระองค์ทรงวาดตามพระราชหฤทัย มิได้ทรงคำนึงถึงทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์อันใดหรือนำแนวทางของผู้ใดเข้ามามีอิทธิพลกับงานเขียนภาพ ทำให้ผลงานออกมาได้ดังจินตนาการและยังมีเอกลักษณ์ที่มีอิสระเฉพาะตัวอย่างเห็นได้ชัด ทั้งยังทรงวาดภาพในลักษณะสวยงามน่ารัก ได้เป็นอย่างดี ทั้งที่อาจไม่ตรงกับพระอัยยาศัยที่ค่อนข้างเอาจริงเอาจังของพระองค์นัก แต่ในฐานะเมื่อทรงเป็นจิตรกรขณะทรงงาน ทรงถ่ายทอดพระอารมณ์ความรู้สึกเยี่ยงจิตรกรอย่างเต็มที่ ทรงแสดงความรู้สึกตรงและรุนแรงผ่านสีเส้นที่สดและเส้นที่กล้า โดยส่วนใหญ่โปรดเส้นโค้ง แต่บางครั้งอาจมีข้อดลพระราชหฤทัย ให้ทรงใช้เส้นตรงและเส้นหยักฟันเลื่อยอยู่บ้าง

เอกสารอ้างอิง

- บทความจากคอลัมน์ “Art Room” โดย
ศาสตราจารย์ วิโชค มุกดามณี
นิตยสาร @Kitchen ฉบับที่ 128
ประจำเดือนเมษายน 2560
- หนังสือพระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย
กรมศิลปากรจัดพิมพ์เมื่อปี
พุทธศักราช ๒๕๕๐
- ถวัลย์ มาศจรัส. พระองค์คืออัครศิลปิน.
กรุงเทพ : บริษัท ต้นอ่อนแถมมี
จำกัด, ๒๕๓๙.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. “พระอัจฉริยภาพของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้าน
ศิลปกรรม”
- วารสาร ราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ ๒๗ ฉบับ
พิเศษ ธันวาคม ๒๕๔๕. หน้า
๑๕๙- ๑๗๖. (ฉบับเฉลิมพระ
เกียรติพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวในโอกาสที่ทรงเจริญพระ
ชนมพรรษา ๗๕ พรรษา)
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย . งานช่างของใน
หลวง.กรุงเทพ : บริษัท อมรินทร์พ
ริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด
(มหาชน), ๒๕๓๙. โครงการวิจัย
ของมหาวิทยาลัยศิลปากร เนื่องใน
วโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรง
ครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี
- ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย. อัคร
ศิลปิน. กรุงเทพ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ป. สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๓๐.

เหลียวหลังแลข้าง : เมื่อสังคมไทยถูก พยายามทำให้ทันสมัยและกลายเป็นเมือง

อ.ดร.เจตน์ คชฤทธิ์ อาจารย์พิเศษ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์

‘เหลียวหลัง’ เมื่อครั้งที่สังคมไทยต้องการ ทันสมัย

นับตั้งแต่ต้น ทศวรรษ 2500 ประเทศไทยเริ่มปรับตัวเข้าสู่กระแสความคิดเรื่องการทำให้ทันสมัย โดยเฉพาะเมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหารและขึ้นบริหารประเทศ นโยบายของจอมพลสฤษดิ์ได้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมไทยมาก หนึ่งในบรรดานั้นคือ การพยายามพัฒนาประเทศจากประเทศเกษตรกรรมไปสู่การ เป็นประเทศอุตสาหกรรม ภายใต้กระแสความคิดเรื่องการทำให้ทันสมัย (Modernization) ด้วยการเปิดประเทศ เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ปี พ.ศ. 2504 รัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ของประเทศเป็นฉบับแรก (พ.ศ.2504-2509) โดยแผนพัฒนาดังกล่าวนี้ เน้นความเจริญเติบโตตามแนวทางอุตสาหกรรมแบบประเทศตะวันตกที่ผลิตสินค้าในระบบเครื่องจักรเป็นสำคัญ กล่าวกันว่า นโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น ก่อให้เกิดการลงทุนเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานและระบบบริการสาธารณูปโภคของประเทศอย่างกว้างขวาง เช่น ระบบการคมนาคมและ

การขนส่ง ระบบเขื่อนเพื่อการชลประทาน และพลังงานไฟฟ้า เป็นต้น

นอกจากนี้ จอมพลสฤษดิ์ ยังได้ผลักดันบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มีความชัดเจนมากขึ้นด้วย ยังผลให้กลุ่มเจ้านายและขุนนางเก่าค่อยๆ แปรรูปมาลงทุนในกิจการต่างๆ และกลายเป็นกลุ่มทุนที่สำคัญกลุ่มหนึ่ง หลังจากสมัยของจอมพลสฤษดิ์จึงเข้าสู่ยุคจอมพลถนอม กิตติขจร โลกยุคนั้นอยู่ในช่วงสงครามเย็นและสงครามตัวแทนระหว่างค่ายทุนนิยมและค่ายสังคมนิยม ก่อนที่ไทยจะใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ สถานการณ์โลกมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ประเทศอาณานิคมเดิมได้รับการปลดปล่อย แต่ยังคงมีลักษณะทางเศรษฐกิจคล้ายแบบอาณานิคมอยู่ สำหรับประเทศไทยแม้ไม่ใช่ประเทศอาณานิคม แต่ระบบเศรษฐกิจไทยก็ถูกดึงเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกแบบกึ่งบังคับมาก่อนแล้ว กล่าวคือต้องเป็นประเทศฐานผลิตขั้นปฐมภูมิตามที่ประเทศทุนนิยมศูนย์กลางต้องการ เมื่อประเทศอาณานิคมต่างๆ ในโลกเป็นเอกราช ความสัมพันธ์ทางการผลิตกับเมืองแม่เดิมเปลี่ยนไป การแบ่งงานกันทำในยุคนี้เปลี่ยนไปสู่การลงทุนโดยตรงจากประเทศแม่ เพื่อลดต้นทุนสินค้าจากค่าแรงงานและการขนส่ง ด้วยเหตุที่ไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจเน้นอุตสาหกรรม จึงเจริญเติบโตรวดเร็วมากเพราะมีการหลั่งไหลเข้ามาของทุนจากต่างประเทศ สำหรับเงินต่างประเทศที่ไหลเข้ามานั้น แบ่งได้เป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นเงินช่วยเหลือทางทหารของสหรัฐอเมริกา อีกส่วนเป็นเงินลงทุนของธุรกิจที่เข้ามาเพื่อผลิตสินค้าขายในประเทศ ภายใต้สิทธิพิเศษต่างๆ ที่

รัฐบาลจงใจ และบางกรณี ก็ใช้ไทยเป็นแหล่งถ่ายเทเครื่องจักรที่ล้าสมัยจากประเทศแม่ เพื่อการผลิตที่มีต้นทุนแรงงานต่ำและไม่ต้องแข่งขันกับตลาดโลก ระยะแรกสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาลงทุนในไทยเป็นอันดับหนึ่ง ต่อมาเศรษฐกิจสหรัฐอเมริกาอ่อนแอลงเพราะเสียหายอย่างหนักในสงครามตัวแทน โดยเฉพาะสงครามเวียดนาม ในขณะที่ญี่ปุ่น มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจมากขึ้นกลายเป็นคู่ค้าที่สำคัญของไทยแทนและเมื่อถึงปี พ.ศ.2516 ญี่ปุ่นจึงกลายเป็นคู่ค้าสำคัญ ของไทยมาโดยตลอด

ขณะที่เศรษฐกิจขยายตัวกลุ่มธนาคารพาณิชย์ได้ผลักดันให้รัฐออก พ.ร.บ.ธนาคารพาณิชย์ ในปี พ.ศ. 2505 ห้ามก่อตั้งธนาคารใหม่ และห้ามเปิดสาขาธนาคารต่างประเทศเพิ่มขึ้น ธนาคารพาณิชย์ไทยที่มีอยู่ 15 แห่ง จึงดำเนินกิจการในลักษณะผูกขาดเรื่อยมา ส่วนเครือข่ายธุรกิจอุปถัมภ์อื่นๆ ของคณะทหารขยายตัวต่อเนื่องมาจนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 การเรียกร้องประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ ของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน ได้ทำให้จอมพลถนอม สันอำนาจลงเครือข่ายธุรกิจที่มีทหารอุปถัมภ์ค่อยๆ หมดบทบาทไป (กาญจนาภิเษก, 2552, หน้า3) เป็นที่น่าสังเกต ว่า หลังจากประเทศไทยเปิดประเทศเข้าสู่ระบบทุนนิยมแล้ว การผลิตในภาคเศรษฐกิจต่างๆ พัฒนาไปตามความต้องการของจักรวรรดินิยมตะวันตกมิใช่เป็นการผลิตอย่างอิสระตามความต้องการและการวางแผนของไทย ด้วยเหตุนี้ ในระบบทุนนิยมโลก เศรษฐกิจไทยหลังการเปิดประเทศจึงถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นแหล่งวัตถุดิบ แหล่งระบาย

ทุน และเป็นตลาดสินค้าสำเร็จรูปของประเทศตะวันตก นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า การพัฒนายังมีความเหลื่อมล้ำอยู่มากระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม การค้า และการบริการระหว่างเมืองกับชนบท ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้ และปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา เช่น ภาวะเสื่อมถอยของสังคมหมู่บ้าน ชุมชนแออัดเริ่มก่อตัว และความเสื่อมของค่านิยมที่ดีงาม เป็นต้น (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2537, หน้า 439-440) การพัฒนาประเทศตามกระแสทุนนิยมโลกโดยไม่มีแนวทางหรือทิศทางที่เหมาะสมสอดคล้องกับรากฐานของวัฒนธรรมไทย ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีฟและระบบสังคมจารีตในหมู่บ้านถูกระทบ การแตกสลายของสังคมหมู่บ้านทำให้ศักยภาพในการพึ่งพาตนเองหมดสิ้นไป พร้อมกับที่ต้องหันมาพึ่งพิงสังคมเมืองมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อระบบการผลิต การโยกย้ายแรงงาน การดำเนินวิถีชีวิต ระบบครอบครัว ระบบเครือญาติ และโครงสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในหมู่บ้าน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงโดยมีลักษณะคล้ายกับสังคมทุนนิยมและบริโภคนิยมในเมือง (ศิริพร ณ ถลาง, 2537, หน้า 445)

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของทุนนิยมต่างชาติไม่มีผลต่อการผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมทุนนิยมอย่างแท้จริง การลงทุนของพวกทุนนิยมต่างชาติไม่สามารถก่อให้เกิดรายได้และการจ้างงานในระดับสูงในภาคอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าการลงทุนของต่างชาติไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ต่อการพัฒนาภาคเกษตรกรรมของไทยเพราะนัก

ลงทุนเน้นการลงทุนด้านอุตสาหกรรมการผลิต (Manufacturing Industry) เหมืองแร่ การเงิน การธนาคาร และการบริการ ดังนั้น การนำเอาวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในภาคเกษตรกรรมของไทยจึงอยู่ในระดับต่ำมาก อีกทั้ง ทรัพยากรของทุนของนายทุนไทยระหว่าง ปี พ.ศ.2500-2516 ยังต้องพึ่งพาข้าราชการ ที่ ทรงอิทธิพลหรือนักการเมืองด้วย เช่น ธนาคารกรุงเทพ มีชื่อจอมพล ประภาส จารุเสถียร เป็นกรรมการ ส่วนธนาคาร มหานครมี พล. ต. ถุณย์ สี่ระรา และ พ.ต. ณรงค์ กิตติขจร เป็นกรรมการ เป็นต้น หากพิจารณาการส่งเสริมการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมในช่วงต้นทศวรรษ 2500 จนถึง พ.ศ. 2516 จะพบว่า อัตราค่าจ้างแรงงานถูกกำหนดไว้ในระดับต่ำมากและไม่มีการปรับปรุงให้สูงขึ้น เช่น ในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง มีอัตราค่าจ้างแรงงานเพียงวันละ 12 บาท เป็นต้น สำหรับในภาคเกษตรกรรมรัฐยังได้ดูดซับส่วนเกินทางเศรษฐกิจด้วยการเก็บภาษีอากร รวบรวมในสามของรายได้ภาษีอากรทั้งหมดของรัฐ ส่วนภาคอุตสาหกรรมนั้นกลับได้รับการยกเว้นและลดหย่อนภาษีในหลายกรณี (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ, 2527, หน้า 393-398) ด้วยพลังกระแทกทางเศรษฐกิจและการรุกของกลไกตลาด ได้ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางสังคมและการผลิตภายในชุมชนต่างๆ อย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมจากองค์กรภาครัฐ ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ในขณะที่ความสามารถทางการผลิตของชุมชนบางชุมชน โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมในชนบทยังคงอยู่ในระดับเดิม แต่ความแตกต่างระหว่างชนชั้นกลับ

เพิ่มมากขึ้น ชาวนารายย่อยเริ่มเป็นหนี้สิน สูญเสียที่ดินและกลายเป็นชาวนารับจ้างมากขึ้น ในขณะเดียวกัน การแพร่ระบาดของอุดมการณ์บริโภคนิยมและความทันสมัยได้ก่อให้เกิดภาวะการณ์ขาดความสมดุลระหว่างปัจจัยเพื่อการบริโภคกับความสามารถในการสนองตอบความต้องการนั้น ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพเริ่มถดถอย ชุมชนเริ่มเสียอำนาจต่อรองและการกำหนดทิศทางของตนเอง เกิดภาวะพึ่งพิงภายนอก (ยศ สันตสมบัติ, 2535, หน้า 215) ระบบทุนนิยมจึงเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ระบบบริโภคนิยมต้องหาทางเปิดตลาดใหม่เพื่อระบายสินค้า การยั่วยุให้กลุ่มคนในเมืองบริโภคสินค้าเพื่อสนองตอบความพึงพอใจของตนเองจึงไม่เพียงพอต่อการเติบโตของระบบ ด้วยเหตุดังนี้ กรรมการและเกษตรกรในภาคเกษตรกรรมจึงถูกดึงให้เข้ามาสู่วงวนของระบบการบริโภคนิยม ที่เนื่องมาจากการเร่งพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม ภายใต้กระแสความคิดเรื่องการทำให้ทันสมัย

เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวความคิดสำคัญของทฤษฎีการทำความทันสมัย เน้นไปที่กรอบความคิดว่า สังคมที่ล้าหลังทุกสังคมสามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยได้

โดยจำเป็นต้องมีปัจจัยภายนอก ทำหน้าที่เป็น แรง กระตุ้นให้เกิด การเปลี่ยนแปลง อาจกล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายหลักของทฤษฎีการทำความทันสมัยนี้ คือ การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก ซึ่งต้องอาศัยการพัฒนาชุมชนเมืองและการสร้างความก้าวหน้าของระบบตลาดมาสนับสนุน

โดยทั่วไปกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดภาวะทันสมัยมักจะดำเนินการโดยรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดแผนพัฒนา มีลักษณะเป็นการวางแผนจากส่วนกลางเพื่อจัดทำโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าการพัฒนาเศรษฐกิจ ให้สำเร็จได้ต้องทุ่มเททรัพยากรส่วนใหญ่เพื่อพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการก่อน และเมื่อพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการเจริญเติบโตสำเร็จแล้ว ผลของการพัฒนาจะกระจายสู่ภาคเกษตรกรรมเอง นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสถาบันต่างๆ ทั้งสถาบันทางด้านการเมือง สถาบันทางด้านสังคมและสถาบันทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนเร่งรัดการพัฒนาการขยายตัวของตัวเมืองและบริการสาธารณะในเขตชุมชนเมือง ทั้งเมืองหลวงและเมืองหลัก โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย รวมไปถึงการยอมรับทุนสนับสนุนจากภายนอก ทั้งในรูปของการให้เปล่า การลงทุน การมีเงื่อนไขผูกพัน ตลอดจนการสนับสนุนทางวิชาการในรูปแบบต่างๆ ดังนั้นแนวคิดการทำให้ทันสมัยจึงมีเชื่อมโยงกับการพัฒนาและการขยายตัวของเมืองอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในบริบทสังคมไทย ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดการทำให้ทันสมัย มีอิทธิพลต่อความเป็นเมืองและการขยายตัวของเมืองอย่างยากที่จะแยกจากกันได้ ทั้งนี้เพราะส่วนหนึ่ง ความเป็นเมืองและการขยายตัวของเมืองนี้ถือเป็นศูนย์กลางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมีกิจกรรมทุกประเภทที่นำมารวมกันอยู่ในเมืองนั้น มักจะถูกนิยามว่าเป็นความเจริญหรือ

ความทันสมัยได้ด้วย เหลือवल่งส่งผลอย่างไรต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในชุมชน

‘แลข้าง’ ความเป็นเมืองในบริบทสังคมไทย

ประเทศไทยในสมัยช่วงที่กำลังพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ความเป็นเมืองและการเจริญเติบโตของเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครได้กลายเป็นปัญหาหลักประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศอย่างมีพลวัตค่อนข้างสูง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ระบุปัญหาเมือง ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่แผนฯ ฉบับที่ 4 (2520-2524) โดยแสดงให้เห็นว่าลักษณะการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนการเพิ่มของประชากรที่ผ่านมามีได้สร้างปัญหาเกี่ยวกับระบบชุมชนระดับเมืองมากขึ้นเป็นลำดับ ยิ่งโดยเฉพาะหลังจากการดำเนินตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ได้ 4 ปี ประเทศไทยต้องเผชิญกับความก้าวหน้าทาง เศรษฐกิจควบคู่ไปกับการเติบโตของกระบวนการเกิดเป็นเมืองของชุมชนเมืองต่างๆ การขยายตัวของชุมชนเมืองมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจเมืองและสังคมใน กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ตลอดจนเมืองต่างๆ ทั่วประเทศ อย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง

ในช่วงต้นการพัฒนานั้น เกิดผลกระทบของการเป็นเมืองซึ่งมีได้จำกัดอยู่เฉพาะในขอบเขตพื้นที่ 5 จังหวัดปริมณฑล คือนนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร และนครปฐม เท่านั้น แต่การเจริญเติบโตทาง

เศรษฐกิจได้กระจายออกไปจากปริมณฑลดังกล่าวไปสู่พื้นที่จังหวัดใกล้เคียงด้วย โดยครอบคลุมพื้นที่อยุธยาและสระบุรีทางด้านเหนือราชบุรีและเพชรบุรีทางด้านตะวันตก และตลอดแนวพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกคือ ชลบุรี ฉะเชิงเทราและระยอง หากพิจารณาในกระบวนการเกิดเป็นเมืองและสภาพของเมืองนั้น มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของผู้คน (People) และพฤติกรรมของผู้คน (Human behavior) ตลอดจนวัฒนธรรม (Culture) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับในเรื่องของพฤติกรรมของคนนั้นย่อมมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ (System) และประสานสัมพันธ์กันจนเป็นค่านิยม (values) ในพื้นที่หนึ่งๆ ของกระบวนการเกิดเป็นเมืองนั้นๆ ดังที่ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2552, หน้า1) อธิบายไว้พอสรุปได้ ดังนี้

1) กระบวนการทางเศรษฐกิจในการเกิดเป็นเมือง (Economic process) กล่าวคือในกระบวนการทางเศรษฐกิจนั้นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ได้แก่ การแลกเปลี่ยน (Exchange) และสิ่งอำนวยความสะดวก (Utility) นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องของอุปสงค์ (Demand) และอุปทาน (Supply) ของสินค้าและบริการสำหรับประชาชน ทั้งยังเกี่ยวข้องกับบทบาทของระยะทาง (Role of distance) ที่เข้ามาอธิบายถึงความสัมพันธ์ของผู้ผลิตและผู้บริโภค เพราะในระยะทางที่ห่างไกลออกไปจากแหล่งผลิตย่อมจะมีสินค้าน้อยลงหรือหาได้ยากขึ้น หากจะกล่าวถึงจุดศูนย์กลางของการค้าใน

ชุมชนเมือง (Central places) ซึ่งจะให้บริการแก่ชุมชนและแหล่ง ที่ไกลออกไปศูนย์กลางเช่นนี้จะมีอยู่ในชุมชนเมืองทุกระดับตั้งแต่หมู่บ้าน เมือง เมืองใหญ่ เมืองศูนย์กลางภาคและมหานครที่เรียกว่า CBDs (Central business districts) อันมีลักษณะสำคัญคือเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างมากเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับการพัฒนาในแนวตั้ง (Vertical development) มากกว่าการขยายพื้นที่ออกไปในแนวนอน เป็นพื้นที่เต็มไปด้วยผู้คนสัญจรไปมา แต่มีแหล่งที่พักอาศัยเล็กน้อย เป็นศูนย์กลางของการขนส่ง คมนาคม และเป็นศูนย์กลางของงานพิเศษ เช่น อาชีพ ที่ใช้ความชำนาญเฉพาะด้านการเงิน ศูนย์กลางอำนาจรัฐ รวมไปถึงแหล่งอุตสาหกรรม เป็นต้น

2) กระบวนการทางสังคมในการเกิดเป็นเมือง (Social process) กล่าวคือพฤติกรรมของมนุษย์มีความแตกต่างกันตามพื้นฐานของสังคมนั้นๆ ก่อให้เกิดกระบวนการทางสังคม และส่งผลไปยังกระบวนการเกิดเป็นเมืองและสภาพของเมือง ขณะเดียวกันมนุษย์ก็ได้ถูกหล่อหลอมกลมกล่อมเกลตาทางสังคม (Socialization) เข้าเป็นแบบแผนของชุมชนใหญ่รวมทั้งการปฏิสัมพันธ์กัน (The process of interaction) นอกจากนี้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคมนั้นจำเป็นต้องพิจารณาถึงสถานภาพของครอบครัว (Family status) การกีดกันทางสังคม (Social discrimination) สถานภาพของกลุ่มชนชาติ (Ethnic status) เข้าไว้ด้วย

3) กระบวนการทางการเมืองในการเกิดเป็นเมือง (Political Process) กล่าวคือ

กระบวนการทางการเมืองเป็นปฏิบัติการเพื่อก่อให้เกิดระบบการเมืองและการรักษาความมั่นคงทางการเมืองไว้ ทั้งนี้ ย่อมมีความจำเป็นต้องบูรณาการลักษณะของปัจเจกชนและกลุ่มต่างๆ เข้าไว้ในระบบการเมืองเดียวกัน นอกจากนี้ ต้องมีกฎเกณฑ์สำหรับการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเมือง ที่มีระดับแตกต่างกันไป รวมทั้งการพิจารณาถึงลักษณะของภูมิรัฐศาสตร์เข้ามาอธิบายสภาพการณ์ต่างๆ ของกระบวนการทางการเมืองของชุมชนเมืองอีกด้วย สำหรับในระดับประเทศนั้นหน่วยปกครอง (Political unit) ที่เกิดขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มจากการรับทราบ (Reception) การรู้หมาย (Cognition) การจดจำ (Memory) และการตัดสินใจ (Decision making)

4) กระบวนการทางจิตวิทยา ในการเกิดเป็นเมือง (Psychological process) กล่าวคือ กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการทางจิตวิทยายังนำไปสู่การพิจารณาถึงการอพยพ เคลื่อนย้าย และเหตุการณ์อื่นๆ ซึ่งจะพิจารณาเฉพาะประเด็นด้านกระบวนการเศรษฐกิจ ประการเดียวไม่ได้

หากพิจารณาในแง่ของกระบวนการที่ทำให้เมืองเกิดขึ้นเป็นเมือง ได้ ด้วยความเป็นศูนย์กลางในระยะที่เมืองเริ่มขยาย ในสังคมไทยตอนนั้นเชิดชาย เหล่าหล้า (2520, หน้า 51-55) ได้สรุปสะท้อนให้เห็นความเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางต่างๆ ดังนี้

1) ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ประกอบไปด้วยศูนย์การผลิตขั้นต้นและศูนย์

อุตสาหกรรม ศูนย์การค้า ศูนย์การขนส่ง และศูนย์บริการทางเศรษฐกิจ

2) ศูนย์กลางทางการเมือง ประกอบไปด้วย ศูนย์กลางการบริหารงานทางการเมืองของพลเรือน และศูนย์กลางทางทหาร

3) ศูนย์กลางทางศาสนา ประกอบไปด้วย ศูนย์กลางแห่งอาณาจักรในทางศาสนา ศูนย์แห่งวัฒนธรรม เป็นต้น

4) ศูนย์กลางแห่งการพักผ่อน หย่อนใจ อาจเป็นทั้งสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้น สร้างขึ้นหรือสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติก็ได้

5) ศูนย์กลางที่พัก ประกอบด้วย ไปอาคาร บ้านเรือน สิ่งปลูกสร้างเพื่อยู่ออาศัยต่างๆ

6) ศูนย์กลางแห่งสัญลักษณ์ เช่น อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เป็นต้น

7) ศูนย์กลางแห่งความแตกต่าง หลากหลายนานัปการ

อย่างไรก็ตาม กระบวนการของการเกิดขึ้นเป็นเมืองและการขยายตัวของเมืองนั้นก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบริบท กล่าวคือ เมืองจะมีลักษณะเฉพาะตัวขึ้นอยู่กับการก่อกำเนิดและวิวัฒนาการ โดยอาศัยปัจจัยชี้้นำในการตั้งถิ่นฐาน คือ ปัจจัยด้านเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ รูปแบบของเมืองที่ก่อกำเนิดขึ้นสามารถจำแนกได้ เป็น เมืองทางประวัติศาสตร์ เมืองในกำแพง เมืองหน้าด่าน เมืองแม่ เมืองบริวาร และเมืองอุตสาหกรรม โดยทั่วไปแล้วพื้นที่หลักของเมืองจะมีความคล้ายคลึงกัน ประกอบไปด้วยพื้นที่ศูนย์กลางของเมือง (Town center) พื้นที่สัญลักษณ์

เมือง (Landmark) แกนหลัก ของเมือง (Town axis) และประตูเมือง (Town gate)

นอกจากนี้ ความเป็นเมือง ยังมีมิติที่เกี่ยวข้องกับจำนวนประชากร ความหนาแน่น ของประชากร รวมทั้งการเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมทั้งหลาย ซึ่งหมายถึงสถานะที่มีประชากรจำนวนมากมารวมกันโดยมีลักษณะหลายประการที่แตกต่างไปจากการเป็นผู้ผลิตชั้น ปฐมภูมิ นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการแบ่งงานกันทำเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้า ข้าราชการ นักบวช ผู้บริหาร เป็นต้น อีกทั้งเมืองยังเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มีการใช้สัญลักษณ์ บางอย่างในการบันทึกและถ่ายทอดข่าวสารและมาตรฐานการวัดเวลา และพื้นที่ที่ชัดเจน การ ขยายตัวของความเป็นเมืองจะมีลำดับเริ่มจากชุมชน (Community) เมืองเล็ก (Town) นคร (City) มหานคร (Metropolis) สำหรับ ในมิติของการศึกษา “ความเป็นเมือง” ในประเทศไทย โดยใช้ทั้งการนำเขตพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่เป็นเขตเทศบาล และกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกภาค เกษตรกรรมมานิยามความเป็น “ประชากรเมือง” กล่าวคือ ประชากรที่อยู่ในเขตเทศบาลทั้งที่มีชื่อและ ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน ในที่นี้หมายรวมถึงประชากรที่เข้ามาทำงานหรือศึกษาในเมืองแบบชั่วคราวหรือไปเช้าเย็นกลับ ผู้ที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน รวมทั้งผู้ที่อยู่ตามสถานที่ซึ่งไม่อยู่ในข่ายของการสำรวจหรือการจดทะเบียนด้วย นอกจากนี้ หากพิจารณา ประชากรที่ทำงานในภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มว่าจะลดลงอีกในอนาคต เพราะเมื่อมีการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือทางการเกษตร

มากขึ้น ความต้องการแรงงานทางการเกษตรก็ย่อมจะลดลง ประชากรก็จะล้นจากพื้นที่ชนบทเข้ามาในเขตเมืองมากขึ้น (ปราโมทย์ ประสาทกุล สุรียพร พันพิง และปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์, 2550, หน้า 11-12)

กล่าวสำหรับแนวคิดในการพัฒนา โดยเน้นความทันสมัย และการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในประเทศไทย ซึ่งมี ส่วนก่อให้เกิดความเป็นเมืองและปัญหาต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาบ้างแล้ว ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งซึ่งเป็นผลพวงจากการพัฒนาโดยเน้นเมืองเป็นหลัก คือ อุตสาหกรรมในประเทศไทยยังกระจุกตัวอยู่ในเมืองหลวงและเมืองใหญ่เพียงไม่กี่แห่งส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายอพยพแรงงานจากภาคเกษตรกรรมมาสู่เมือง การหลั่งไหลของประชากรจากภาคชนบทสู่เมืองนี้ ทำให้เกิดปัญหาคนล้นงานในภาคอุตสาหกรรมเมือง และการขาดอำนาจต่อรองเพื่อประโยชน์ของตนเองในกลุ่มของแรงงานรับจ้าง และหากพิจารณา ปัญหาคนล้นงานและค่าจ้างแรงงานต่ำนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ธุรกิจทางเพศกลายเป็นทางเลือกหนึ่งของแรงงานหญิงจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าไปอยู่ในภาคการผลิตต่างๆ ที่ได้รับค่าตอบแทนเพียงพอกับความจำเป็นในการครองชีพได้ (ธีรนาถ กาญจนอักษร, 2542, หน้า 40-41) ประกอบกับการเติบโตของธุรกิจบันเทิงเรีงรมย์ การค้าประเวณีตามเมืองใหญ่ๆ และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ผู้หญิงส่วนหนึ่งจึงถูกผลักและดึงดูดเข้าไปสู่ตลาดการค้าประเวณีได้ง่าย ภายใต้อุดมการณ์บริโภคนิยมและความทันสมัย ซึ่งมองเรื่องเพศอย่างผนวกรวมกับการ

บริโศก จนก่อให้เกิดกระบวนการทำให้ร่างกาย
 ผู้หญิงเป็นสินค้าและการผลิตสินค้าเพื่อร่างกาย
 ผู้หญิง (ยศ สันตสมบัติ, 2535, หน้า 6) อาจกล่าว
 ได้ว่า ในสังคมทุนนิยม เรื่องเพศถูกนำมาใช้
 ปลุกฝังให้บริโศกมองเห็นคุณค่าและความ
 จำเป็นที่ไม่มีตัวตนของสินค้า บริโศกนิยมเป็น
 อุดมการณ์ที่ยั่วให้เกิดการบริโศกอย่างไม่มี
 ขอบเขตจำกัด ครอบงำให้มนุษย์บริโศกสินค้า
 มากที่สุด เร็วที่สุด และบริโศกใหม่อีกอย่างไม่มี
 ที่สิ้นสุด ดังนั้นเมื่อเรื่องเพศถูกทำให้กลายมา
 เป็นสินค้า สินค้าทางเพศจึงเป็นน้ำยาอย่างหนึ่ง
 ที่ช่วยหล่อลื่นระบบเศรษฐกิจบริโศกนิยมได้
 เป็นที่น่าสังเกตว่า ในประเทศโลกที่สาม ซึ่ง
 หมายถึงถึงประเทศไทยด้วย อุดมการณ์
 บริโศกนิยมที่ไหลบ่ามาจากตะวันตก ยังสามารถ
 ครอบงำกลไกของรัฐได้ด้วย ทั้งนี้โดยอาศัย
 ความร่วมมือของชนชั้นนำและทุน ดังนั้น
 ทิศทางในการพัฒนาประเทศและการวางแผน
 พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จึงกลายเป็น
 เครื่องมือรองรับอุดมการณ์บริโศกนิยมซึ่ง
 บรรษัทข้ามชาติและชนชั้นนำเป็นผู้ได้ประโยชน์
 อย่างสมบูรณ์ การเลือกนโยบายส่งเสริม
 อุตสาหกรรมส่งออกบนพื้นฐานของการกดราคา
 ค่าจ้างแรงงานและการใช้แรงงานเด็ก การ
 หลงชื่นชมผลิตภัณฑ์มวลรวมและรายได้
 ประชาชาติ การส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
 ซึ่งมีการค้าประเวณีอยู่เบื้องหลัง การ
 ส่งเสริมการขยายตัวของเมืองหากแต่ทิ้งให้
 ชนบทล่มสลาย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปรากฏการณ์
 ของการตกอยู่ในกระแสหลักของอุดมการณ์
 บริโศกนิยม วัตถุนิยม และการทำให้ทันสมัย
 ทั้งสิ้น (ยศ สันตสมบัติ, 2535, หน้า 9-10)

กล่าวเฉพาะภาคตะวันออก
 ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการส่งเสริมภาคธุรกิจ
 อุตสาหกรรม รัฐบาลได้ประกาศให้ภาค
 ตะวันออกเป็นเขตพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่ง
 ทะเล ตะวันออก มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 จนจน
 ปัจจุบัน ก็ยังมีโครงการส่งเสริมในลักษณะกลุ่ม
 พื้นที่ เศรษฐกิจพิเศษเพื่อเร่งการเจริญเติบโตอีก
 อย่างไม่หยุดยั้ง หากพิจารณา นโยบายการ
 พัฒนา ที่เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 นั้น เป็นแผน
 ยุทธศาสตร์แบบผสมผสานภาครัฐและเอกชน
 โดยมีภาครัฐเป็นผู้นำทางการลงทุนด้าน
 สาธารณูปโภคและอุตสาหกรรมหลักขั้นพื้นฐาน
 ส่วนภาคเอกชนลงทุนในอุตสาหกรรมต่อเนื่อง
 เพื่อเป็นการสนับสนุนการกระจายกิจกรรมทาง
 เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมออกไปสู่ภูมิภาค
 อย่างเป็นระบบ โดยสรุปแล้ว แนวนโยบายการ
 พัฒนาภาคตะวันออกในตอนนั้น ประกอบไป
 ด้วย แนวคิดสำคัญ 3 ประการ คือ
 (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและ
 จัดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัด
 งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล
 เฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542,
 2544, หน้า 106) ดังนี้

- 1) เพื่อให้เป็นภูมิภาคที่สามารถ
 เปิดระบบเศรษฐกิจของประเทศสู่การค้ากับ
 นานาชาติได้มากยิ่งขึ้น อย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) เพื่อเป็น แหล่งภูมิภาคที่
 สามารถรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กระจาย
 ออกจากกรุงเทพมหานคร
- 3) เพื่อปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมของ
 ประเทศสู่อุตสาหกรรมใหม่ และกระจาย

การผลิตของอุตสาหกรรมให้มากยิ่งขึ้น โดยใช้ทรัพยากรภายในภาคตะวันออกและภูมิภาคใกล้เคียง ตลอดจนความได้เปรียบของแหล่งที่ตั้งเป็นตัวเร่งการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม ความเจริญเติบโตของภาคตะวันออกที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนคือ ในช่วง พ.ศ. 2524 – 2543 หรือเริ่มต้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา ดังที่ ภารดี มหาขันธ์ (2549, หน้า 30) สรุปไว้ ดังนี้

1) การขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ถนน แหล่งน้ำ ไฟฟ้า โทรศัพท์ ธนาคาร พาณิชยกรรม สถาบันการศึกษา สถานพยาบาล

2) เกิดนิคมอุตสาหกรรมที่แหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี นิคมอุตสาหกรรมที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง และนิคมอุตสาหกรรมที่ฉะเชิงเทรา ซึ่งขยายต่อไปที่จังหวัดปราจีนบุรี

3) การเข้ามาของผู้เชี่ยวชาญ และผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในด้านต่างๆ ทั้งจากต่างประเทศและต่างภูมิภาคของไทยเอง ตลอดจนแรงงานจากภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทยและต่างชาติ

4) ความเปลี่ยนแปลงด้านการถือครองที่ดิน ราคาที่ดิน และวิถีชีวิตของผู้คน ในภูมิภาคตะวันออก รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการดำรงชีพ

กว่าหกทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยได้รับการกล่าวขานไปทั่วโลก ในฐานะประเทศที่เคยประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ ภายใต้กระแสความคิดเรื่องการทำให้ทันสมัย การพยายามปรับเปลี่ยนประเทศจาก

ประเทศยากจนไปเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา โดยเน้นความเจริญเจริญเติบโตของธุรกิจอุตสาหกรรม ภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม แต่ถึงกระนั้น ประเทศไทยก็ต้องเผชิญกับปัญหาอันเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาดังกล่าวหลายประการ เช่น ปัญหาช่องว่างระหว่างชนชั้น ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ปัญหามาตรฐานการดำรงชีวิตที่ต่ำกว่าเกณฑ์เส้นแบ่งความยากจน ตลอดจนปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เชื่อมโยงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมากด้วยเช่นกัน

สรุป

นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา เมื่อประเทศไทยเริ่มปรับตัวเข้าสู่กระแสความคิดเรื่องการทำให้ทันสมัย สังคมไทยก็เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ เช่น มีความพยายามที่จะพัฒนาประเทศจากประเทศเกษตรกรรมให้ก้าวไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม ผ่านระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งเน้นความเจริญเติบโตตามแนวทางอุตสาหกรรมแบบประเทศตะวันตก ที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานและระบบบริการสาธารณูปโภคอย่างกว้างขวาง เช่น ระบบการคมนาคมขนส่ง ระบบการชลประทาน และพลังงานไฟฟ้า ส่วนในภาคเกษตรกรรมจะเห็นได้ว่าการผนวกรวมผลผลิตทางเกษตรและการกระจายแลกเปลี่ยนสินค้าเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก มีการพัฒนาเทคโนโลยีให้ทันสมัย ส่งผลให้ให้การเกษตรเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อขาย โดยเป็นผลมาจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เน้นความสำคัญ ในด้านการ

เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภาพรวมก่อน แล้วจึงกระจายผลการพัฒนาหรือรายได้ในภายหลังส่งผลให้ ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมและเมืองมีความเจริญเติบโตสูง แต่ภาคเกษตรกรรมและชนบทกลับถูกทอดทิ้งให้ด้อยพัฒนาล้าหลัง ทั้งยังถูกดูดซับทรัพยากร ตลอดจนผลประโยชน์ไปหล่อเลี้ยงภาคธุรกิจอุตสาหกรรมให้ขยายตัวเพิ่มขึ้น จนก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ และปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การอพยพเคลื่อนย้ายของคนชนบทเข้าไปสู่เมือง ปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชนเมือง ปัญหาความยากจน ตลอดจนปัญหาการไหลบ่าของวัฒนธรรม ข้ามพรมแดน ซึ่งยังคงดำเนินต่อไปและมีผลวัดต่อผู้คนและสังคมยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

กาญจนาภิเษก. (2552). **การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.วันที่**
ค้นคว้าข้อมูล11เมษายน2560, เข้าถึง
ได้จาก
<http://kanchanapisek.or.th>
คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและ
จดหมายเหตุในคณะกรรมการ
อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องใน
โอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระ
ชนมพรรษา6 รอบ5 ธันวาคม 2542.
(2544). **หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระ
บาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง
วัฒนธรรม พัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิ**

ปัญญาจังหวัดชลบุรี.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ. (2527).
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม.
กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์ จำกัด
เชิดชาย เหล่าหล้า. (2520). **สังคมวิทยาเมือง.**
กรุงเทพมหานคร : แพร์พิทยา.
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี,สมเด็จพระ
พระ. (2537). **สายธารแห่งอารยธรรม
ไทย ใน เอกสารการสอนชุดวิชาไทย
ศึกษา หน่วยที่ 8-15.**
กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
ธีรนาถ กาญจนอักษร. (2542). **หญิง ชาย กับ
การเปลี่ยนแปลงทางสังคม.**
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ ธีรนาถกาญ
จนอักษร.
ปราโมทย์ ประสาทกุล สุริย์พร พันพิง และ
ปัทมา ว่าพัฒนวศ์. (2550). **ระเบิด
คนเมืองในประเทศไทยวันที่ค้นคว้าข้อมูล
19 มิถุนายน 2551,เข้าถึงได้จาก
[http://www.pr.mahidol.ac.th
/content/Home/
ConferenceIII/Articles/Article01.h
tml.](http://www.pr.mahidol.ac.th/content/Home/ConferenceIII/Articles/Article01.html)**
ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะ
วิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2552).
สิ่งแวดล้อมเมืองและการจัดการ.
วันที่ค้นคว้าข้อมูล11เมษายน2552,
เข้าถึงได้จาก
<http://cyberlab.lh1.ku.ac.th/elea>

rn/faculty/science/sci33/homep
age/page/chapter_1.htm#top

ภารดี มหาขันธ์. (2549). พัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียง ใน
**วารสารที่ระลึกในพิธีเปิด หอศิลปะ
และวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียง**
หอศิลปะและวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียง
มหาวิทยาลัยบูรพา.

ยศ สันตสมบัติ. (2535). **แม่หญิงสิขยัตว์**.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันท้องถิ่นพัฒนา.
ศิริพร ณ ถลาง. (2537). **วิถีชีวิตไทยในสังคม
ทุนนิยม-บริโภคนิยม ใน เอกสารการ
สอนชุดวิชาไทยศึกษา
หน่วยที่ 8-15**. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

คุณค่าทางวัฒนธรรมที่ ปรากฏในพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ อัน เนื่องมาจากปราสาทหินศีลขันธ์ : กรณีศึกษากลุ่มวัฒนธรรมถิ่นเหนือ, กลุ่ม วัฒนธรรมถิ่นอีสาน

บทนำ

วัฒนธรรมถิ่นเหนือ และวัฒนธรรมถิ่นอีสาน มีลักษณะทางโครงสร้างของวัฒนธรรมที่มีความคล้ายคลึงกันอยู่หลายประการด้วยกันจากการศึกษาทำให้ทราบถึงอิทธิพลและการเชื่อมต่อทางวัฒนธรรม ที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของพหุวัฒนธรรมซึ่งหากเปรียบเทียบแนวความคิดบริบททางสังคม วัฒนธรรมล้านนา(เหนือ ในปัจจุบัน) และวัฒนธรรมล้านช้าง (อีสาน ในปัจจุบัน) ย่อมมีส่วนที่คล้ายคลึงกันตามการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรม โดยผลของการแลกเปลี่ยนดังกล่าวย่อมได้รับอิทธิพลมาจากการปกครอง การค้าขาย และศาสนา เป็นต้น จึงสามารถอนุมานได้ว่าวัฒนธรรมทั้ง ๒ มีจุดเชื่อมต่อผ่านร่องรอยของประวัติศาสตร์ร่วมสมัย ซึ่งปรากฏอยู่ในเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์ดังได้ศึกษา ค้นคว้าในการศึกษาครั้งนี้อาณาจักรล้านนา หรือ ราชอาณาจักรของชาวไทยวนในอดีตที่ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยตลอดจนสิบสองปันนา เช่น เชียงรุ่ง มณฑลยูนาน สำหรับข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ถือได้ว่าเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของชาวล้านนาโดยการปกครองของพญามังรายซึ่งเป็นช่วง

เฟื่องฟูของอาณาจักร รวมไปถึงศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ ที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ขนานนามว่า “อาณาจักรล้านนา” อันหมายถึงความยิ่งใหญ่ ในแผ่นดิน มีน่านับ (ล้าน) และคงสถานะระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๓๕ – ๒๓๑๘

อาณาจักรล้านช้างเป็นอาณาจักรของชนชาติลาวซึ่งตั้งอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีอาณาเขตอยู่ในบริเวณประเทศลาวทั้งหมด รวมถึงการกระจายพื้นที่เข้าสู่ประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นับได้ว่าอาณาจักรล้านช้าง มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดการเมืองการปกครองวัฒนธรรมศิลปะ ในทุกแขนง และพัฒนาการของอาณาจักรเคียงคู่มากับสยามประเทศซึ่งในพงศาวดารล้านช้างกล่าวว่าการปกครองในอดีตโดย “ขุนบรม” ส่งพระราชโอรสไปปกครองในเมืองต่าง ๆ ๗ องค์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองในอดีตคงสถานะระหว่างปี พ.ศ. ๑๘๙๖ – ๒๒๕๐

จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาพบว่าทั้งอาณาจักรล้านนา และอาณาจักรล้านช้าง ถือได้ว่าเป็นยุคสมัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านพระพุทธศาสนา มีการวางรากฐานทางสังคมบริบททางการเมืองการปกครองและยังเอื้อให้ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้ถ่ายทอดออกมาในรูปแบบ “ถวายเป็นพุทธบูชา” ส่งผลให้ประชาชนในการปกครองมีโอกาสได้นับถือพระพุทธศาสนา และเป็นส่วนสำคัญในเชิงการถ่ายทอดและการอนุรักษ์ให้คงอยู่จากรุ่นสู่รุ่นทำให้เกิดการเดินทางของกระแสวัฒนธรรม

และร่องรอยทางประวัติศาสตร์จากอดีต สู่ปัจจุบัน

เป็นที่แน่นอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีการก่อกำเนิดขึ้น การคงอยู่ ก็ย่อมมีการเสื่อมคลายลงตามวัฏจักร ซึ่งในพระพุทธศาสนา ได้อธิบายไว้ในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจนอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ อาณาจักรสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ มีการก่อสร้างขึ้นได้ก็ย่อมมีความพุดังลงตามกาลเวลาเป็นธรรมดา สำหรับมนุษย์ปุถุชน ปัญญาชนหรือบุคคลสำคัญต่างสถานะกันออกไปย่อมมีการเสื่อมคลายโดยรวมอยู่ ๒ ประการ คือ แรกเริ่มคือการมีขึ้นด้วยสถานะ เกียรติยศ ทรัพย์สิน หรือของมีค่า เมื่อมีอยู่แต่ต้นก็ย่อมเสื่อมคลายลงเป็นธรรมดาอย่างที่มีคนกล่าวกันโดยทั่วไปว่า “สมบัติพลัดกันชม สิ่งนี้ก็เป็นความเสื่อมประการหนึ่ง ถัดมา สิ่งที่ยั่งยืนแน่นอนเลย นั่นก็คือร่างกายเมื่อมีการเจริญเติบโต ความสวย ความงาม ความคงอยู่ก็จะเสื่อมคลายลงตามวัยและผ่านไปตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป ในแต่ละวันท้ายที่สุดก็ย่อมไม่พ้นสภาพแห่งความตาย

ความตาย หรือ การเสียชีวิตเป็นการสิ้นสุดการทำหน้าที่ทางชีวภาพอันคงไว้ซึ่งสิ่งมีชีวิต ปรากฏการณ์สามัญที่นำมาซึ่งความตาย ได้แก่ โรคชรา การถูกล่า พุพโภชนาการ โรคภัย อัศวินบาตกรรม (การฆ่าตัวตาย) ฆาตกรรม ความอดอยาก การขาดน้ำ และอุบัติเหตุ หรือการบาดเจ็บภายในร่างกาย เป็นต้น ร่างกายหรือศพของสิ่งมีชีวิตจะเริ่มเน่าสลายไม่นานหลังเสียชีวิต ความตายถือว่าเป็นโอกาสที่เศร้า หรือไม่น่ายินดีโอกาสหนึ่ง สาเหตุมาจากความผูกพันหรือความรักที่มีต่อบุคคลผู้เสียชีวิตนั้น ซึ่งภายหลังการเสียชีวิต

ผู้ที่มีความผูกพันกับผู้ตายย่อมแสดงออกถึงการจากไป และการคงอยู่ของสถานะผ่านพิธีการหรือที่เรียกว่า งานศพ ซึ่งก็มีวิธีอยู่มากมายด้วยกันตามความเชื่อของแต่ละภูมิภาค (ระวี ภาวิไล, ๒๕๕๖: ๓๙)

พิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพที่เกิดขึ้นบนแผ่นดินไทย จึงเป็นไปตามหลักแนวคิดและคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการสอนสอดแทรกในด้านความเชื่อหรือขนบดั้งเดิมผ่านพิธีกรรมได้อย่างลึกซึ้งชาวไทยจึงมีการจัดงานเกี่ยวกับศพหลายรูปแบบเนื่องด้วยการได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมทั้งที่มีอยู่แต่เดิมและร่วมสมัยทางประวัติศาสตร์โดยสามารถจำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม อาทิ ๑. กลุ่มผู้ที่นับถือศาสนา (พุทธ, คริสต์, อิสลาม ฯลฯ) ๒. กลุ่มผู้ที่อยู่อาศัยตามภูมิภาค (ภาคกลาง, ภาคเหนือ, ภาคอีสาน, ภาคใต้) เป็นต้น สำหรับชาวล้านนา และชาวล้านช้าง หรือจะเรียกได้ว่า ภาคเหนือและภาคอีสานในปัจจุบัน ต่างมีความศรัทธาในบรรพบุรุษศาสนาอย่างแรงกล้า ส่งผลให้พิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งงาน ที่เป็นมงคล และงานอวมงคลล้วนเป็นไปในรูปแบบ ของพุทธศาสนิกชนที่มีความเชื่อเรื่องกรรม บุญ บาป จึงเกิดการฉาบปูนกิจในรูปแบบของการเผาไหม้เพื่อทำลายศพ อันเป็นร่างที่ไร้วิญญาณ แต่ยังคงมีความสำคัญเชื่อมต่อระหว่างผู้ตาย และผู้ที่มีชีวิตอยู่ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวปรากฏอยู่ในภูมิภาคของเอเชียอาคเนย์ ที่นับถือ ระพุทธศาสนาอันเป็นนัยสำคัญที่บ่งบอกถึงการแสดงออกในด้านความรัก ความอาลัย ที่ผู้มีชีวิตอยู่จะพึงกระทำได้ในวาระโอกาสท้ายที่สุดนี้

ศิลปะจึงมีส่วนเข้ามาเป็นองค์ประกอบ เพื่อให้เกิดสุนทรียทางการมองเห็น ให้คลายความเศร้าอาลัยลงได้เป็นการแสดงถึงความรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรม และเป็นการแสดงออกถึงบริบททางสังคม ที่ปรากฏผ่านการจัดงานศพตามความเหมาะสมของสถานะทางผู้วายชนม์ ดังประเทศ ที่มีการฌาปนกิจ ในลักษณะเผาไหม้สิ่งทีรองรับส่วนของการบรรจุศพเพื่อไม่ให้เห็นสิ่งอุจาดต่อสายตา ผู้มาร่วมในงาน ทำให้มีการตกแต่ง ประดับ ปลุกสร้างให้เหมาะสมดังที่กล่าวอ้างมาแล้วนั้น

นกหัสติลิงค์, นกสั๊กกะไคลิงค์ เป็นสัตว์ ในป่าหิมพานต์ตำนานหนึ่ง เป็นสัตว์วิเศษตำนานหนึ่งแต่ทุกตำนานที่กล่าวอ้างมาทั้งมุขปาฐะ หรือลายลักษณ์อักษรนั้นมีใจความสำคัญของลักษณะร่างกายของนกหัสติลิงค์ไว้ตรงกัน คือ “...มีหน้าเป็นช้าง มีงวง มีงา มีดวงตาเกรงขาม ลำคอลำตัวเป็นนกขนาดใหญ่ มีช่วงขาเป็นลักษณะของกิ้งกือ มีปีกดังพญาปักษี มีหางเป็นพวงคล้ายไก่ สามารถบินได้...” แสดงให้เห็นว่า นกหัสติลิงค์มีลักษณะ ที่พิเศษอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสำนวนของไตรภูมิอภินิหารกล่าวว่า “...ชาวกุลุบุตรวิปนี เป็นผู้มียุญญาธิการ เมื่อสิ้นอายุขัยลง ก็เจอนาร่างอันเปลือยเปล่ามาวางไว้กลางแจ้ง ขณะนั้นไม่นานก็มีพญานกใหญ่บินมาจับศพนำไปไว้ที่อื่น...” (ทิว วิชัยชัคคะ, ม.ป.พ.: ๔๔ – ๔๕)

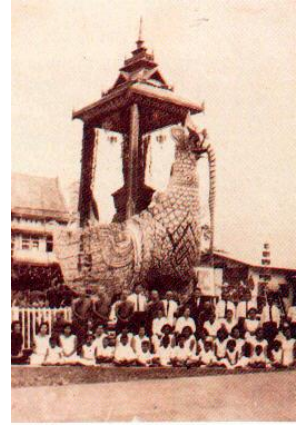
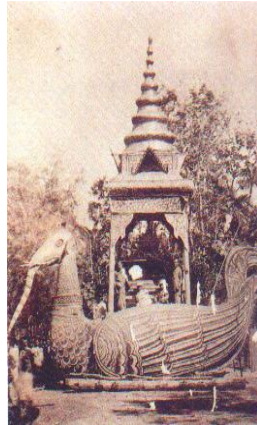
ภาพที่ ๑ เมรุปราสาทนกหัสติลิงค์
งานพระราชทานเพลิงศพ หลวงปู่จันทร์ศรี
(พระอุดมญาณโมลี) พ.ศ. ๒๕๖๑

ในด้านความเชื่อของชาวล้านช้างหรืออีสานในปัจจุบันได้รับอิทธิพลทางด้านพิธีกรรมมาจากตำนาน “นกสั๊กกะไคลิงค์” ซึ่งมีใจความว่า “... อันนกสั๊กกะไคลิงค์นี้มักจะมาจิกกิน คาบศพของชาวเมืองตักศิลานคร ซึ่งขณะนั้นเจ้าผู้ครองนครตักศิลาถึงแก่พิราลัยและกำลังจัดงานพระศพอยู่นั้น ก็ได้เกิดความโกลาหลด้วยมีนกยักษ์บินมาคาบเอาศพไป เจ้านางสีดาจึงขึ้นอาสาเป็นผู้ปราบนกยักษ์ด้วยธนูอาคมของพระบิดาจนนกนั้นถึงแก่ความตายด้วยศรธนูอาคมนั้น จึงได้ถวายพระเพลิงพระศพพร้อมกับนกนั้นต่างพระเมรุ...” (ส. ธรรมภักดี, ๒๕๒๕: ๓๒) จากความเชื่อดังกล่าว อัญญาสี่ หรือเจ้าขันทั้ง ๔ (เจ้าเมือง เจ้าอุปฮาด เจ้าราชบุตร เจ้าราชวงศ์) จึงถือเอาคติข้างต้นนำมาจัดทำพระเมรุเผาศพด้วยปราสาทนกหัสติลิงค์ และให้มีการเข้าทรงของนางสีดาก่อนลงมือเผาปราสาททุกครั้งและสงวนการจัดสร้างปราสาทนกหัสติลิงค์ เฉพาะเจ้าผู้สืบเชื้อสายจากล้านช้างโดยตรง

ดังปรากฏพิธีกรรมการฌาปนกิจศพด้วยปราสาทนกหัสติลิงค์ของทั้ง ๒ กลุ่มวัฒนธรรม จึงมีส่วนคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไปตามเอกลักษณ์ของทางวัฒนธรรมในภูมิภาคของตน แสดงให้เห็นถึงการ ร่วมสมัยของวัฒนธรรมทั้ง ๒ แผ่นดิน ก็ด้วยการแลกเปลี่ยนและการเข้ามาเจริญสัมพันธ์ไมตรีตลอดการเข้ามา มีบทบาททางการปกครองทำให้บริบททางสังคมมีส่วนทำให้ คสัญญะในเชิงพหุวัฒนธรรม และกลายเป็นแบบแผนที่มีการสืบทอดปฏิบัติกันมาแต่ครั้งโบราณจนถึงปัจจุบัน ผู้ศึกษาจึงเล็งเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สอดแทรกในเชิงคติชนวิทยาผ่านพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับศพ และการเกิดรวมไปถึงการใช้ปราสาท นกหัสติลิงค์ต่างพระเมรุ, เมรุของกลุ่มวัฒนธรรมทั้ง ๒ ดังบทความที่จะศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับนกหัสติลิงค์ที่มีต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับศพของชาวล้านนา (ถิ่นเหนือ) และชาวล้านช้าง (ถิ่นอีสาน)
๒. เพื่อศึกษาคติชนวิทยาในด้านขนบความเชื่อและพิธีกรรมอันเนื่องมาจากปราสาทศพนกหัสติลิงค์
๓. วิเคราะห์ให้ทราบถึงคุณค่าเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมเกี่ยวกับศพอันเนื่องมาจากปราสาทนกหัสติลิงค์ของชาวล้านนา (ถิ่นเหนือ) และชาวล้านช้าง (ถิ่นอีสาน)

ภาพที่ ๒-๓ เมรุปราสาทนกหัสติลิงค์
ล้านนา, ล้านช้าง ประมาณปี พ.ศ.

๒๔๗๗ - ๒๔๙๘

ความเชื่อและแนวความคิดอัน เนื่องมาจากความตาย

ความตายล้วนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์โดยทั่วไป การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายจึงเรียกว่า “การปลงศพ” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญ ในสังคมมนุษย์ซึ่งการประกอบพิธีกรรมนอกจาก จะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อดั้งเดิมของผู้ตายและผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ตายแล้วนั้น สิ่งหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดทางด้านวัฒนธรรมที่มีกรอบความคิดมาจากรัษฎาในด้านศาสนา ซึ่งเปรียบได้กับสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความ คงอยู่ทางวัฒนธรรมของผู้คนได้อย่างแจ่มชัด

เมื่อการตายเกิดขึ้นก็ย่อมมีศพซึ่งเกิดจากเมื่อร่างกายเสื่อมสภาพลงและท้ายสุดเมื่อการสิ้นสุดของระบบการทำงานในร่างกายลง ทางชีววิทยาร่างกายจะเกิดการเน่าเปื่อยซึ่งในทางชีววิทยาเป็นการทำลายของเซลล์ที่หยุดการทำงานอันเป็นกระบวนการทางชีวภาพที่วิทยาศาสตร์สามารถอธิบายได้ เมื่อมี

ศพก็ย่อมมีการจัดการศพขึ้นซึ่งวิธีการต่าง ๆ ก็ล้วนเป็นไปตามจุดประสงค์ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือแม้กระทั่งความประสงค์ของผู้ตายเอง การปลงศพจึงเข้ามา มีบทบาทเกี่ยวกับศพ และเมื่อมีการจัดการศพก็ย่อมมีพิธีกรรมและองค์ประกอบของพิธี นับได้ว่ามีพัฒนาการเป็นเวลายาวนานตามลำดับชั้นอยู่ในแต่ละในช่วงสมัย มีการพัฒนารูปแบบขึ้นอย่างละเอียดซับซ้อนและมีวิถีทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ศาสนาจึงมีส่วนเข้ามาสอดแทรกคติคำสอนต่าง ๆ เพื่อและเป็นแนวทางในการปฏิบัติสืบมา

พิธีกรรมเกี่ยวกับศพภายหลังได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา

การรับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในอารยธรรมอินเดีย ที่แพร่หลายเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๖ เป็นต้นมา นับเป็นปัจจัยสำคัญที่นอกจากจะก่อให้เกิดผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมแล้วยังก่อให้เกิดพัฒนาการด้านพิธีและวิธีปลงศพจากการฝังศพไปสู่การเผาในเวลาต่อมาอีกด้วย ซึ่งการปลงศพด้วยไฟหรือการเผาเรียกว่า “อัคนิสังสการ” ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติการปลงศพของชนชั้นสูงที่ปรากฏอยู่ในสังคมชมพูทวีปมาตั้งแต่ยุคพุทธกาล โดยปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงการปลงพระพุทธรูปองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยวิธีการเผาเช่นเดียวกัน ดังความตอนหนึ่งว่า “...แล้วทรงแสดงวิธีปฏิบัติต่อพระพุทธรูป

เช่นเดียวกับสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ ทำจิตกาธานด้วย ของหอมแล้ว ทำการเผา สร้างสถูปไว้ ในทาง สี่แพร่ง...”

จากความเชื่อดังกล่าว พุทธศาสนิกชนจึงสืบทอดวิธีการปลงศพด้วยไฟเพื่อให้เฝ้าไหม้สรีระศพ เพื่อให้คงไว้แต่มวลกระดูก อันจะเป็นเครื่องสักการบูชา หรือสิ่งระลึกจากผู้วายชนม์ตามสมควร ในพิธีกรรม จึงมีแบบแผนในการปลงศพกล่าวคือ “การบำเพ็ญกุศลศพ” หัวใจสำคัญย่อมอยู่ที่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ได้พึงปฏิบัติต่อ ผู้วายชนม์ ซึ่งขนบธรรมเนียมของพุทธศาสนิกชนได้บำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมซึ่งเป็นพระธรรมที่ลึกซึ้ง สูงสุดในพระพุทธศาสนาแต่นอกจากนั้นยังส่งผลถึงการรำลึกสังวร ที่เรียกว่ามรณานุสติ อีกด้วยการจัดงานศพของชาวพุทธจึงเป็นไปเพื่อหวังให้ผู้มีชีวิตได้พิจารณาถึงความไม่เที่ยงตรงแน่แท้ของร่างกาย

อิทธิพลความเชื่ออันเนื่องมาจากพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ

เมื่อสถานะภาพทางชนชั้นเป็นตัวกำหนดบริบททางสังคมตั้งแต่เกิด จนตาย จึงมีส่วนทำให้สังคมยอมรับในสถานะนั้น ๆ อันเป็นตัวบ่งชี้ถึง การกำหนดแบบแผนเพื่อปฏิบัติและการยอมรับร่วมกัน พิธีงานศพ ก็เช่นเดียวกัน เป็นเพียงการจัดงาน สิ่งเดียวในตลอดชีวิต ๆ ผู้ที่มีชีวิตอยู่ จะได้แสดงความรักในโอกาสสุดท้าย งานศพ หรือพิธีกรรมการปลงศพ จึงมีองค์ประกอบในหลายส่วนด้วยกันดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า มีการแยกย่อยในแต่ละส่วนลงไปตามรายละเอียดนั้น ๆ ซึ่งเป็น ที่แน่นอนว่าสถานะทางสังคมของผู้วายชนม์ ย่อมจะถูกกำหนดให้แตกต่างกันออกไป สำหรับดินแดนสุวรรณภูมิที่มีการประกอบพิธีกรรมฌาปนกิจด้วยการเผาไฟนั้น สิ่งที่ขาดก็คือ “สถานที่ประกอบพิธีการเผา” เพราะไฟเป็นตัวทำลายสรีระของศพ จึงจำเป็นต้องมีพื้นที่เฉพาะเพื่อใช้จัดงานนั้น ๆ

สำหรับสยามประเทศ หรือประเทศไทย มีพื้นที่ในระแวกใกล้เคียงกับอาณาจักรอื่น ๆ อาทิ อาณาจักรขอม, อาณาจักรล้านนา, อาณาจักรล้านช้าง, อาณาจักรพม่า ที่มีช่วงประวัติศาสตร์ร่วมสมัยเดียวกัน มีการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพด้วยการเผาไฟทั้งสิ้น ซึ่งบริเวณที่ใช้ประกอบพิธีกรรมก็ยังประดับตกแต่งไปด้วยเครื่องประกอบมากมายตามสมควรแก่สถานะของผู้วายชนม์ ซึ่งเรียกว่า “เมรุ” หมายถึง ชื่อภูเขากลางจักรวาล มียอดเป็นที่ตั้งแห่งเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์, ที่เผาศพซึ่งสร้างขึ้นเสมือนเลียนแบบ เขาพระสุเมรุ หมายความว่า แนวความคิดดังกล่าวให้ดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สรวงสวรรค์ ตามแนวความเชื่อที่อ้างอิงจากจักรวาล หากเป็นประเทศไทยก็ย่อม

หมายถึงไตรภูมิภพ เป็นต้น หากสถานะของผู้วายชนม์อยู่ในระดับของผู้มีเกียรติระดับสูง อาทิ พระมหากษัตริย์, เจ้าผู้ครองแผ่นดิน สถานะของที่ประกอบพิธีเผาศพจะถูกกำหนดเรียกว่า “พระเมรุมาศ” หรือพระเมรุตามลำดับ และย่อมได้รับการถวายพระเกียรติยศอย่างสูงสุดอย่างโบราณราชประเพณีสืบมา

ชนบทรรมนิยมของการถวายพระเพลิงพระบรมศพ โดย พระเมรุมาศ หรือพระเมรุเป็นนามของสิ่งก่อสร้างอันเกี่ยวเนื่องในการพิธีพระบรมศพหรือพระศพเจ้านาย ถือเป็นสิ่งที่ใช้ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ หรือหีบพระศพตามลำดับชั้นยศ ซึ่งมีมาแต่ครั้งโบราณกาล โดยส่วนมากนิยมสร้างให้สูงใหญ่ดูจุเขาพระสุเมรุอันเป็นที่ตั้งของจุดกึ่งกลางของจักรวาลการเลียนแบบดังกล่าวยังมีไปถึงสิ่งที่ประกอบโดยรอบ พระเมรุมาศ, พระเมรุ อาทิ เทวตาประจำทิศ, สัตว์หิมพานต์, ต้นไม้ในความเชื่อ, หรือแม้กระทั่งการแต่งกายของผู้ประกอบพิธีและเครื่องใช้ต่าง ๆ อีกด้วย แนวความคิดดังกล่าวยังได้รับอิทธิพลมาจากพราหมณ์ –

อินดู และผสมผสานร่วมกับพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน ซึ่งทั้งพุทธศาสนาและเทวนิยมจากคติของพราหมณ์ก็ย่อมเป็นไปโดยปรมาตม์เพื่อถวายพระเกียรติยศอันสูงสุดที่จะพึงมีแด่พระบรมศพในวาระโอกาสสุดท้าย (ธงทอง จันทรางศุ, ๒๕๕๑: ๒๖)

ซึ่งนอกเหนือจากอาณาจักรสยามที่มีการสร้างพระเมรุ หรือเมรุเป็นที่เฝ้าพระศพ, หรือศพ แล้ว

นั้น นอกจากนี้ยังปรากฏความเชื่อดังกล่าวในแถบแผ่นดินสุวรรณภูมิที่มีลักษณะของสิ่งก่อสร้าง เพื่อใช้ประกอบ พิธีกรรมแตกต่างกันออกไป นับได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ประจำอาณาจักรหรือถิ่นฐานของแผ่นดินนั้น ๆ อาทิ อาณาจักรล้านนาประกอบพิธีกรรมปลงศพด้วยปราสาท, อาณาจักรพม่าประกอบพิธีกรรมปลงศพด้วยเมรุ อาณาจักรขอมปลงศพด้วยเมรุ, และอาณาจักรล้านช้างก็ปลงศพด้วยเมรุ เป็นต้น ซึ่งแต่ละแผ่นดินก็ย่อมมีอัตลักษณ์ของเครื่องใช้ในพิธีกรรมแตกต่างกันออกไปแต่สิ่งที่ขาดไม่ได้เลยนั่นก็คือ หีบศพ โกศ บรรจุศพ อันเป็นสิ่งที่จะไม่ให้เกิดอุจาดทาง

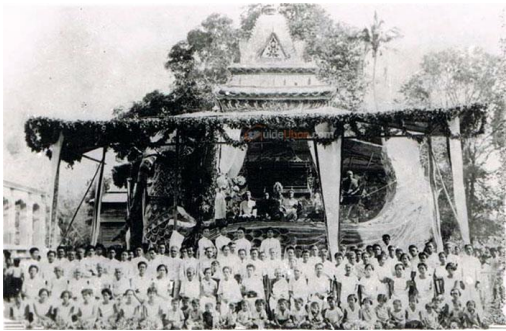
สายตา และเป็นการบ่งบอกถึงสถานะของศพอีกด้วย เช่น พระบรมศพ, พระศพ ย่อมจะถูกอัญเชิญลงในพระลองและประกอบด้วยพระบรมโกศ, พระโกศตามลำดับ หรือปัจจุบันก็มีหีบ พระบรมศพ, หีบพระศพ เป็นต้น นอกจากนี้บุคคลสำคัญที่มีบรรดาศักดิ์ หรือผู้ที่ได้รับเกียรติยศ ก็สามารถ บรรจุศพภายในโกศตามชั้นยศ หรือหีบตามชั้นยศ ตามแต่สมควรแก่สถานะอีกด้วย พระโกศพระราชวงศ์แห่งสยามประเทศ และพระโกศพระราชวงศ์หลวงพระบางร่มขาว

พิธีกรรม, แนวความเชื่อเกี่ยวกับการปลงศพของชาวล้านนา และล้านช้าง

ความเชื่อของชาวอีสาน หรือถิ่นอีสานนั้นปัจจุบันยังคงได้รับอิทธิพลความเชื่อดั้งเดิมมาจากล้านช้าง ซึ่งแผ่อำนาจเขตของความเชื่อสอดแทรกแนบแน่นอยู่ในสายเลือดใหญ่ ของชาวนั้นก็คือ แม่น้ำโขง ที่เป็นจุดเชื่อมโยง ทางวัฒนธรรมแนวราบลุ่ม ก่อเกิดอารยธรรมมากมายหลายรูปแบบ ซึ่งไม่อาจแบ่งแยกได้ในปัจจุบันนี้ การเกิด การตาย ก็ผูกพันเดียวกันวัฒนธรรมจึงเป็นส่วนช่วยให้มีอสังเกตบางประการว่าปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ จะมีเหตุผลเข้ามารองรับความเชื่อนั้น ๆ เสมอ

วัฒนธรรมถิ่นอีสาน “การเสียชีวิต” หรือการตายของบุคคลอันเป็นที่รักในครอบครัวขึ้นมักจะประกอบพิธีการของศพในบ้านเรือนของตน และบ้านที่จะจัดงานก็จะเรียกว่า “เฮือนดี” และมีการจัดแต่งตั้ง โลงศพ, หีบศพ ในรูปแบบตามวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง หากแต่ผู้ที่มา ร่วมงานนั้นก็จะไม่นิยมบอกว่าตนเองไปงานศพ แต่จะบอกกันว่าไปเฮือนดี

เป็นต้น การปลงศพโดยส่วนมากนิยมจัดพิธีเผาศพกลางแจ้งในสมัยโบราณ อาทิ กลางทุ่งนา, กลางป่าช้า หรือกลางลานวัด เป็นต้น ซึ่งการเผาศพในวันนั้นก็จะเรียกกันว่า “ไปส่งสการ” มีการชักลากศพของผู้ตายใส่เกวียน ใส่รถ แต่ปัจจุบัน เมื่อวิวัฒนาการเปลี่ยนไปยุคสมัยเจริญก้าวหน้า ป่าช้าหรือทุ่งนาก็ปรับสภาพการเผาพม่าที่เมรุที่มีปล่องควันภายในบริเวณวัด, สำนักสงฆ์ หรือตามแต่ชุมชนกำหนดแทนแต่ก็ยังนิยมชักลากหีบศพจากบ้านผู้ตาย ไปยังเมรุเผาศพโดยใช้คำว่า “ไปส่งสการ” トラบเท่าปัจจุบันนี้

ลักษณะของการเผาศพของเจ้าเมือง, เจ้าหัวเมือง, ระดับผู้ปกครองชั้นสูงของอาณาจักรล้านช้าง ในอดีตมีแบบแผนเป็นข้อกำหนดที่เห็นได้เด่นชัดคือ “อุบลราชธานีศรีวนาลัยประเทศราช” หรือจังหวัดอุบลราชธานี ในสังกัดปกครองของประเทศไทยในปัจจุบัน ตั้งอยู่ ณ าคอีสานนี้ กล่าวได้ว่าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์, เอกสารชั้นต้น, และภาพถ่าย แสดงให้เห็นการปลงศพด้วยวิธีการเผาปนกิจแบบเผาไฟซึ่งกำหนดลักษณะของเมรุได้อย่างชัดเจน อาทิ บุคคลทั่วไปหรือชาวบ้านธรรมดาจะมาตั้งศพบนกองฟอนด้วยฟืน ไม้เนื้อแก่นติดไฟขนาดใหญ่ประมาณ ๑-๒

เมตร จำนวนมากพอที่จะเผาศพได้ตลอดทั้งร่างกายให้เหลือแต่กระดูก ทั้งนี้บนโลงศพจะพาดด้วยไม้ขนาดใหญ่ลงอาคม เรียกว่า “ไม้ข่มเหิง” เพื่อไม่ให้โลงศพล้มเอียงในขณะที่ประกอบพิธีกรรมเผาศพ แต่ถ้าเป็นระดับเจ้าประเทศราช, เจ้าหัวเมือง, หรือเจ้าชั้นทั้ง ๕ ตามนัยยะความเชื่อ จะตั้งพระเมรุ, เมรุตามแต่ยศถาและบรรดาศักดิ์ของผู้พิราลัย, ถึงแก่กรรมนั้น ๆ ซึ่งมักจะยกพื้นขึ้นสูงประกอบกับด้านบนมีโรงหลังคาระบายด้วยผ้ามา่านสีขาวบาง หรือสีตามความเหมาะสม หากผู้มีบรรดาศักดิ์มากจะมีเมรุที่สูงใหญ่ เรียกว่าเมรุลอยจิตกาธานและประกอบลูกเมรุตามทิศทั้ง ๔ และจะเผาด้วยไม้ชนิดหอมตามแต่สมควรจะหาได้

หากแต่ผู้พิราลัย เป็นถึงเจ้าแขวง อันสืบเชื้อสายมาแต่เดิม (อัญญาสี่) ก็จะมีนิมสร้างปราสาทศพถวายเป็นการเชิดชูพระเกียรติยศในวาระสุดท้ายเป็นรูป “นกสีกะโดลิงค์” และจะมีพิธีการมากมายหลายลำดับ ซึ่งนกสีกะและยังคงรักษาข้อปฏิบัติดังกล่าวสืบต่อกันมาจกะโดลิงค์นี้ ก็คือนกหัสติลิงค์ มีรูปร่างหน้าตาตามตำราที่เคยกล่าวอ้างไว้ทุกประการ กรุ่นสุร่น

(ปฐมพงศ์ ณ จำปาสัก, ๒๕๖๑)
ได้ให้ข้ออธิบายในเรื่องนี้ว่า “... กล่าวว่าการนานเมื่อหลายพันปีย้อนหลังเจ้านครดักกะศิลาเชียงรุ่งแสนหวีฟ้ามหานคร ได้สวรรคตลงพระมเหสีจึงนำพระศพไปประกอบพิธีที่ทุ่งหลวงขณะนั้นองนกสีกะโดลิงค์ได้บินลงมาโฉบจับหมายจะนำพระศพไปกินตามความเคยชินเมื่อพระมเหสีตกพระทัยดังกล่าวดำประกาศหาให้ผู้มีฝีมือไปต่อสู้แย่งพระศพกลับคืนมาแต่ก็ถูกนกโฉบจับไปหมดทุกราย มิติองค์หนึ่งแห่งดักกะศิลานคร

นามว่า “เจ้านางสีดา” ได้ขึ้นอาสาองค์ไปปราบ
นกสีกะไคลิงค์เจ้านางได้ใช้ศรดังกล่าวอาบยา
พิษ แล้วยิงไปถูกตัวนกยักษ์นั้นถึงแก่ชีวิต ชาว
นครจึงได้อัญเชิญพระศพไว้บนตัวของนกยักษ์
นั้น แล้วถวายเพลิง ไปพร้อมกัน

จากคติความเชื่อดังกล่าวจึงได้
จำแลงนกสีกะไคลิงค์ขึ้นมาในรูปแบบ
สถาปัตยกรรมในรูปแบบปราสาทที่ใช้สำหรับ
ฉาปนกิจศพ, หมายรวมเป็นที่สำหรับเผาศพ
โดยตรง แต่มีธรรมเนียมของการสืบทอดทาง
วัฒนธรรมความเชื่อและมีระเบียบแบบแผนของ
งานเรียกว่า “พิธีกรรมผ่านกสีกะไคลิงค์” ซึ่ง
แพร่หลายในหลวงพระบาง, เวียงจันทน์, จำปาศักดิ์ สืบสายต่อมาจนถึงเจ้าเมืองอุบลราชธานี
เมืองยศสุนทร (ยโสธร) สืบเชื้อสายจากอัญญาสี
เท้านั้น คือ เจ้าเมือง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์
เจ้าราชบุตร ซึ่งในสมัยโบราณทางภาคอีสานจะ
กระทำพิธีเผาศพบนนกสีกะไคลิงค์ จำกัด
เฉพาะเจ้าผู้สืบเชื้อสายจำปาสัก โดยจัดที่ทุ่งศรี
เมือง จนกระทั่ง พระเจ้าน้องยาเธอฯ กรมหลวง
สรรพสิทธิประสงค์ เสด็จมาเป็นข้าหลวงประจำ
หัวเมืองอุบลราชธานี จึงมีพระประสงค์จะ
ยกเลิกพิธีกรรมดังกล่าวด้วยดูเป็นการ
เลี่ยนแบบอย่างพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระ
บรมวงศ์ฯ อย่างกษัตริย์ในกรุงเทพมหานคร ที่
จะอัญเชิญไปถวายเพลิงที่ท้องสนามหลวง แต่
กรมหลวงสรรพสิทธิฯ ยังคงโปรดให้จัดถวายการ
เผาศพนี้ต่อพระเถระชั้นผู้ใหญ่ และพระสงฆ์ผู้
ทรงคุณอันประเสริฐนี้ได้ หากแต่ก็ยังมิบัง
ศรีทธาที่เคารพนับถือในเจ้าผู้สืบราชวงศ์ ยังคง
ถวายเพลิงศพบนหลังนกสีกะไคลิงค์และยังมี
พิธีกรรมที่สืบทอดแบบโบราณอย่างล้านช้างสืบ
มา”

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าการ
จัดทำปราสาทนกสีกะไคลิงค์ (หส์ติลิงค์) มี
การสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ก็ย่อม
หมายความว่านางเทียม หรือผู้สืบเชื้อสายการ
เข้าทรงเจ้านางสีดาก็มีการสืบเช่นกัน ผู้ศึกษา
สามารถลำดับได้ดังนี้ อัญญาใหญ่นางแพง,
อัญญาใหญ่นางอบ, อัญญาใหญ่ท้าวจอม,
อัญญาเจ้าเรือนสมบุรณ์ และสืบทอดมาจนถึง
พิธีกรรมที่เป็นต้นเค้าของโบราณ จะต้องมียธิ
ผ่านกหส์ติลิงค์ก่อนการฉาปนกิจ เสมอ ซึ่งผู้
ประกอบพิธีจะต้องเข้าทรงเทียมนางสีดา ซึ่ง
เทียมนางสีดานี้ก็ต้องรับการสืบทอดมา
เท่านั้นยุคแรกคือญาแม่นางสุกัณ ปราบภัย ผู้
สืบเชื้อสายมาจากเมืองตักกะศิลา เมื่อญาแม่
สุกัณ ถึงแก่กรรมไปแล้ว บุตรสาวของท่าน
คือ คุณยายมณีจันทร์ ผ่องศีล เป็นผู้รับช่วงใน
การทรงเจ้านางสีดาลงมาผ่านกหส์ติลิงค์ เมื่อ
คุณยายมณีจันทร์ ผ่องศีล ถึงแก่กรรมแล้ว
บุตรสาวของท่าน คือ คุณสมวาสนา รัชมี รับ
ช่วงเป็นคนทรงเจ้านางสีดาลงมาผ่านกหส์ติลิงค์
ต่อมา ต่อมาเมื่อคุณสมวาสนา รัชมีถึงแก่กรรม
ไปแล้ว คุณแม่ยุพิน ผ่องศีล เป็นผู้รับช่วงในการ
เข้าทรงเจ้านางสีดาลงมาผ่านกหส์ติลิงค์ต่อไป
ปัจจุบันคือคุณเมทินี หวานอารมณ์ เป็นเทียม
ร่างทรงของเจ้านางสีดาและสามารถประกอบ
พิธีกรรมตามที่ได้รับสืบทอดมาทุกประการ

ในการที่จะเชิญเจ้านายสีดามาผ่าน
กหส์ติลิงค์นั้น โบราณกำหนดตัวแทน
ของอัญญาสี จำนวนผู้ชาย ๔ คน ผู้หญิง ๔ คน
ที่เป็นบุตรหลานของอัญญาสีจะต้องนำขันห้า
คือ ดอกไม้ขาว ๕ คู่ เทียนแท้ ๕ คู่ ยาวสืบหนึ่ง
ใส่พานไปที่ตั้งานักทรงของเจ้าแม่สีดา เพื่อบอก
กล่าวเชิญเจ้าแม่ไปผ่านกหส์ติลิงค์ เมื่อผู้ทรง

ได้รับขันธเชิฐก็จะเข้าทรงเชิฐเจ้าแม่สีดาลงมาพบตัวแทนอัญญาสี่ แล้วว่าจะรับหรือไม่ เมื่อท่านเจ้าแม่ในร่างทรงรับจะไปผ่านกหัสติลิงค์เรียกว่า คายหน้า คือ เครื่องบูชาบวงสรวงก่อนที่จะไปผ่านกหัสติลิงค์นั้น จะต้องมีการบวงสรวงเข้าทรงเสียก่อนตามประเพณีโบราณเครื่องบูชาครูหรือเครื่องบวงสรวงมีทั้งหมด ๑๗ รายการ

เมื่อขบวนแห่ไปถึงบริเวณที่ตั้งเมรุนกสีกะไดลิงค์หรือนกหัสติลิงค์แล้วขบวนก็จะเดินไปรอบๆ พอนกหัสติลิงค์เห็นเช่นนั้นก็จะหันซ้ายหันขวางวงก็จะไขว่คว้า ตาก็จะเหลือกขึ้นลง หูกกระพือปากก็จะอ้าร้องเสียงดัง พร้อมทั้งจะต่อสู้อย่างเจ้าแม่สีดาที่ไม่รังรอ ก็จะทรงสริ่งไปตีนกหัสติลิงค์อีกครั้ง แห่ไปอีกก็จะกลับมาyingนกหัสติลิงค์อีก จนนกหัสติลิงค์หมดแรงไม่เคลื่อนไหว ซึ่งแสดงว่านกหัสติลิงค์ตายแล้ว แผลที่ถูกยิงก็จะมีเลือดไหลออกมาซึ่งจะสาดด้วยน้ำแดงชนิดเหนียวข้น

เมื่อเห็นว่านกหัสติลิงค์หมดกำลังแล้ว บริวารของเจ้าแม่สีดาก็จะช่วยเอาดอกเอาดาบเอาธนู ฟันแทงนกหัสติลิงค์ เมื่อเสร็จจากการฆ่านกหัสติลิงค์แล้ว ขบวนเจ้าแม่สีดาก็กลับตำหนักพักผ่อนรอนจนสามคืน ก็จะมีพิธีบวงสรวงเจ้าแม่สีดาอีกเรียกว่า บวงสรวงครึ่งหลังเรียกว่าคายหลัง เครื่องบวงสรวงก็เช่นเดิมคือ เหมือนคายหน้า คายหลังต้องใช้เงินบูชาครู ๑๕ ตำลึง ช่างที่ทำเมรุนกหัสติลิงค์ในเมืองอุบลราชธานี ที่ผู้เขียนพอรู้จักมี ญาติท่านดีโลด วัดทุ่งศรีเมือง ญาติท่านพระมหาเสนาวัดทุ่งศรีเมือง ช่างโพธิ์ สงศรี, ช่างสาย สุทรรววงศ์ ช่างสีห์ ช่างครุคำหมา แสนงาม ช่างศิลป์ พุ่มสุข ซึ่งท่านดังกล่าวก็เสียชีวิตไปหมดแล้ว

(บำเพ็ญ ฌ อุบล, (๒๕๕๑) ผู้ศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้โดยถ่องแท้จะเห็นได้ว่าการสร้างเมรุนกหัสติลิงค์นั้นสมัยโบราณนิยมสร้างให้ท้องนกติดพื้นดิน เพื่อให้เป็นไปตามธรรมชาติของนกที่อาศัยอยู่ในป่า ไม่มีการยกฐาน หรือยกพื้นสูงขึ้นเหมือนปัจจุบัน เพื่อสะดวกในการเผาศพ/เพื่อให้ตัวนก โอดเด่น และเพื่อความสะดวกในการทำงานต่าง ๆ แต่การยกฐานหรือยก พื้นให้ท้องนกสูงขึ้นจากพื้นดินประมาณ ๑.๐๐ – ๒.๐๐ เมตร ทำให้มองคล้ายกับว่า “นกหมอบอยู่บนพื้นไม้ หรือนกอยู่ในกรง” ซึ่งไม่เป็นไปตามธรรมชาติ อีกประการหนึ่งที่เปลี่ยนไปคือ “เมรุหอแก้วบนหลังนก” ในสมัย โบราณสร้างบนตัวนก แต่ปัจจุบันสร้างครอบตัวนกโดยเสาเมรุ ๔ เสาตั้งอยู่นอกตัวนกเช่นเดียวกับ เมรุทั่วไป ทำให้ไม่ตรงกับ ความหมายที่ว่า “ศพตั้ง ณ หอแก้วบนหลังนก” ในฐานะคุณพ่อบำเพ็ญ ฌ อุบล เคยได้รับแต่งตั้งเป็นรองประธานกรรมการจัดสถานที่สร้างเมรุหนกหัสติลิงค์ ประดับตกแต่งในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชรัตนโบล ๑๗ – ๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๘ ณ วัดทุ่งศรีเมือง จึงได้หารือคณะกรรมการให้มีการสร้างเมรุตามแบบโบราณ เพื่อคงความหมายดั้งเดิมไว้ โดยไม่เปลี่ยนแปลงกล่าวคือ “นกหัสติลิงค์ ท้องนกติดกับพื้นดินตามธรรมชาติในป่า และเมรุหอแก้ว สร้างบนตัวนก”

อย่างไรก็ตามแม้ว่าปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในเรื่องของพิธีกรรมปลงศพโดย ใช้นกหัสติลิงค์ต่างพระเมรุ, เมรุที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยและความเหมาะสมตลอดทั้งบริบททางสังคมที่ถูกหล่อหลอมเข้าด้วยกัน ปัจจุบันชาวอุบลราชธานีและจังหวัด

ต่าง ๆ ในภาคอีสานยังคงรักษาขนบธรรมเนียมของพิธีกรรมดังกล่าวไว้อย่างระมัดระวัง ซึ่งยังคงปรากฏการถวายเพลิงโดยใช้นกหัสติลิงค์ต่างเมรุในศพของพระสงฆ์ ผู้ทรงสมณะศักดิ์ตั้งแต่ชั้นพระครูสัญญาบัตรขึ้นไป โดยผู้ศึกษาได้เข้าร่วมพิธีกรรมล่าสุดคือ พิธีพระราชทานเพลิงศพ “พระอุดมญาณโมลี” หรือหลวงปู่จันทร์ศรี จันทิโป ซึ่งเป็นพระสงฆ์ ผู้ดำรงสมณศักดิ์ชั้นเจ้าคณะรอง(บริหาร) เมื่อถึงกรมรณภาพจึงได้รับพระราชทานเพลิงศพ คณะกรรมการจัดงานจึงได้ถวายเกียรติยศแด่องค์หลวงปู่ในวาระโอกาสสุดท้ายด้วยการจัดสร้างเมรุแบบฉบับของชาวอีสานนั่นก็คือ “เมรุนกสีกกะไดลิงค์ และประกอบพิธีได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามศรัทธาที่ชาวจังหวัดอุดรธานี และชาวอีสานร่วมกันรักษาและจัดถวายในครั้งนี้

ความเชื่อของชาวล้านนา หรือถิ่นเหนือในปัจจุบันมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกับชาวถิ่นอีสานบาง ส่วนซึ่งก็มีข้อแตกต่างอันแสดงให้เห็นถึงความคงอยู่ของอัตลักษณ์ชาวล้านนาจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า อิทธิพลของชาวล้านนาที่ประกอบพิธีกรรมปลงศพนั้นสันนิษฐานว่าได้รับแบบแผนดั้งเดิมมาจากชาวอินเดีย โบราณที่ถ่ายทอดมา ยังขอมและแปรเปลี่ยนรูปแบบมาจนถึงปัจจุบันในฉบับล้านนา

ในอดีต งานศพแบบล้านนาหรือถิ่นเหนือนั้นมีบทบาทในเชิงสังคมวัฒนธรรม กิจกรรมต่างๆ มีเป้าหมายที่จะช่วยเหลือครอบครัวผู้ตายทั้งในเชิงจิตวิทยาและเศรษฐกิจ ผู้หญิงจะช่วยกันเตรียมอาหาร และสิ่งของ

ในขณะที่ผู้ชายทำงานช่าง เช่น การทำโลงศพ สิ่งของในพิธีกรรม เช่น ตุ้งสามหาง หรือห่อข้าวต่วน เป็นชุดของสัญญาณ ที่แสดงให้เห็นความเชื่อของชาวล้านนาเกี่ยวกับโลกที่ทับซ้อนของคนเป็นและคนตาย รวมถึงเชื่อว่าความตายเป็นสัจธรรมของทุกชีวิต ผู้ศึกษามีโอกาสร่วมงานศพของชาวล้านนาอยู่ ๒ ครั้ง ข้อมูลต่าง ๆ ได้จากการสังเกตการณ์ในงานศพและสัมภาษณ์ผู้มาร่วมงาน พบว่าแต่ละครอบครัวจะต้องนำข้าวสารอย่างน้อย ๒ ลิตรมามอบให้ครอบครัวผู้ตายเพื่อเลี้ยงดูแขกในงานผู้คนยังคงช่วยกันทำอาหารและเข้าป่าเพื่อหา ไม้พิน มีการกล่าวเพิ่มเติมอีกว่าชุมชนได้พยายามรื้อฟื้นกิจกรรมทำโลงศพและปราสาทศพขึ้นอีกครั้ง และประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรมมากขึ้นก็ด้วยการวิจัยร่วมกับสถานศึกษาต่าง ๆ และกำหนดเป็นแบบแผน ลายลักษณ์อักษร ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้พิธีกรรมงานศพแบบล้านนาเป็นสื่อพิธีกรรม โดยเชื่อมโยงให้ผู้คนมาสัมพันธ์กันเพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้ตาย ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สิ่งของและกิจกรรมในงานศพส่งผลต่อการรับรู้ของคนที่มีต่อตนเองและอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม ในฐานะผู้พึ่งพาตนเอง

ชาวลีนเหนือเมื่อพูดถึงงานศพหรือไปเข้าร่วมก็จะบอกต่อ ๆ กันว่า “ไปบ้านศพ” หรือสังเกตได้จากเสียงปี่พาทย์ที่กระทำการบรรเลงเป็นเพลงจำเพาะงานศพ อาทิ เพลงปราสาทไหว, เพลงมอญร้องไห้ เป็นต้น ซึ่งเมื่อ

ผู้คนในหมู่บ้านนั้น ๆ ได้ยินก็ยอมทราบว่ามีผู้เสียชีวิตในชุมชนของตนเป็นแน่ และหากว่าเตรียมการบอกกล่าวไม่ทันการณ์ เจ้าภาพบ้านศพก็จะจุดประทัดเพื่อเป็นสัญลักษณ์บอกว่าบ้านตนมีผู้เสียชีวิตลงแล้ว จากนั้นผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนก็จะพากันแต่งกายไว้ทุกข์มาในช่วงเย็นเพื่อร่วมฟังการสวดพระอภิธรรมหรือที่เรียกกันติดปากชาวเหนือว่า “สวดศพ” โดยผู้ที่เกี่ยวข้องหรือญาติจะคอยจัดเตรียมให้การต้อนรับแขกผู้มาเยือนเพื่อแสดงความอาลัยและเคารพศพ เมื่อบำเพ็ญกุศลตามกำหนดเวลาแล้วก็จะก้าวเข้าสู่ขั้นตอนของพิธีกรรมฌาปนกิจศพ ซึ่งชาวล้านนาก็สืบทอดการปลงศพด้วยวิธีเผาไหม้ทั้งสิ้น และที่สำคัญคือการเผาศพของชาวล้านนาในสมัยโบราณยังไม่มีเมรุทรงอาคารถาวรอย่างปัจจุบัน จะนิยมเผาศพกันในป่าช้าและกลางแจ้งเท่านั้นจะไม่นิยมไปเผาในวัดอย่างปัจจุบัน เว้นแต่เป็นศพของเจ้านายฝ่ายเหนือ หรือพระสงฆ์เท่านั้นที่จะได้รับอนุญาตให้ฌาปนกิจในอาราม หรือบริเวณใกล้เคียง

พิธีกรรมปลงศพของชาวล้านนาที่ถูกสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนั้นก็คือ “ปราสาทศพ” ซึ่งเป็นการไปเผาศพก็จะเรียกว่า “ส่งสการ” สถาปัตยกรรมทรงอาคารเรือนยอด ที่ถูกกำหนดตามระดับชนชั้นของผู้วายชนม์ ซึ่งยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยปราสาทศพดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนของสถานะผู้วายชนม์และบริบททาง

สังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน ปราสาทงานศพจะนิยมใช้ในพิธีงานศพของจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือเท่านั้น สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นวัฒนธรรมที่รับมาจากเมืองเชียงใหม่แห่งสิบสองปันนา ซึ่งถือว่าเป็นต้นตระกูลไท (ไทย) แต่ดั้งเดิม

รูปแบบของปราสาทงานศพมีด้วยกัน ๒ รูปแบบคือ ปราสาทที่ทำด้วยไม้ ซึ่งเป็นวัสดุดั้งเดิมส่วนใหญ่ทำมาจากไม้ฉำฉา เพราะมีน้ำหนักเบาและเวลาเผาจะไหม้ไฟได้ง่าย ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งจะเป็นวิวัฒนาการของปราสาท สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้โดยจะนำโต๊ะ เก้าอี้มาประดับในปราสาท เมื่อเวลาเผาศพแล้วก็นำโต๊ะ เก้าอี้เหล่านั้นไปมอบถวายให้กับวัดเพื่อใช้ในสาธารณะประโยชน์ต่อไป และขนาดของปราสาทหรือลักษณะของปราสาทก็ถูกกำหนดดังนี้

๑. พระมหากษัตริย์พระราชวงศ์ชั้นสูง รวมถึงเชื้อพระวงศ์ พระสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์ สันนิษฐานว่าจะต้องมียอดของปราสาทมากกว่า ๑ ยอด ลักษณะเป็นเครื่องหลังคาเรียกว่าหลังกูป ปราสาทเทินอยู่บนสัตว์หิมพานต์ เช่น นกหัสดีลิงค์ ๒. เจ้านายชั้นรองลงมา พระสงฆ์สามเณรทั่วไป ขุนนาง คหบดี และผู้ที่เคารพนับถือ จะใช้ปราสาทหลังกำ หลังเปียง และหลังกำโจง (มีดนตรีประกอบการเผาศพได้)

๓. ประชาชนทั่วไปใช้อาคารขนาดย่อมเรียกว่าแมว เพื่อครอบไว้เฉย ๆ

๔. โพร หรือทาส (ในอดีต) นิยม
เผากลางแจ้งไม่มีสิ่งใดประดับเป็นเกียรติ

ในปัจจุบันขั้นตอนการทำพิธีศพ
ของคนในภาคเหนือ นั้น เมื่อมีคนตายขึ้นทาง
บ้านโดยลูกหลานหรือญาติพี่น้องก็จะรีบไป
ติดต่อซื้อโลงศพและปราสาททันที การตั้งศพจะ
ประกอบด้วยโลงศพมีการประดับประดาด้วยไฟ
สีหรือไฟกระพริบอย่างสวยงาม ก่อนที่จะนำโลง
ศพขึ้นบรรจุบนปราสาท จะมีการทำพิธีกรรม
ทางสงฆ์คือการทานปราสาทเสียก่อน โดยจะ
นิมนต์พระสงฆ์มาเป็นผู้ทำพิธีก่อนที่ชาวบ้าน
และบรรดาลูกหลานของคนตายจะช่วยกันยก
โลงศพขึ้นบรรจุบนปราสาท ซึ่งพิธีทาน
ปราสาทมักจะกระทำก่อนวันเผา ๑ วัน

ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าตำนานมูล
ศาสนา มีใจความสำคัญกล่าวว่า นกหัสดีลิงค์
จะอาศัยอยู่บนจิกผา คอยปรนนิบัติอนุสิษฐาชี
ครั้งหนึ่งวาสุเทพดาบส (แห่งดอยสุเทพ) ทารือ
กับสุกกทันตฤาษี (เมืองละโว้) คิดอยากสร้าง
เมืองหริภุญไชย อยากได้เปลือกหอยสังข์จึงใช้
ให้นกหัสดีลิงค์ไปคาบเอาหอยสังข์กลาง
มหาสมุทร ในหนังสือเล่าเรื่องไตรภูมิ ของพระ
ยาอนูมานราชทนต์ ซึ่งแปลจากคัมภีร์ไตรภูมิพระ
ร่วงของพญาลิไทแห่งนครสุโขทัย กล่าวว่า การ
ทำศพของชาวอุตรกฤษซึ่งเป็นผู้มีบุญนั้นจะ
นิยมห่อศพด้วยผ้าขาวแล้วนำไปวางไว้กลางแจ้ง
แล้วจะมีนกหัสดีลิงค์มาคาบหรือคืบไปทิ้งในที่
อื่น

(เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล,
๒๕๕๔: ๒๖) “...อันว่านกนั้นได้ ลางอาจารย์ว่า
นกหัสดีลิงค์ ลางอาจารย์ว่านกอินทรี ลาง
อาจารย์ว่านกกด อันมาคาบเอาศพไปเสียนั้น

ลางอาจารย์ว่าเอาตีน คืบ ไป เสีย ...”
ขณะเดียวกันในตำนานสิงหนาทกฤตภูมิ ประเพณี
เมืองเชียงใหม่ กล่าวว่า ตัวราชครูเจ้าวัดหลวง
อนิจกรรมไปแล้ว ใส่ปราสาทต่างรูปนกหัสดี
ลิงค์ ส่งสการด้วยเรือพ่วงกลางแม่น้ำของ ซึ่งจะ
เห็นว่าในอดีตพิธีศพของพระเถระมักจะ
เกี่ยวข้องกับนกหัสดีลิงค์โดยจะนิยมสร้าง
ปราสาทหรือเมรุบรรจุศพเป็นรูปนกหัสดีลิงค์

วัฒนธรรมของคนล้านนาเกี่ยวกับ
พิธีศพนั้นเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกในวิถีชีวิต
ของคนเมืองมานานับหลายร้อยปี เมื่อมีคน
ตายจะต้องจัดงานศพขึ้นเพื่อเป็นการไว้อาลัย
แก่คนตายอย่างสมเกียรติ พิธีศพของคนล้านนา
จะมีความแตกต่างจากพิธีศพของคนในภาคอื่น
คือการจัดแต่งปราสาทใส่ศพประดับประดาด้วย
ดอกไม้สดหรือแห้งให้แลดูสวยงาม นับว่าเพื่อ
เป็นการยกย่องผู้ตายให้ได้ขึ้นไปสู่สวรรค์ชั้น
ฟ้าปราสาทงานศพโดยทั่วไปจะนิยมใช้ในพิธีศพ
ของคนในภาคเหนือเท่านั้น สันนิษฐานว่าน่าจะ
เป็นวัฒนธรรมที่รับมาจากเมือง เชียงรุ่งแห่งสิบ
สองปันนา ซึ่งถือว่าเป็นต้นตระกูลเผ่าพันธุ์ไท
แต่ดั้งเดิม

ในบรรดาพิธีศพของคนล้านนาได้
ถูกจำกัดพิธีศพของกษัตริย์ และพระบรมวงศ์
ชั้นสูง รวมไปถึงพระเถระจะได้รับการจัดเป็น
พิเศษโยปราสาทใส่พระศพ หรือของพระเถระ
ชาวล้านนามีการจัดสร้างอย่างสมเกียรติและ
ได้รับลัทธิอิทธิพลลงมาถึงปราสาทใส่ศพของบรรดา
เจ้านายฝ่ายเหนือในปัจจุบัน ตามคติความเชื่อ
โบราณของล้านนา เจ้านายและพระเถระได้รับ
การยกย่องในสังคมว่าเป็นชนชั้นสูงและเมื่อ
สิ้นชีพไปแล้วจะไปจุติในภพที่สูงกว่า หรือเป็น
เทพสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ของเขาพระ

สุเมรุ อันเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นจากความเชื่อระหว่างศาสนาพุทธและพราหมณ์ผนวกกัน

ความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่การสร้างสรรค์และจัดรูปแบบพิธีศพที่ตอกย้ำถึงแนวคิดที่จะมุ่งไปสู่ สวรรค์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเมรุปราสาทอันเป็นตัวแทนของวิมานสถิตบนพระสุเมรุ ซึ่งเป็น แกนกลางของจักรวาลมียอดปลายอยู่ในชั้นดาวดึงส์ หรือการจัดพิธีทางพุทธ เช่น บังสุกุล กรวดน้ำให้แก่ผู้ตาย ซึ่งชี้ให้เห็นการสังสมกุศลบาร์มี อันจะนำไปสู่ภพที่ดีกว่าคือ นิพพานตามประเพณีที่ทำกันมาแต่โบราณ งานศพของพระสงฆ์จะมีพิธีทำบุญทำทานกันอย่างใหญ่โต มีงานมหรสพและการละเล่น เพื่อลดความวิเวกโศกเศร้า อีกทั้งยังเป็นการเสริมบรรยากาศให้เกิดมโนภาพของวิมานชั้นฟ้า โดยเฉพาะปราสาทใส่ศพอันเป็นที่สถิตของผู้ตายบนสวรรค์นั้นก็ได้รับการตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามอลังการ ซึ่งทำเป็นรูปนกหัสติลิงค์ ตามตำนานที่ได้กล่าวอ้างมาแล้วนั้น ในอดีตปราสาทศพนกหัสติลิงค์ จึงถูกจำกัดเฉพาะสถานะเปื้องสูงเท่านั้น

ภาพที่ ๕ งานพระราชทานเพลิงศพ
พระราชปรีดิคุณากรณ์ พ.ศ. ๒๕๕๗

พัฒนาการทางด้านความเชื่อ และการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคม

ล้านช้าง บริบททางสังคมการปกครอง การเมือง และวัฒนธรรมจากล้านช้างในอดีต สู่ถิ่นอีสานในปัจจุบันการปกครองภายในเมือง มีการแบ่งอำนาจการบริหารออกเป็นส่วนต่างๆ ได้แก่ เจ้าเมืองอุปฮาด (อุปราช) ราชนาง และราชบุตร ทำให้เกิดการยึดถือรูปแบบการปกครองแบบ อาชญา หรืออัญญาสืออย่างมั่นคงและมีความศรัทธาในชนชั้นปกครอง รวมทั้งมีการสืบทอดประเพณีการขึ้นปกครองบ้าน เมืองตามแบบแผนดั้งเดิมมาโดยตลอด ตลอดจนการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่ยึดมั่นในจารีตธรรมเนียมปฏิบัติ ที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ถือเป็นวิถีประจำหรือวิถีชาวบ้าน ได้แก่การนับถือจารีตที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนว่า ควรจะทำอะไรบ้างในแต่ละเดือน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการกำหนดในเรื่องของศาสนา ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมรวมทั้งมีกฎข้อห้ามมิให้กระทำต่างๆ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมที่มีการสืบเนื่องกันมาโดยตลอด

(พิธีช่านกหัสติลิงค์ โดยร่างทรงเจ้านางสีดา สืบธรรมเนียมตามแบบอย่างอีสาน)

แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบการปกครองด้วยระบบเจ้านายพื้นเมือง ดังเช่นที่กล่าวข้างต้น มีการเปลี่ยนแปลงในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ได้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเมืองการ ปกครอง ส่วนภูมิภาคที่เรียกว่าระบบสมุหเทศาภิบาลมาใช้ปกครอง แทนระบบอัญญาสิทธิ์ที่มีอยู่แต่ดั้งเดิม และรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ เสด็จมาเป็นผู้ออกสำเร็จ ราชการแทนพระองค์ และประทับอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี (พ.ศ. ๒๔๓๖ – ๒๔๕๓) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเมืองอุบลราชธานีและมณฑลอีสานมากมายหลายด้าน ดังเช่น การปรับปรุงระบบการทหาร ระบบส่วยสาอากร หรือแม้แต่ธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง เช่น ให้มีการยกเลิก ประเพณีการเผาศพเจ้านายพื้นเมืองด้วยเมรุบกหัสติลิงค์ ณ บริเวณทุ่งศรีเมือง เนื่องจากเห็นว่า คล้ายคลึงกับพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ ท้องสนามหลวง แต่ให้แห่ขบวนศพผ่านบริเวณทุ่งศรีเมืองแทน เป็นต้น

ถึงแม้ว่าอำนาจจากส่วนกลางทำให้อำนาจเจ้านายท้องถิ่นเริ่มมีบทบาทน้อยลง ในด้านการเมืองการปกครอง แต่สถานภาพทางด้านสังคมก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ การให้ความเคารพนับถือรวมทั้งการให้ ความยำเกรงของประชาชนก็ยังมีอยู่ เพราะในจารีตค่านิยมของท้องถิ่นหรือ ฮีตคองดั้งเดิม โดยเฉพาะในคติความเชื่อ เกี่ยวกับชนชั้นปกครอง ผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพยกย่องว่าเป็นบุคคลที่สถานภาพที่สูงส่งคือ เจ้านายในระบบอัญญาสิทธิ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีบุญคุณต่อแผ่นดิน เป็นผู้นำในการสร้าง บ้านแปลงเมือง และเป็นต้นตระกูล

หรือเจ้าโคตรที่สำคัญใน การดูแลความอยู่ดีกินดีของประชาชน และชนอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ชาวบ้านมีความศรัทธาและเลื่อมใส คือ พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเถระชั้นสูง ชั้นหลักคำเมืองขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็น ผู้นำทางศีลธรรม และนำเสนอให้ชาวบ้านประพฤติปฏิบัติ ตามฮีตคองโบราณ อันจะทำให้เกิดความสงบสุข

ในบ้านเมือง และเมื่อชนชั้นสองกลุ่มนี้เสียชีวิตรลง ความเคารพ ศรัทธาของประชาชนก็ยังไปแสดงออกในพิธีกรรมการปลงศพ ซึ่งหากเป็นการปลงศพของผู้คนในระดับชาวบ้านโดยทั่วไป จะจัด พิธีกรรมด้วยการฝังหรือเผา ถ้าหากเป็นเจ้านายหรือ พระเถระผู้ใหญ่ที่มีความสำคัญ ชาวบ้านชาวเมืองจะมีการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลงศพอย่างสมเกียรติและศักดิ์ศรี ด้วยการสร้างเมรุที่มีลักษณะเป็นรูปปราสาทบุษบกประกอบ เมรุด้วยรูปนกหัสติลิงค์ หรือ นกสั๊กกะไดลิงค์ในภาษาอีสาน เพราะมีความเชื่อว่าเจ้านาย และพระเถระผู้ใหญ่คือผู้ที่ได้รับ การยกย่องในสังคมว่าเป็นชนชั้นสูง เมื่อสิ้นชีพหรือมรณภาพ แล้วจะไปจุติในภพภูมิที่สูงกว่ามนุษย์ หรือเป็นเทพสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ บนเขาพระสุเมรุตามความเชื่อโบราณ อันเกี่ยวเนื่องกับโลกทัศน์จักรวาลวิทยา นกหัสติลิงค์เป็นนกใหญ่มีฤทธิ์ มีกำลังมากและเมื่อถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมฌาปนกิจแสดงว่าผู้ตายมีบุญบารมีมาก จึงอยู่บนหลังนกได้

นกหัสติลิงค์ สามารถนำดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สวรรค์ได้ ลักษณะของวัฒนธรรม ที่แฝงไว้ซึ่ง อำนาจในการควบคุมสังคมกลุ่มหนึ่งใช้นกหัสติลิงค์ การผูกสร้าง

วาทกรรมเพื่อควบคุม อาศัยสังคม วัฒนธรรม ในการประกอบความหมายของนกหัสติลิงค์ การรับใช้สังคมวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงนี้ เห็นได้ชัด ภายหลังเมื่อกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ฯ เสด็จมาเป็นข้าหลวงต่างพระองค์ปกครองเมืองอุบลให้ยกเลิกประเพณีการเผาศพที่ทุ่งศรีเมือง (เข้าใจว่าเกรงจะเป็นการเลียนแบบ พระมหากษัตริย์ที่มีการเผาพระบรมศพ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง จึงโปรดให้ยกเลิกประเพณีเสีย) และอนุญาตให้พระเถระที่ทรงคุณธรรมเมื่อมรณภาพให้จัดประเพณีการทำศพ แบบนกหัสติลิงค์ได้ด้วย โดยเริ่มจากธรรมบาลมูย หลัคำเมือง เจ้าอาวาสวัดมณีวนาราม เนื่องจากกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงศรัทธาเลื่อมใสท่านธรรมบาลว่าเคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีความรู้ในพระปริยัติแตกฉานไม่แพ้พระเถระทางกรุงเทพฯ เมื่อท่านธรรมบาล (มูย) ถึงแก่มรณภาพเสด็จในกรมสั่งให้สร้างเมรุรูปนกหัสติลิงค์ถวายเป็นเกียรติยศ และให้เผาที่ทุ่งศรีเมือง พระสงฆ์ ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่จึงได้ รับเกียรติยศให้ขึ้นนั่งตั้งแต่นั้นมา หลังจากนั้นแล้วไม่มีการเผาศพที่ทุ่งศรีเมือง ของจังหวัดอุบลราชธานีอีกเลย

กล่าวว่าการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมการปลงศพแบบนกหัสติลิงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมที่มีลักษณะ เฉพาะ” ให้มาเป็นพิธีกรรม “ทั่วไป” อันอาจจะเรียกว่าเป็นการรับใช้สังคมในวงกว้างมากขึ้น ดังในงานศึกษาของ อรรถ นันทจักร (๒๕๓๖) ที่ระบุว่า การขึ้นนก (การปลงศพบนนกหัสติลิงค์) ของ “สามัญชน” มีถึง ๔ คน คือ ญาพ่อหู่ ญ อุบล ญาแม่หยาน (ภรรยาญาพ่อ

หู่ ญ อุบล) พ่อใหญ่เคน แสงงามและพ่อใหญ่คำหมา แสงงาม โดยเหตุผลที่พอประมวลได้ก็คือ บุคคลที่จะสามารถขึ้นนกหัสติลิงค์ได้นั้น ปัจจุบันไม่จำเป็นต้องเป็นถูกจำกัดเฉพาะกลุ่มเจ้านายอัญญาสี่ และพระเถระชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น แต่ขอให้บุคคลโดยทั่วไปที่มีความดีงามอันปรากฏชัดในสังคม ก็สามารถจะขึ้นนกหัสติลิงค์ได้ แต่เงื่อนไข อีกประการหนึ่งที่จะต้องสำคัญไม่น้อยก็คือ บุคคลที่จะขึ้นนกหัสติลิงค์ได้นั้นจะต้องมีทรัพย์สินพอประมาณ ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันค่าใช้จ่ายโดยรวมของการทำนกหัสติลิงค์แต่ละตัวราคาไม่น้อยกว่าหนึ่งถึงสองแสนบาท (โดยประมาณจากการสอบถามพระอาจารย์พิรัตน์ สุเมธี เจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี) การปรับเปลี่ยน พิธีกรรมการปลงศพแบบนกหัสติลิงค์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนภาพที่ชัดเจนว่าพิธีกรรมกำลัง ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นก็คือ พิธีกรรมนี้เริ่ม ไม่ผูกขาดเฉพาะ “เจ้า” กับ “พระ” ดังในอดีต เนื่องจากปัจจุบันผู้ที่สืบเชื้อสายจากอัญญาสี่ เริ่มลดลงไปตามลำดับ ดังนั้นโอกาสที่จะได้จัดพิธีกรรมจึงถูกแปรเปลี่ยนเพื่อให้สถานะของวัฒนธรรมยังคงอยู่ในรูปแบบที่ไม่กลายจนมากเกินไป ดังจะเห็นได้จากการจัดพิธีกรรมของ จังหวัดอุบลราชธานี, มหาสารคาม, ร้อยเอ็ดและอุดรธานี เป็นต้น

ล้านนา และเมื่อวิเคราะห์จากสถานภาพทางสังคมของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่ง

เป็นยุคของอาณาจักรร่วมสมัยเดียวกันของ
ล้านนาที่สืบทอดมาจนถึงถิ่นเหนือในปัจจุบันนี้
กล่าวคือจากอดีตมาสู่ปัจจุบันนั้นความเป็นมา
ของอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรล้านช้างได้
มีความสัมพันธ์ ที่เกี่ยวข้องร่วมกันซึ่งกล่าวถึง
ประวัติอาณาจักรล้านช้างได้เข้าเกี่ยวข้องกับ
อาณาจักรล้านนาผ่านการเสกสมรสของเจ้านาย
ในเครือพระญาติญาติของทั้งสองฝ่าย ซึ่งก็คือ
พระเจ้าโพธิสารแห่งอาณาจักรล้านช้างกับพระ
นางยอดคำทิพย์ (พระราชธิดาในมหาเทวีจิร
ประภา) แห่งอาณาจักรล้านนาโดยพระองค์ทรง
ให้ประสูติกาลพระโอรส ผู้เป็นตั้งโช่ทอง
คล้องสองอาณาจักรไว้คือ พระเจ้าไชยเชษฐาธิ
ราช หรือพระอุโบโย พระไชยเชษฐาธิราชที่เคย
ถูกเชิญมาครองล้านนาเนื่องจากล้านนาวาง
กษัตริย์ลง และพระไชยเชษฐาธิราชก็เป็นพระ
นัดดาของพระนางจิรประภา (ราชวงศ์
มังราย) ล้านนาซึ่งไม่เคยตกเป็นของล้านช้างแต่
เคยมีกษัตริย์ร่วมกันสมัยพระเจ้าไชยเชษฐานั้น
พระองค์เป็นทั้งกษัตริย์ล้านนาและล้านช้าง
(ครองเมืองเชียงใหม่อยู่หลายปี จนพระบิดา
สวรรคต ก็เลยเสด็จกลับไปครองหลวงพระ
บางแทน) ทำให้ในระยะ ๑๐ ปีล้านนาเป็นส่วน
หนึ่งของล้านช้างและทั้งสองอาณาจักรนั้นต่างก็
มีความคล้ายคลึงกัน และยังมีศิลปวัฒนธรรม
และประเพณีที่เหมือนกัน ทั้งด้านภาษาที่มีคำ
ว่า "เจ้า" การเขียน (ซึ่งอักษรธรรมลาวได้รับ
อิทธิพลมาจากอักษรธรรมล้านนา) พิธีบายศรี
สู่ขวัญ การฟ้อนรำ การนุ่งซิ่นพาดสไบ การ

แกะสลักพระพุทธรูป ลักษณะของวัดวาอาราม
ที่ได้รับอิทธิพลมาจากสกุลช่างล้านนา เช่น การ
เขียนลายคำหรือลงรักปิดทองตรึงเสาวิหารและ
ฝาผนัง

สำหรับพิธีกรรมการจัดสร้าง
ปราสาทศพ นักประวัติศาสตร์สำหรับฌาปนกิจศพ
นั้น จากอดีตจวบจนถึงปัจจุบันนี้ได้มีพัฒนาการ
ของไม้ปราสาทศพในแต่ละยุคโดยสามารถแบ่ง
ออกได้ ๓ ยุคดังนี้

๑. ยุคราชวงศ์มังราย (พ.ศ.
๑๗๓๙ - ๒๑๐๑) เป็นการปลงศพ กษัตริย์
และเชื้อพระวงศ์ของล้านนา (เชียงใหม่) ซึ่งใน
สมัยเดิมนั้นจะทำการอย่างไรมิได้ปรากฏ
หลักฐานถึงรายละเอียด ของพิธีกรรมและพิธี
การที่เกี่ยวข้อง

๒. ยุคม่านครองเมือง (พ.ศ.
๒๑๐๑ - ๒๓๑๗) อนึ่งในพงศาวดารโยนก
บันทึกไว้ว่ามีการใช้ปราสาทพิมายเป็นเรือนศพ
ตั้งบนหลังนกหัสติลิงค์ในคราวปลงศพพระนางวิ
สุทธิเทวีผู้ครองนครเชียงใหม่ในยุคปลาย
ราชวงศ์มังรายซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นที่ล้านนาค่อย
ภายใต้อำนาจการปกครองของพม่าซึ่งภายหลัง
อำนาจราชวงศ์มังรายผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่
กลับได้เป็นศูนย์กลางราชอาณาจักรล้านนาแล้ว
ล้วนแต่เป็นขุนนางหรือเชื้อพระวงศ์ของฝ่าย
พม่าซึ่งยังไม่ค้นพบหลักฐานถึงพิธีกรรมว่าปลง
ศพเหล่านั้นในทิศทางใด

๓. ยุคอิทธิพลวัฒนธรรมหลวง
แห่งกรุงสยาม สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี

วงศ์ ทรงอธิบายไว้ใน หนังสือบันทึกความรู้ต่าง ๆ ประทานแก่พะยาอนุমানราชชน ตอนหนึ่งว่า “...ได้ยินมาว่า ประเพณีทาง เชียงใหม่ ถ้าเป็นศพไพร่ เขาเอาศพตัวเปล่าวางบนกองฟืนอันสุ่มกันอยู่จนสูงแล้วจุดไฟเผาเลยที่ไม่มีกลิ่นเลย เพราะไฟแรงมากทางหนองคลายก็เห็นทำอย่างเดียวกัน...” ทางเชียงใหม่ถ้าเป็นผู้ที่มีเงินมากพอ เขามีตะเฆ่ตัว หนึ่งจัดฟืนบนตะเฆ่แต่งหุ้มกองฟืนเป็นอะไรางม ๆ ที่ไม่เห็นฟืนและบนกองฟืนนั้นผูกเป็นรูปนกหัสติลิงค์ (ตรงกับที่เราเรียกว่านกหัสติน ทำไมจึงได้ทำเป็นรูปนกชนิดนั้นก็ไมทราบ) บนหลังนกทำเป็นเรือน ควรเรียกว่า วอเหมือนบุษบกในนั้นตั้งศพบนหลังคาเรือนแต่งดอกไม้ไฟลั่นชนวนลงมาถึงกองฟืนฐานนก ในลิลิตพระลอก็มีกล่าวถึง แต่ไม่ได้กล่าวละเอียดว่าทำเป็นอย่างไร สันนิฐานว่าจะเป็นอย่างเดียวกันเรียกว่า พนมศพ เมื่อแต่งเสร็จแล้วก็ชักตะเฆ่เข้าเมรุซึ่งปลูกไว้ในทุ่งคำว่า ทุ่งเมรุก็เห็นจะเกิดแบบนี้ ประเพณีต่าง ๆ นั้นสังเกตยาก ย่อมเปลี่ยนแปลงไปเสมอด้วยเอาอย่างกันศพเจ้านายเชียงใหม่รุ่นหลังนี้ เห็นรูปทำเป็นรถรับศพไปสู่เมรุเสียแล้วเข้าใจเอาอย่างมาจากกรุงเทพฯ...”

ให้ความเห็นเพิ่มเติมไว้ว่า “...เรื่องนี้คงเป็นความจริงผู้เขียนเข้ามาอยู่เชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ ก็ไม่เคยเห็นหรือทราบข่าวว่ามีพิธีเจ้านายฝ่ายเหนือโดยใช้นกหัสติลิงค์เลยอย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้ประเพณีงาน ศพของประชาชนโดยทั่วไปคงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดย ไม่นิมนต์หัสติลิงค์

เข้ามาเกี่ยวข้องแต่การวาง หีบศพไว้บนปราสาทลากจูงไป...ก็ยังคงถือปฏิบัติสำหรับ ผู้มีฐานะดีส่วนการแห่ศพโดยนำหีบศพวางไว้บนปราสาทซึ่งตั้งอยู่บนหลังนกหัสติลิงค์นั้น คงมีอยู่เฉพาะแต่ศพพระผู้ใหญ่ที่มีคนนับถือมากเท่านั้น...” (ทิว วิชัยชัทตะ, ๒๕๓๖: ๓๓) ด้วยเหตุนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อสยาม (ประเทศไทย) การปกครองเป็นประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ ผู้คนในถิ่นวัฒนธรรมล้านนาจึงได้ขยายธรรมเนียมการสร้างปราสาทศพ เจ้านาย ครูบามหาเถระ และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ลงมาสู่ขุนนางชั้นผู้น้อยนั้น คณบดีและประชาชนทั่วไป ส่วนผู้ สืบทอดเชื้อสายเจ้านาย ล้านนาบุคคลต่าง ๆ ก็ได้ค่อย ๆ กลายสภาพมาเป็นบุคคลสามัญชนทั่วไป หลังจากได้ลดบทบาทลงนับตั้งแต่ ยกเลิกระบบประเทศราชล้านนา พ.ศ. ๒๔๔๒ ก็เริ่มหันมาใช้ปราสาทธรรมดาแทนปราสาทศพนกหัสติลิงค์ จึงเหลือใช้แต่เพียงในพิธีปลงศพครูบามหาเถระสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งพัฒนาการงานศพของชาวล้านนาในสังคมเปิดสมัยใหม่โดยทั่วไปแล้วพบว่า ยังคงมีแนวโน้มการ พัฒนารูปแบบการเลียนแบบการทำทายการประชันขันแข่งการยอส่วน และการไม่กล้าปฏิเสธบรรทัดฐานหรือประเพณีเดิม อันเป็นลักษณะค่านิยมวิถีปฏิบัติเชิงอนุรักษ์ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไปยกตัวอย่างเช่น ชาวบ้านทั่วไปยัง นิยมการใช้ปราสาทศพและลากปราสาทศพในการทำพิธีปลงศพอยู่ รวมทั้งยังคงมีการตานตูปหรือตานเหือนผี ให้แก่ผู้ตายอยู่ต่อไป อาจกล่าวได้ว่า นอกจากพิธีศพจะเป็นเวทีประกาศยืนยัน “บุญญาบารมีของคนที่ตาย” อีกทั้งงานศพยังใช้เวทีเป็นการ

ประกาศคุณงามความดีของคนตายเป็นอีก
ด้วย”

หอแก้วนกกะไคลิงค์ :
อีสาน ภาพที่ ๑ หอสมุด
แห่งชาติ

ปราสาทศพนกกะไคลิงค์
: เหนือภาพที่ ๒ หอสมุด
แห่งชาติ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าทาง
วัฒนธรรมพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ อัน
เนื่องมาจากปราสาทนกกะไคลิงค์ผู้ศึกษาได้
กำหนดกรอบและแนวทางการศึกษาแบ่งเป็น
กรณีศึกษาดังนี้

๑. กรณีศึกษาวัฒนธรรมถิ่นเหนือ

๒. กรณีศึกษาวัฒนธรรมถิ่นอีสาน
ซึ่งสามารถสรุปและอธิบายตามเอกสารที่ได้
ค้นคว้าและสามารถสรุปได้ดังนี้

การปลงศพแบบฌาปนกิจสถาน
รูปแบบนกกะไคลิงค์ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการ
ทางสังคมพิธีกรรม ฌาปนกิจของกลุ่มคนที่
แตกต่างของสังคม และวัฒนธรรมอีสานยัง
การเชื่อมโยงสร้างเรื่องราวตัวละคร หรือผู้
แสดงกลุ่มหนึ่ง ในเชิงรื้อฟื้นความทรงจำ
และสร้างความทรงจำทางสังคม ประกอบไป
ด้วยแบบแผนที่จะต้องมีการจำกัดให้เป็นพิธี
เฉพาะและมีการสืบทอดผ่านสายตรงเท่านั้น
จึงทำให้การประกอบสร้างนกกะไคลิงค์ ที่ถูก
สร้างความหมายจากความเชื่อทางสังคม
ร่วมกันว่า มิได้เป็นร่างศพของคนธรรมดาแต่
เป็นคนมีบุญบารมี และประกอบคุณความ
ดี ซึ่งมีทั้งระดับสูงด้านชาติกำเนิดและชาติ
กำเนิดที่มาจากสามัญชนหากแต่สะสมความดี
ตามแนวทางสังคมวัฒนธรรมอีสาน ซึ่งก็
หมายถึงอัญญาสี่ ที่ประกอบไปด้วย เจ้า
อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร เป็นต้น และสืบทอด
ลงมาเป็นเจ้าผู้ปกครองหัวเมืองต่าง ๆ นก
กะไคลิงค์เมื่อถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมฌาปนกิจ
แสดงว่า ผู้ตายมีบุญบารมีมาก จึงอยู่บนหลังนก
ได้ นกกะไคลิงค์สามารถนำดวงวิญญาณของ
ผู้ตายไปสู่สวรรค์ได้ เหล่านี้ล้วนเป็นวาทกรรม
การสร้าง ความหมาย ความทรงจำทางสังคมที่
ให้เกิดความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรมจึงมี
ลักษณะ ของวัฒนธรรมที่แฝงไว้ซึ่งอำนาจใน
การควบคุมสังคมกลุ่มหนึ่ง

ภาพที่ ๖ ร่างทรงเจ้านางสีดาในอดีต

เมื่อศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์จึงพบว่า ไม่ใช่แต่เพียงกลุ่มของวัฒนธรรมล้านช้างเพียงอย่างเดียว ที่มีการปกครองดังกล่าว หากแต่อาณาจักรล้านนาก็ปกครองในรูปแบบเจ้าชั้นทั้ง ๕ ประกอบด้วย พญา, ขุน, ท้าว, มหาเทวี และเทวี ซึ่งก็เป็นที่น่าพอใจในด้านบริบททางสังคม และการยกย่องว่าชาติตระกูลที่สูงส่งก็ย่อมมากด้วยบุญญาบารมีเฉกเช่นเดียวกันกับล้านช้าง ก็ด้วยมีความเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนาอันเป็นความเชื่อและ

ได้รับอิทธิพลมาร่วมกัน ผู้ศึกษาได้ทราบถึงพิธีกรรมทั้งที่กษัตริย์ผู้ครองพระราชอาณาจักรตลอดทั้งเจ้านายฝ่ายเหนือในปัจจุบัน มีทั้งก่อสร้างพระเมรุในลักษณะเทินบนสัตว์หิมพานต์ นั่นก็คือ นกหัสดีลิงค์ หรือแม้กระทั่งในรูปแบบปราสาทตามอย่างโบราณก็มีสืบต่อกันมา

พระราชวงศ์ล้านช้างหลวงพระบางร่วมชาวในอดีต และเจ้านายฝ่ายเหนือในอดีต (ล้านนา)

แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพิธีกรรมนี้ก็คือ พิธีกรรมนี้เริ่มไม่ผูกขาดเฉพาะ “เจ้า” กับ “พระ” ดังในอดีต เนื่องจากปัจจุบันผู้ที่สืบเชื้อสายอัญญาสี่ (ล้านช้าง) และเชื้อสายเจ้าชั้น ๕ ใบ (ล้านนา) เจ้าต่าง ๆ เริ่มลดลงไปตามลำดับ ดังนั้น โอกาสที่จะได้จัดพิธีกรรม “ขึ้นนกก” หัสดีลิงค์เมื่อเสียชีวิตไปแล้วก็ย่อมน้อยลงไปด้วย ดังจะเห็นได้ว่านับตั้งแต่งานพระศพของพระราชวงศ์ จนลงมาถึงผู้สืบเชื้อสายตามลำดับดังนี้

นักกัณฑ์ไคลงค์ กลุ่ม วัฒนธรรมอีสาน	นักหัตถิลิงค์ กลุ่ม วัฒนธรรมล้านนา
ล้านช้างในสถานะประเทศ ราช พ.ศ. ๒๓๒๓ เจ้าพระตา (นครเขื่อนขันธ์) พ.ศ. ๒๓๓๒ เจ้าพระวอพ.ศ. ๓๓๓๓ เจ้าสิริบุญสาร ฯลฯ ล้านช้างในสถานะ (มณฑล อีสาน ภายใต้สยาม) พ.ศ. --- พระปฐมมรรราช (ท้าวคำผง) พ.ศ. --- พระพรหมราช วงศา (ท้าวพรหม) พ.ศ. ๒๓๖๐ พระประทุมราชวงศา (ท้าว กุทอง) พ.ศ. ๒๓๗๘ พระสุนทรราชวงศา (ท้าว คำสิงห์) พ.ศ. ๒๔๘๕ พระวิโรจน์รัตโนบล (ญา ท่านดีโสด) พ.ศ. ๒๔๙๑ เจ้าอธิการคำฝุย (หลักคำ เมือง)พ.ศ. ๒๕๐๔ ำพ่ออยู่ ณ อุบล พ.ศ. ๒๕๑๒ ญา แม่หย่าย ณ อุบลพ.ศ. ๒๕๒๑ พระครูสังฆกิจโกศล พ.ศ. ๒๕๓๑ นางสาวพิมพ์ศรี สุวรรณ ภูมิ พ.ศ. ๒๕๕๖ พระครูสุนทรประกิจ	ล้านนาในสถานะ ประเทศราช พ.ศ. ๒๒๒๖ ราชครูเจ้าวัดหลวง พ.ศ. ๒๒๓๑ มหาปา-เจ้าศรีไชยตน หลวงพ.ศ. --- เจ้าฟ้า ยอด - คำเมือง ฯลฯ ล้านนาในสถานะ (มณฑลถิ่นเหนือ ภายใต้สยาม) พ.ศ. --- เจ้าแม่หอม นวล ณ น่าน พ.ศ. ๒๓๓๑ เจ้าตนบุญวัดปางคำ พ.ศ. ๒๔๘๗ เจ้าหญิงสองหล้า ณ เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๒ เจ้าน้อยสุรวงศ์พงศา พ.ศ. ๒๕๒๐ พระพุทธรูปาพจนบดี พ.ศ. ๒๕๓๒ พระพุทธรูปจนวราภรณ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ พระครูสันติธรรมภิรม พ.ศ. ๒๕๕๓ เจ้าอธิการปางแฝง พ.ศ. ๒๕๕๕ พระครูธรรมโกศล พ.ศ. ๒๕๖๑ ครูบา จันทร์แก้ว คันขสีโล เป็นต้นพ.ศ. ๒๕๖๐ พระอุดมญาณโมลี

ตารางที่ ๒ กลุ่มวัฒนธรรมเหนือ

เมื่อพิจารณาดังตารางข้างต้น พบว่าพระศพ, และศพ ที่ได้กระทำฌาปนกิจ บนนภหัตถิลิงค์ทั้งที่เป็นล้านนา และที่เป็นล้านช้าง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้มีใจความสำคัญมุ่งถวายแด่พระสงฆ์สมณศักดิ์เป็น ส่วนมากแสดงให้เห็นถึงการเลื่อมใสศรัทธาใน บวรพระพุทธศาสนาทั้งสองแผ่นดิน

คุณค่าในด้านศิลปวัฒนธรรม ล้านนาในปัจจุบันที่เป็นถิ่นเหนือนั้นต่างยังคงมี ผู้สืบทอดในด้านศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะที่จะ กล่าวถึงการสร้างตัวนกหัตถิลิงค์ซึ่งมีขนาด ที่ใหญ่โต ประกอบมีปราสาทบนตัวนกนั้น จึง จะต้องใช้วัสดุที่มีลักษณะเบา นำมาสานเป็น โครงนก อาทิไม้ไผ่ ไม้ฉำฉา เป็นต้น ประกอบ ลวดลายด้วยกระดาดแก้ว กระดาดตอกลาย ซึ่ง คงความสวยงามตามอัตลักษณ์ของชาวล้านนา นอกจากนี้ขณะที่ตัวนกตั้งสูงเด่นให้ผู้คนแห่ แห่นกันมาชมความอลังการของปราสาทศพที่ บ่งบอกถึงเชิงช่างศิลป์ที่ได้รับการถ่ายทอด จาก บรรพบุรุษ สู่ยุคปัจจุบัน ขณะเดียวกันนอกจาก ความยากง่ายในการจัดสร้างแล้วนั้นยังสามารถ ขยับกายได้รวกับว่านกหัตถิลิงค์มีชีวิตอยู่ มี การกระพริบตา สะบัดหู แกว่งงวงไปมา และ สามารถส่งเสียงหวีดร้องได้นอกจากนั้นปีพาทย์ ล้านนาก็ยังได้ซึบกล่อมบรรเลงตลอดงานพิธี ดังกล่าวอีกด้วย

คุณค่าในด้านศิลปวัฒนธรรมนี้ ยังไม่ได้มีเฉพาะชาวล้านนาเท่านั้น หากแต่ทาง ล้านช้างหรืออีสานในปัจจุบันยังมีช่างศิลป์ ชาวบ้านที่สามารถประกอบนกหัตถิลิงค์ได้ตาม แบบอย่างศิลปะประจำถิ่น กล่าวคือ มีการนำ

ลวดลายของผ้าทอชาวอีสานนำมาตกเป็นลายลงไปในกระดาดแล้วประกอบเป็นส่วนต่าง ๆ ของตัวนกหัสติลิงค์ กระบวนการทางพิธีกรรมค่อนข้างสลับซับซ้อนกว่าทางล้านนาอยู่มาก กล่าวคือ ก่อนที่จะเผาศพจะต้องทำพิธี “ฆ่านักสีกะไคลิงค์” ให้ตายเสียก่อนโดยจะต้องทำพิธีโดยการอัญเชิญดวงพระวิญญาณเจ้านางสีดาเข้าประทับทรงนางเทียม ซึ่งนางเทียมนี้ก็ต้องสืบเชื้อสายโดยตรงเท่านั้น โดยในพิธีกรรมฆ่านกก่อนเผานี้ยังก่อเกิดวัฒนธรรมอีกประการหนึ่งก็คือ “นาฏยศิลป์” มีการกำหนดท่ารำที่เป็นแบบแผนเฉพาะของชาวอีสานทั้งเครื่องแต่งกาย ท่ารำ และเครื่องประกอบต่าง ๆ ล้วนบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานอย่างชัดเจน

เมื่อพิจารณาคุณค่าในเชิงวัฒนธรรมทั้งสองกลุ่มแล้วนั้น สามารถสรุปได้ว่าในพิธีกรรมนั้นเป็นการสร้างแรงศรัทธาผ่านพิธีกรรมเพื่อให้ผู้คนได้ตระหนักถึงการกระทำความดีที่แม้ว่าผู้วายชนม์จะล่วงผ่านกาลเวลาเข้าสู่ห้วงแห่งความตายแล้วนั้น ความดีที่ได้กระทำสั่งสมมาตั้งแต่ครั้งที่มีชีวิตอยู่ย่อมส่งผลทำให้ตนเป็นที่ยกย่องแก่สาธารณชนโดยทั่วไป หากแต่อีกนัยยะบางประการย่อมหมายรวมไปถึงการพิจารณาวิญญูสงสารตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ที่กล่าวว่า “ไม่มีอะไรคงทนเที่ยงแท้ถาวร” ทุกอย่างมีเกิดขึ้นย่อมมีดับไป เป็นของธรรมดาเรียกการพิจารณานี้ว่า “มรณานุสติ” และประการสุดท้าย ที่อันเนื่องมาจากพิธีกรรมเกี่ยวกับศพที่กล่าวโดยเฉพาะนกหัสติ

ลิงค์นั้นก็คือ “บริบททางสังคม” ที่หมายให้เป็นไปในเชิงสัญลักษณ์เนื่องด้วยการเมืองและการปกครองในสมัยอาณาจักรทั้งสอง เจริญรุ่งเรืองจึงจะต้องสร้างศูนย์รวมจิตใจผ่านสัญลักษณ์ และเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณให้อาณาจักรใกล้เคียงได้รับรู้ถึงสถานะของผู้มีบุญญาธิการ แต่เมื่อกล่าวโดยรวม แล้วนั้นทุกอย่างย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องในด้านความเชื่อในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น อันเป็นการบ่งบอกได้ถึงคุณค่าที่ยังคงสถานะสืบต่ออยู่ได้ก็ด้วยศรัทธาที่เป็นส่วนเชื่อมระหว่าง “บุคคล” และ “พิธีกรรม”

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๒๕). **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร**. เล่ม ๑. โรงพิมพ์กรมศาสนา : กรุงเทพมหานคร.
- นวลวรรณ ชื่นไพศาลศิลป์. (๒๕๔๒). **การวิเคราะห์หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๓๐**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญช่วย ปากรสวัสดี. (๒๕๕๖). **ส่งสารตานผาสาท**. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: www.สงสารดอทคอม. (๒๕๖๑, ๓๑ มีนาคม).
- บำเพ็ญ ณ อุบล. (๒๕๔๖). **มรดกอีสานตำนานบ้านซอย**. โรงพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย : กรุงเทพมหานคร.
- ทิว วิชัยชัคคะ. (ม.ป.พ.) **นกหัสดีลิงค์**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ธารทอง
- ปฐมพงศ์ ณ จำปาสัก. (๒๕๖๑, ๒๐ มีนาคม). ผู้ช่วยคนปดี่ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม. **สัมภาษณ์**.
- ระวี ภาวิไล. (๒๕๕๖). **อิทธิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- ศิลปากร. กรม. (๒๕๒๕). **จดหมายเหตุมณฑลอีสาน,ลาวกาว**. รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด : กรุงเทพมหานคร.
- เศรษฐมัตร์ กาญจนกุล. (๒๕๕๔). **ศิลปะอสังการงานศพไทย**. บริษัทวีพริ้นท์ (๑๙๙๑): กรุงเทพมหานคร.
- ส.ธรรมภักดี (นามแฝง). (๒๕๒๕). **มรดกอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

เจ้าหน้าที่ของรัฐ : ภาพจำบนอำนาจ สัญญา และการประทับตรา ภายใต้กรอบวัฒนธรรม ความหวังของสังคม

ชยานิต ศรีบุญสม

ความทรงจำในอุดมคติต่อคำว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือผู้ที่มีอำนาจในการบริหารจัดการชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ภาพของเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเป็นผู้ที่เก่งกาจ เป็นคนดี มีความน่าเชื่อถือ สามารถเป็นหลักให้กับประชาชนทั่วไปในสังคมได้ ในหลายพื้นที่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีการศึกษาในระดับที่สูงกว่าวิญญูชน หรือมีความสามารถในการเป็นผู้นำ ได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ที่ดูแลบุคคลเป็นจำนวนมากได้ การได้เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ถือว่าเป็นความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งของครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีหน้ามีตา มีเกียรติทางสังคม อาจจะกล่าวได้ว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐคือชนชั้นหนึ่งทางสังคม ในการจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Status) ตามการแบ่งชนชั้นของ วิลเลียม ลอยด์ วอร์เนอร์ (William Lloyd Warner 1898-1970) ชื่อเสียง เกียรติยศปรากฏเมื่อบุคคลสัมพันธ์กัน ตามชนชั้นกลางระดับสูง (Upper-middle class) เป็น ครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในอาชีพปานกลาง ซึ่งอยู่เหนือ ชนชั้นกลางระดับต่ำ (Lower-middle class) ได้แก่ เสมียน พนักงาน คนมีฝีมือ ชนชั้นต่ำระดับสูง (Upper-lower class) ได้แก่ พวกคนงานกรรมกรที่ไม่ค่อยมีฝีมือ และชนชั้นต่ำ

ระดับต่ำ (Lower-lower class) ได้แก่ พวกคนงานหรือกรรมกรที่ไม่มีฝีมือ ซึ่งเป็นการต่อยอดแนวความคิดของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber 1864-1920) ที่มองว่าชนชั้นสถานภาพพรศ เป็นตัวกำหนดช่วงชั้นในสังคมทุนนิยมมีอำนาจทางสังคม เกิดจากการมีเกียรติยศและศักดิ์ศรี ในขณะที่คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx 1818 - 1883) ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่ศึกษาแนวความคิดจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Status) มองว่าชนชั้นเกิดจากเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดภายใต้สังคมทุนนิยมให้ความสำคัญกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวกำหนดให้เกิดการกำหนดช่วงชั้นทางสังคม เจ้าหน้าที่ของรัฐภายใต้ระบบทุนนิยม ที่มีอำนาจหน้าที่ ตามโครงสร้างของสังคม ถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในชนชั้นทางสังคมที่มีเกียรติยศ ศักดิ์ศรี และอำนาจมากกว่าประชาชนทั่วไป และได้สิทธิในการกำหนดขอบเขตในการดูแลประชาชน ตามระเบียบ และกฎกติกาของสังคม

จากการสังเกตผู้ใช้บริการหน่วยงานของรัฐในเขตพื้นที่อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งมักจะติดต่อในเรื่องเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ผู้พิการ แตกต่างกับวัยรุ่นและวัยกลางคน เรื่องที่ติดต่อมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเอกสารส่วนตัว เช่น การทำบัตรประชาชน การคัดสำเนาทะเบียนบ้าน เอกสารเกณฑ์ทหาร เป็นต้น โดยกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าใช้บริการมักจะมี ความอ่อนน้อมต่อเจ้าหน้าที่ มีการยกมือไหว้ทั้งไป กลับ และระหว่างการดำเนินงานในทุกๆ

ขั้นตอน พร้อมๆกับกล่าวขอบคุณเจ้าหน้าที่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดกับวัยรุ่นและวัยกลางคน บางคนทำเพียงแค่มือไหว้พอเป็นพิธีตอนพบเจ้าหน้าที่เท่านั้น แต่ระหว่างการดำเนินงานในขั้นตอนอื่นๆ ก็ทำเพียงนั่งมองเฉยๆ หรือตอบคำถามบ้างเท่านั้น

เมื่อได้มีโอกาสถามถึงภาพเจ้าหน้าที่ของรัฐในมุมมองของผู้สูงอายุเวลาไปติดต่อสถานที่ของรัฐ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้อย่างน่าสนใจว่า “ต้องไหว้ต้องขอบคุณเค้า เค้าทำให้เรา ไม่มีเค้า ก็ไม่มีใครทำให้ เค้าเก่งกันเค้าถึงได้มาทำตรงนี้”

(สัมภาษณ์ คุณเอ อายุ 71 ปี วันที่ 20 พฤษภาคม 2561)

“พวกข้าราชการเมื่อก่อนสบาย เราเข้าไปติดต่ออะไร เค้าก็ไม่ค่อยจะกลักรุ้อทำให้ เราต้องไปรอ เหมือนไปขอให้เค้าช่วย ถ้าเค้าทำให้เลยก็ดีไป แต่ถ้าเค้าไม่ทำให้ก็ต้องรอ ก็มองว่าลูกหลานเป็นข้าราชการก็สบายไปตลอด ไปไหนก็มีแต่คนนับหน้าถือตา มีคนเกรงใจ เพราะเค้ามีความรู้มากกว่า เค้าพูดอะไรเราก็เชื่อเค้าได้ว่าเค้าพูดจริงๆ แตกต่างจากตอนนี้ โดนตรวจสอบกันเยอะขึ้น ตามข่าวเห็นมีโกงกันเยอะ ก็ทำงานดีขึ้นนะ เวลาไปก็รีบทำโน่นนี่ให้ ไม่ต้องไปจ้อมากเหมือนเมื่อก่อน”

(สัมภาษณ์ คุณลี อายุ 59 ปี วันที่ 14 พฤษภาคม 2561)

ในขณะที่เดียวกันเมื่อสัมภาษณ์มุมมองความคาดหวังต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐต่อนักศึกษา กลับให้ความเห็นที่แตกต่างออกไปว่า

“พนักงาน เจ้าหน้าที่ หรือคณะ ที่ได้รับหน้าที่มาพัฒนา จัดสรร ดูแลประเทศ ซึ่งเป็นคนที่มีความรับผิดชอบ ต้องมีความน่าเชื่อถือ จริงจัง ใส่ใจรายละเอียดของงาน ซึ่งจะสามารถทำให้สังคมได้ประโยชน์มากที่สุด ซึ่งควรมีสวัสดิการที่เหมาะสมให้ แต่ไม่ได้ให้ได้สิทธิพิเศษ หรือมีอำนาจเหนือคนทั่วไป นี่คือภาพที่อยากให้เจ้าหน้าที่ของ

รัฐเป็น แต่ในปัจจุบันมันไม่ใช่ หลายคนเมื่อมีตำแหน่งก็เข้าใจว่าตัวเองมีอภิสิทธิพิเศษ และใช้สิทธิในทางมิชอบ หรือแม้กระทั่งในด้านของเนื้องานก็ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควรจะเป็น ทำให้บ้านเมืองไม่เกิดการพัฒนาขึ้น หรือเกิดขึ้นได้อย่างช้า”

(สัมภาษณ์ คุณพี อายุ 22 ปี วันที่ 14 มิถุนายน 2561)

“เจ้าหน้าที่ของรัฐเท่าที่เจอมา เหมือนไม่มีความรู้จริงในแต่ละด้านที่ทำอยู่จรรยาบรรณก็ไม่ค่อยมีด้วยแหละ ยิ่งมียศใหญ่ยิ่งเส้นกัน ใครมาก่อนก็มีอำนาจที่จะทำอะไรก็ได้ ถ้าเป็นชนชั้นล่างก็เหมือนทำงานงๆไปวันๆ ถึงมองว่างานรัฐส่วนใหญ่เป็นงานที่สบาย ไม่มีอะไรพัฒนา ทั้งตัวระบบและเจ้าหน้าที่เอง ต่อให้มีการรณรงค์จากภายนอก คนภายในก็ได้มีการพัฒนา ไม่ได้ทำอะไรเลย ไม่เหมือนเอกชนที่แข่งขันกันเองในทุกๆด้าน อย่างเช่น รัฐรณรงค์ให้ไม่โกงแต่โกงเอง ประชาชนส่วนใหญ่ก็มองแบบนี้ เหมือนทุกคนมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน มักมีคำว่าลูกใคร หรือรู้จักใคร เป็นตัวกำหนดสิทธิ เพราะการทำงาน

รัฐส่วนใหญ่จะเข้าข้างคนของตัวเอง มากกว่าเข้าข้างความถูกต้องหรือประชาชน”

(สัมภาษณ์ คุณปี อายุ 22 ปี วันที่ 15 มิถุนายน 2561)

อำนาจหน้าที่ที่ถูกกระทบตรา

จากการสัมภาษณ์ เห็นได้ชัดว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐในภาพจำของประชาชน มีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน (Deviant Behavior) ไปจากกรอบความคาดหวังของสังคม ในเรื่องของการมีคุณธรรม จริยธรรม โดยวัฒนธรรมองค์กรหล่อหลอมให้ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม มีการใช้อำนาจหน้าที่

โดยมีขอบทางกฎหมาย มีช่องทางการใช้เงินที่ไม่เป็นไปตามระบบปกติ จนถูกประทับตราว่าเป็นคนโกง เป็นคนไม่ดี ไม่มีอนาคต ไม่มีความก้าวหน้า ทำงานย่ำอยู่กับที่แต่ร่ำรวยผิดปกติ ทั้งที่ในความเป็นจริงนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐบางท่านก็ไม่ได้มีลักษณะหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนตามที่ถูกประทับตรา (Labelling) ไว้ แต่เมื่อได้ยินบ่อยๆ จนรู้สึกเป็นปมในจิตใจ เกิดความตึงเครียด ความกดดันพยายามต่อสู้กับอคติที่เกิดขึ้น บางส่วนอาจจะสามารถเอาชนะอคติบางอย่างนี้ได้ แต่บางส่วนอาจจะก้าวหนีไม่พ้นกับกรอบความคาดหวังทางสังคมที่รัดตัวนี้ ยังผลถึงสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่เกิดความสับสนจากภาวะไร้บรรทัดฐาน (Anomic Theory) ท้ายที่สุดจากการไม่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ก็อาจจะถูกประทับตราสำเร็จ กลายเป็นผู้เบี่ยงเบนอย่าง

แท้จริง และถูกกลืนด้วยวัฒนธรรมองค์กรให้เป็นไปตามความต้องการขององค์กร หรือบุคลากรที่มียศ ตำแหน่งสูงกว่า ซึ่งกว่าจะรู้ตัวก็ถูกกลืนไปกับสังคมที่ถูกประทับตราไปเสียแล้ว

เจ้าหน้าที่ของรัฐ สัญญาบางอย่าง

เปรียบเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นสัญญา (Sign) ขององค์กรรัฐ กล่าวคือ เป็นตัวแทนภาพองค์กรของรัฐที่มีต่อประชาชนทั่วไป ถูกตีตรา (Stigma) จากพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2549: 228 อ้างใน สุดาวดี คำกรฤชา, 2559: 71) การตีตรา คือ เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์แสดงความอัปยศ หรือความเสื่อมเสียเกียรติที่สังคมตราให้แก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล เนื่องจากความผิดปกติทางร่างกาย หรือพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม การผิดจริยธรรม หรือความเป็นชาติพันธุ์ที่ด้อยของบุคคลหรือกลุ่มนั้น ความแตกต่างระหว่าง

คุณสมบัติหรือลักษณะที่แท้จริงของบุคคลกับคุณสมบัติ หรือลักษณะที่สังคมคาดหวัง ส่งผลให้บุคคลที่มีความต่างนั้นไม่ได้รับการยอมรับนับถืออย่างเต็มที่จากคนอื่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงกลายเป็นสัญญาหรือสัญลักษณ์ทำให้สังคมเสื่อม การกระทำผิดจริยธรรมและจรรยาบรรณของผู้ประกอบวิชาชีพที่สังคมคาดหวัง ให้เป็นผู้นำ เป็นคนดี เป็นคนมีความรู้ ความสามารถ สามารถพัฒนางาน พัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความก้าวหน้าได้ ทำให้บุคคลที่ประกอบอาชีพนี้ถูกเหมารวมไป

เสียทั้งหมดว่าเป็นคนโกงกิน จึงถูกปฏิบัติแตกต่างจากคนอื่นในสังคม มีการขูขบขืนนาหรือกล่าวถึงในลักษณะให้ร้าย เป็นพวกที่อันตรายและไม่น่าข้องเกี่ยวกับ การแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนต่อความคาดหวังของสังคมกับภาพที่เกิดขึ้นจริงจากอำนาจที่แสดงต่อสาธารณะชนที่เกินกว่าอำนาจตามหน้าที่ ตามทฤษฎีหน้าที่ โครงสร้าง - หน้าที่ (Structural – functional Theory) ของโรเบิร์ต เค เมอร์ตัน (Robert K. Merton 1910 – 2003) ได้จำแนกหน้าที่ทางสังคมออกเป็น หน้าที่หลัก (Manifest) หน้าที่รอง (Latent) หน้าที่ที่ไม่พึงปรารถนา (Dysfunctional) ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ก่อให้เกิดประโยชน์น้อยต่อคนบางส่วน หรืออาจจะไม่เกิดประโยชน์ หรือเสียประโยชน์ต่อคนบางส่วน ของสังคมภายใต้โครงสร้าง – หน้าที่ ทางสังคม ซึ่งต้องเกิดจากความสัมพันธ์บางอย่างที่มีผู้ให้ และมีผู้รับ ผู้รับคือผู้ที่มาติดต่อขอรับบริการ และผู้ให้คือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งมีอำนาจในการบริหารจัดการกับผู้มาขอรับบริการได้อย่างเบ็ดเสร็จเริ่มตั้งแต่กำหนดโครงสร้าง วัฒนธรรม องค์การ การต่อแถว เข้าคิว การจัดลำดับขั้นตอนของงาน การบริการ ฯลฯ หน้าที่หลักของเจ้าหน้าที่ของรัฐยังคงเป็นเรื่องของการดูแลและให้บริการกับประชาชน

การสร้างกรอบการบริหารจัดการผสมผสานกับอำนาจหน้าที่บางอย่างที่มีทำให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติที่มีความชัดเจน ครอบคลุม ในลักษณะการออกคำสั่ง เช่น เสร็จจากตรงนี้

ไปตรงโน้นต่อ แล้ววนกลับมาตรงนี้ ภาษาที่ใช้จึงมีลักษณะห้วน และหยาบกระด้าง ส่งผลให้ผู้เข้ามารับบริการรู้สึกไม่พึงปรารถนา กับงานบริการที่ควรจะมีที่ทำยิ้มแย้ม เอาใจใส่ และมีความกระตือรือร้นมากกว่านี้ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล งานของรัฐ และสังคม จึงมักเป็นไปในลักษณะการถูกว่าหรือนิทาลับหลัง กับพฤติกรรมที่ผู้กล่าวว่ารู้สึกว่าไม่มีความเป็นมิตรตามคาดหมาย

วัฒนธรรมกำหนดกรอบความคาดหวังของสังคม

วัฒนธรรมกับความต้องการของมนุษย์ตามความหมายการแบ่งของ Bronislaw Malinowski (1922) แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 3 อย่าง คือ 1. ความต้องการเบื้องต้น (เรื่องพื้นฐาน) ได้แก่ อาหาร อุปกรณ์สำหรับปรุงอาหาร 2. ความต้องการที่เกิดตามมา (สังคม) ได้แก่ การสื่อสาร การถ่ายทอดวัฒนธรรม และ 3. ความต้องการที่จะอยู่ร่วมกัน (จิตใจ) ได้แก่ ความเชื่อมั่น และรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตามสภาพของสังคมที่วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดกรอบความคิด ความเชื่อ และการดำเนินชีวิต คนในสังคมเกิดรุ่นหลังและอยู่ภายใต้วัฒนธรรมของสังคม ซึ่งมีระบบการปกครองที่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นเสมือนหนึ่งในผู้นำ ที่จะดูแลปกป้อง จึงเกิดการกำหนดกรอบพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ต่อองค์กร และเจ้าหน้าที่ ผู้ที่ดำเนินงาน ให้มีลักษณะพิเศษบางอย่างมากพอที่จะเป็นผู้นำชนชั้นทางสังคม

ได้ และพร้อมที่จะต้องแบกรับความคาดหวัง
ด้านอื่นๆ ของสังคม เช่น เป็นธุระในการจัดหา
บริการ งานนอกเหนือหน้าที่ เป็นนาย

ด้านกลไกการป้องกันองค์กร
ด้วยการเจรจา ตอรอง และแลกเปลี่ยนข้อเสนอ
ที่สมเหตุสมผล ควรค่าพอแก่การเสียประโยชน์
บางอย่าง และได้ประโยชน์บางอย่างกลับคืนมา
เป็นต้น วัฒนธรรมและความคาดหวังเหล่านี้
จึงเป็นภาพที่ทุกคนพยายามปฏิบัติตาม และ
มุ่งหวังว่าคนที่จะมาทำหน้าที่บริหารประชาชน
เป็นที่พึงให้ราษฎรได้ ต้องอยู่ภายใต้กรอบ และ
ขอบเขตที่สังคมคาดหวังได้ และมักจะไต่ถาม
บ่อยๆ คือ คำว่า “คนดี” เจ้าหน้าที่ของรัฐจึง
ต้องเป็นทั้งคนดี ที่มีศีลธรรม จรรยา ในขณะที่
คนวัยหนุ่มสาว และวัยทำงานคาดหวังให้
เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นคนดีแต่ไม่สามารถเรียกร้อง
สิทธิพิเศษ หรือมีอำนาจหน้าที่อื่นๆ
นอกเหนือจากการปฏิบัติงานได้ ซึ่ง
แตกต่างจากผู้สูงอายุ หรือวัยเกษียณ ที่มองว่า
“คนดี” ในอุดมคติของสังคม ไม่จำเป็นต้องเป็น
คนดีที่ใสสะอาด แต่ต้องเป็นคนที่สามารถนำพา
ชุมชน และสังคม อยู่ได้อย่างสงบสุข อยู่รอด
ปลอดภัย และยินดีที่จะให้อำนาจกับคนที่ทำงาน
ด้านนี้

ลึกๆ แล้ว ความคาดหวังของสังคม
อาจจะไม่ใช่แค่การกำหนดขอบเขตวิชาชีพ หรือ
อาชีพให้กับผู้ปฏิบัติงานอย่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ
เพียงอย่างเดียว แต่อาจจะหมายถึง ความ
ต้องการของคนในสังคม ที่ต้องการจัดภาพ
ประทับเป็น “คนดี” แต่ดันทำได้ไม่หมด

จด จึงต้องร่างแผนสร้าง “คนดี” ในอุดมคติ
ขึ้นมาแทน

หรือท้ายที่สุดแล้ว “เจ้าหน้าที่ของรัฐ”
ก็เป็นแค่จุดที่คนในสังคมคาดหวังให้เป็นสีขาว
แต่กลับช่วยกันเติมจุดดำเล็กๆ ลงไปจนกลายเป็น
สีเทาจางๆ ก่อนที่จะทวีความเข้มข้นจน
กลายเป็นสีเทาเข้มและดำในที่สุด

หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ คือ สัญญา
บางอย่างที่ทุกคนอยากจะเป็น แค่นั้นเอง?

บรรณานุกรม

ชลิตา บัณฑุงศ์ และอังกูร หงส์คนานุเคราะห์. (บก). (สิงหาคม 2559 – กรกฎาคม 2560).

วารสารชุมนุมสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 1 (ฉบับที่1), หน้า 71-72

ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.

กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2534). ทฤษฎีสังคมวิทยา. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทวนิช. (2551). ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัมภาษณ์

เอ นามสมมุติ. (2561, 20 พฤษภาคม, ศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา). ผู้ให้บริการ. สัมภาษณ์

ลี นามสมมุติ. (2561), 14 พฤษภาคม, ที่ว่าการอำเภอบางปะอิน). ผู้ให้บริการ. สัมภาษณ์

พี นามสมมุติ. (2561), 4 มิถุนายน, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์). ผู้ให้บริการ. สัมภาษณ์

ปี นามสมมุติ. (2561), 15 มิถุนายน, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์).

ผู้ให้บริการ. สัมภาษณ์

